

KRIMINALOMSORGEN

Samfunnsstraffen 2003

Resultater og utfordringer

**Torunn Højdahl og
Ragnar Kristoffersen**

Dokumentasjon og debatt

Nr. 2/2004

Samfunnsstraffen 2003

Resultater og utfordringer

**Torunn Højdahl og
Ragnar Kristoffersen**

Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS
2004

Utgitt av:
Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS
Postboks 6138 Etterstad
0602 Oslo
www.krus.no

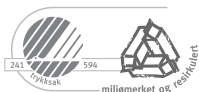
© Copyright: Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS, Oslo 2004

I serien:
Dokumentasjon og debatt
Nr 2/2004

ISBN: 82-91910-38-3
ISSN: 0806-9468

Det må ikke kopieres fra denne bok i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Grafisk design: Digitalpress
Trykk: Hippopotamus AS

FORORD

På oppdrag fra Kriminalomsorgens sentrale forvaltning i Justisdepartementet evaluerer FOU-avdelingen ved Kriminalomsorgens utdanningscenter samfunnsstraffen. Dette er den andre rapporten om samfunnsstraffen. Evalueringen er planlagt avsluttet i 2005.

Innholdet i straffen skal utformes slik at det styrker arbeidet med å motvirke ny kriminalitet. Formålet med denne rapporten er at den kan bidra til avklaringer og prioriteringer mht. hvilke utfordringer man bør jobbe videre med i samfunnsstraffen. Utfordringen for kriminalomsorgen er å få til mest mulig lik praksis i landets fylker, samtidig som dette ikke skjer på bekostning av nødvendig individuell tilpasning av innholdet i straffen. Det handler om å etablere og gjennomføre begrunnede tiltak og få til et best mulig samarbeid med andre aktører i strafferettspleien og andre hjelpeinstanser, offentlige så vel som frivillige. Dette er utfordringer som krever både tid, kompetanse, adekvate ressurser og ikke minst tålmodighet. Det er derfor viktig at man i utviklingsprosessen har realistiske forventninger til samfunnsstraffen og til friomsorgen. Hvis ikke er det fare for at etatens engasjement i utviklingen av samfunnsstraffen kan svekkes, med de konsekvenser det kan få for resultatene og for tilliten til en viktig straffereform.

Selv om denne rapporten primært handler om resultater og utfordringer knyttet til friomsorgens rolle i samfunnsstraffen, er det viktig å være klar over at samfunnsstraffens betydning som kriminalpolitisk tiltak i vesentlig grad også avhenger av i hvilken grad samarbeidsparter innenfor strafferettspleien og andre offentlige og private organisasjoner tar ansvar i det kriminalitetsforebyggende arbeidet.

KRUS, april 2004

Harald Føsker
Direktør

Takk til tilsatte i friomsorgen, som har latt seg intervju om sine erfaringer med samfunnsstraffen. Takk også til medlemmene i referansegruppen for evalueringen og våre informanter blant friomsorgens samarbeidsparter. Trond Danielsen takkes for kommentarer til kapittel 1.3, og Kristin Opaas Haugli takkes for kommentarer til kapittel 4 og 5. Helge Hansen takkes for kommentarer til statistikk over avbrutte saker. Ian Petter Brodahl takkes som alltid for grundig og engasjert språkvask.

Oslo, april 2004

Torunn Højdahl

Ragnar Kristoffersen

SAMMENDRAG

Dette er den andre forskningsrapporten om innføring av samfunnsstraffen. Vi har i denne evalueringen sett nærmere på hvordan anbefalingene i den forrige evalueringsrapporten er fulgt opp av regionene og enhetsledere i friomsorgen. Vi har konsentrert oss om ledelse og oppfølging av enhetsledere og saksbehandlere. Vi presenterer også utviklingstrekk og resultater i samfunnsstraffen og hva slags samarbeid friomsorgen har med andre instanser. Sistnevnte er imidlertid såpass omfattende at denne rapporten i begrenset grad evner å belyse dette temaet.

Halvparten av dommene på samfunnsstraff er inntil 60 timer. Litt over halvparten av de domfelte er under 25 år. Den vanligste dommen er fortsatt en dom på 30 timer og en gjennomføringstid på 120 dager. Selv om hovedinnslaget av dømte fortsatt er relativt unge, finner vi domfelte i alle aldre helt opp til 66 år. Andelen eldre enn 40 år er tilnærmet like stor som andelen umyndige (ca. 10%). Også i 2003 finner vi en del fylkesvise forskjeller i samfunnsstraffen når det gjelder innhold og fordeling av timer på ulike tiltak. Relativt sett er helhetsbildet ikke så veldig forskjellig fra situasjonen i fjor. Samfunnsnyttig tjeneste utgjør fortsatt ca. 78% av utførte timer samfunnsstraff. Gruppen «andre tiltak» er nest størst hva angår timeandel utført samfunnsstraff, ca. 17%. Omfanget av timer som gjelder deltakelse i programvirksomhet, er nær 5%. At helhetsbildet ikke har endret seg mye når det gjelder den relative fordelingen av timer på hovedtype tiltak, var antakelig ikke helt uventet. Det har ikke gått lang tid siden den forrige rapporten, og det er liten tvil om at de utfordringene vi pekte på i forrige rapport var krevende å ta fatt i. Samtidig økte domstallet mye i 2003. Vi har fått en økning i antall iverksatte dommer fra 379 i 2002 til 1352 i 2003. Det tilsvarer omtrent en tidobling i totalt antall utførte timer samfunnsstraff.

I kapittel 8 finnes en oppsummering og noen anbefalinger. Anbefalingene er generelle. Om eventuell oppfølging krever sentrale, regionale eller lokale initiativ, må vurderes i hvert enkelt tilfelle. Blant anbefalingene vil vi trekke fram behovet for en analyse av tilgjengelige ressurser og kompetanse i friomsorgen. Det er behov for å begrunne bedre på hvilken måte innholdet i gjennomføringsplanene forventes å virke kriminalitetsforebyggende.

ABSTRACT

This report is a follow up study of findings published last year concerning the implementation of community sentences in Norway (Højdahl & Kristoffersen 2003). This publication sums up some new traits of development and discusses experiences of interviewed leaders, authorities and organisations working with community sentences in Norway.

Community sentences are carried out by the Probation service in Norway. Community sentences replace community service, and the reform was put into operation on 1st of March 2002. The sentences order three possible types of reactions that may be given separately or in combination: community service (mandatory work with no pay), participation in programmes or other preventive measure reducing new crimes. The sentences determine a fixed numbers of hours to be served and the time period within which the sentences are to be carried out. 1352 sentences were carried out in 2003.

The length of the sentences varies much, both in hours and time period. About 78 percent of the hours that the offenders perform are community service. Other preventive measures amount to about 17%. About 6% of all performed time consists of individual interviews with the offenders, and participation in programmes amounts to 5%.

In chapter 8 there is a summary and some general recommendations. Whether these require central, regional or local attention and action, must be considered in each case. Two central recommendations are the need to analyse the resources and the competence of the Probation service and the necessity of explaining the grounds for the various measures in the individual plans of the offender.

INNHOILDSFORTEGNELSE

1. INNLEDNING	9
1.1 Kort om samfunnsstraff	9
1.2 Bakgrunn for undersøkelsen	10
1.3 Evalueringens fase 2	13
1.3.1 Avgrensning	13
1.3.2 Datainnsamling	13
1.3.3 Styrker og svakheter ved undersøkelsesopplegget	15
1.3.4 Rapportens organisering	16
2 RESULTATER	18
2.1 Dommer på samfunnsstraff	18
2.1.1 Mottatte og iverksatte dommer pr. fylke	18
2.1.2 Litt om samfunnstjeneste, samfunnsstraff og betinget dom med tilsyn	22
2.1.3 Iverksatte dommer etter kriminalitetstype	24
2.1.4 Fullførte og avbrutte dommer i 2003	25
2.1.5 Bruk av personundersøkelse	27
2.1.6 Alder og kjønn blant fullførte dommer i 2003	27
2.1.7 Utførte timer samfunnsstraff i 2003	31
2.1.8 Saker i gjennomsnitt i 2003	32
3 LEDELSE OG OPPFØLGING I 2003	34
3.1 Innledning	34
3.2 Ledelse	35
3.2 Regionale resultater	40
3.2.1 Region øst	40
3.2.2 Region nordøst	44
3.2.3 Region sør	46
3.2.4 Region nord	49
3.2.5 Region sørvest	52
3.2.6 Region vest	55
3.3 Oppsummering og drøfting	57
4 PROFESJONELL OG INDIVIDUELL SAMTALE	62
4.1 Innledning	62
4.2 Profesjonell samtale	64
4.2.1 Kartlegging	65

4.2.2 Individuell samtale	65
4.3 Motiverende samtale	66
4.4 Kognitiv teori	66
4.5 En-til-en	67
4.6 Sluttsamtale og evaluering	68
4.7 Individuelt påvirkningsarbeid i regionene	69
4.8 Region vest	70
4.9 Region nordøst	71
4.10 Region øst	72
4.11 Region sørvest	73
4.12 Region nord	74
4.13 Region sør	75
4.14 Framtidsplan	76
4.15 Oppsummering og vurdering	78
5 PROGRAM	82
5.1 Brott-brytet	84
5.2 Mitt valg	84
5.3 Samtalegrupper for voldsdømte etter ATV-modellen	84
5.4 Andre programmer	85
5.5 Vår vurdering	86
6 SAMARBEID	89
6.1 Innledning	89
6.2 Samfunnsnyttig tjeneste	91
6.3 Andre tiltak	101
6.3.1 Generelt	101
6.3.2 Behandling	102
6.3.3 Ansvarsgrupper	103
6.4 Rådgivningsgruppene	104
6.5 Noen erfaringer sett fra domstol og påtalemyndighet	105
6.6 Kort drøfting	112
7 KONFLIKTRÅD	112
7.1 Innledning	112
7.2 Resultater	114
7.2.1 Samarbeidet med konfliktrådene	118
7.2.2 Drøfting og anbefalinger	119
8 OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER	123
8.1 Oppsummering	123
8.2 Anbefalinger	126
Litteraturliste	128

1. INNLEDNING

1.1 Kort om samfunnsstraff

1. mars 2002 trådte den nye straffegjennomføringsloven i kraft. Fra og med denne dato ble ordningen med samfunnstjeneste opphevet og erstattet med samfunnsstraffen. I straffelovens § 28a står det at samfunnsstraffen kan idømmes for handlinger som kan medføre straff av fengsel inntil seks år dersom lovovertrederen samtykker og hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet. I dommen skal det fastsettes et timetall og en gjennomføringstid. Timetallet skal være fra 30 til 420 timer. Gjennomføringstiden skal være inntil ett år hvis ikke sterke grunner taler for en lengre gjennomføringstid. Retten kan sette vilkår som den domfelte skal overholde i gjennomføringstiden. For øvrig fastsetter kriminalomsorgen det nærmere innholdet i samfunnsstraffen. Kriminalomsorgen kan også sette egne vilkår som reaksjon på brudd, jf. straffegjennomføringsloven § 58. I dommen fastsettes en subsidiær fengselsstraff, som skal svare til lengden av den straffen som ville blitt idømt uten samfunnsstraff. I særlige tilfeller kan ubetinget fengselsstraff på inntil 30 dager idømmes sammen med samfunnsstraffen.

De idømte timene samfunnsstraff etter straffelovens § 28a skal gå ut på:

- a) samfunnsnyttig tjeneste
- b) program eller
- c) andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet.¹

I straffegjennomføringslovens formålsbestemmelse (§ 2) heter det at straffen skal gjennomføres på en måte som motvirker nye straffbare handlinger, og som er betryggende for samfunnet. Straffegjennomføringen skal samtidig være sikkerhetsmessig forsvarlig, og innholdet skal bygge på de tiltak kriminalomsorgen har til rådighet for å fremme domfeltes tilpasning til samfunnet (§ 3). I lovens kapittel fem er

1) Andre tiltak kan være behandling, individuelle samtaler, konfliktråd eller annet tiltak som kriminalomsorgen finner egnet. Se også Stovik (2003, s. 288-289.)

intensjonen om kriminalitetsforebygging fremhevet: Her heter det om samfunnsstraffen at «kriminalomsorgen skal legge særlig vekt på tiltak som kan fremme den domfeltes evne til å motvirke sitt kriminelle handlingsmønster».

Etter en kartleggingsamtale med domfelte utarbeides en gjennomføringsplan om innholdet i straffen. Gjennomføringsplanen viser domsslutningen og timefordelingen mellom kartlegging og andre aktiviteter, brev med krav til domfelte, samt eventuelle vilkår som domstolen har satt, eller som kriminalomsorgen setter underveis som følge av brudd. Straffen skal gjennomføres slik at domfelte kan utføre arbeid eller skolegang uten fravær. Den domfelte plikter å møte til fastsatt tid og sted og være upåvirket av berusende eller bedøvende midler ved fremmøtet, jf. straffegjennomføringsloven § 54.

1.2 Bakgrunn for undersøkelsen

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning i Justisdepartementet har bedt FOU-avdelingen ved Kriminalomsorgens utdanningscenter om å evaluere samfunnsstraffen. Dette er den andre evalueringsrapporten om samfunnsstraffen. Evalueringen er planlagt avsluttet i 2005 med en undersøkelse som tar for seg de domfelte. I den forrige rapporten formulerte vi en overordnet målsetting for en evaluering av samfunnsstraffen med disse spørsmålene:

- Hvordan begrunner, planlegger og gjennomfører friomsorgen sitt arbeid med samfunnsstraffen, slik at den domfelte ved egen innsats skal kunne motvirke et kriminelle handlingsmønster?
- Hvordan kombinerer de tilsatte erfaring, kunnskaper og tradisjonelle arbeidsmetoder med nye saksbehandlingskrav og til dels uprøvde klientbehandlingsmetoder?
- Hvilke tilsiktede eller utilsiktede konsekvenser får samfunnsstraffen for praksis?

Ettersom samfunnsstraffen er en nyetablering valgte vi å gjennomføre en prosess-evaluering, der hensikten er å belyse utfordringer etter hvert som disse blir avdekket. Et mål med prosessevaluering er at funnene skal danne grunnlag for en ny erkjennelse og utvikling av praksis i kriminalomsorgen. En prosessevaluering er imidlertid ufullstendig dersom den nøyer seg med å peke på utfordringer i etableringsfasen og ikke følger opp i hvilken grad og på hvilken måte disse blir møtt. Det er derfor naturlig at dette perspektivet får en sentral plass i denne undersøkelsen. Samtidig er vi også opptatt av å beskrive og analysere hovedtrekkene i hvordan samfunnsstraffen utvikler seg.

I mars 2003 ga KRUS ut den første evalueringsrapporten (Højdahl og Kristoffersen 2003). I sammendraget står blant annet følgende:

«(..) Vi finner stor variasjon i samfunnsstraffen når det gjelder forholdet mellom timetall og gjennomføringstid, varierende fra eksempelvis gjennomsnittlig 2,5 timer pr. måned til 45 timer pr. måned. Den kanskje mest typiske samfunnsstraffen er en dom på 30 til 60 timer, som normalt gjennomføres i løpet av 120 dager eller mindre. Samfunnsnyttig tjeneste utgjør ca. 80% av utførte timer samfunnsstraff. Gruppen «andre tiltak» er nest størst hva angår timeandel utført samfunnsstraff, ca. 12%. Nærmere halvparten (45%) av andre tiltak består av individuelle samtaler med den domfelte. Omfanget av timer som gjelder deltakelse i programvirksomhet, er beskjedent, nær 5%. (..) Mange saksbehandlere opplever at de jobber for mye alene med sakene. De etterlyser mer faglig veiledning og at man drøfter organiseringen av arbeidet med samfunnsstraffen på kontorene, slik at det faglige arbeidet kan styrkes og den enkeltes kompetanse og erfaring kan utnyttes bedre. Regional og lokal ledelse må gjøre mer for å sørge for at det etableres rammer for hvordan forvaltningssamarbeidet skal foregå, slik at en delforhold er avklart på forhånd når den enkelte saksbehandler tar kontakt med for eksempel et behandlingssted. Saksbehandlere opplever det som tungt og ofte unødvendig å måtte gjenta argumenter og begrunnelser for det samarbeidet de ønsker å etablere fra sak til sak. (..) Vårt inntrykk er at etableringsfasen har krevd mye av saksbehandlerens oppmerksomhet rettet mot de regelverksmessige og de praktiske sidene ved gjennomføringen av samfunnsstraffen, og at dette i noen grad kan ha svekket fokuset på det individuelle arbeidet med de domfelte. Samtidig mener en del informanter at mange domfelte er såpass svaktfungerende at man ikke kan forvente mye når det gjelder mulighet til å endre på egen livssituasjon og kriminalitet. Mange vil etter saksbehandlerens oppfatning ha mer enn nok med å gjennomføre straffen, dvs. holde seg edru og møte til rett tid til avtalte timer. Gjennomføringsperspektivet står med andre ord sentralt i flere av dommene. Perspektivet er også en konsekvens av at mange av dommene er korte eller har få timer i forhold til gjennomføringstiden, slik at man av den grunn ikke kan legge særlig store ambisjoner i innholdet i straffen. Det virker urealistisk å forvente at programvirksomheten vil øke nevneverdig i det kommende året. Samfunnsnyttig tjeneste utgjør en stor andel av straffen, og mange av dommene er korte eller har få timer i forhold til gjennomføringstiden. Det er derfor antakelig mest fornuftig at man prioriterer utviklingen av innholdet i de individuelle samtalene og styrker den delen av kartleggingsarbeidet som kan bidra til at samtalene blir mer målrettede i forhold til den domfeltes kriminalitetsproblem.»

Evalueringsrapporten ga følgende anbefalinger:

- De individuelle samtalerne bør i større grad fokusere på den domfeltes kriminalitetsproblem og hva den domfelte kan gjøre for å unngå nye lovbrudd.
- Det er behov for mer systematiske og målrettede metoder og verktøy i kartleggingsarbeidet og lovbruddsanalysen. En eller to regioner bør prøve ut kartleggingsmodulen ASI-brott.²
- Friomsorgen bør finne fram til flere kriminalitetsforebyggende tiltak. Tiltakenes kriminalitetsforebyggende virkning bør begrunnes bedre.
- Lederne bør gi saksbehandlerne mer støtte, veiledning og legge til rette for faglige diskusjoner om organisering og gjennomføring av arbeidet med samfunnsstraffene.
- Mer opplæring i KOMPIS. Systemet bør kunne gi mer informasjon om samfunnsstraff og statistikk over for eksempel domfeltes alder, kjønn, nasjonalitet/fødeland og timefordelingen på tiltakene.
- Ettersom samfunnsstraffen hovedsaklig består av samfunnsnyttig tjeneste, bør man se nærmere på om det er mulig å øke eventuelle kriminalitetsforebyggende effekter. Kontakten med oppdragsgiverne må styrkes, og de må få nødvendig opplæring og veiledning.
- Det etableres et nasjonalt råd for hvilke programmer man bør satse på i friomsorgen. Det avklares hvem som kan gi faglig veiledning i hvordan etablere og drive programmene, samt hvem som skal godkjenne hva som skal anses som et program.
- Forvaltningssamarbeidet styrkes i region og lokalt gjennom rammeavtaler med andre instanser.
- Rutiner revurderes når det gjelder innkalling av domfelte. Rutiner for håndtering av brudd og ruskontroller presiseres.

2) ASI er en forkortelse for «Addiction Severity Index», som benyttes for utredning og kartlegging i behandlingsapparatet for å vurdere fysisk helse, arbeid, forsørgelse, alkohol, narkotika, kriminalitet, familie/nettverk og psykisk helse. I Sverige har kriminalvården utviklet en egen «Brottsmodul» som spesielt vurderer den kriminelle handlingen som er begått.

1.3 Evalueringens fase 2

1.3.1 Avgrensning

I tildelingsbrevet til KRUS for 2003 står det at samfunnsstraffen skal være et prioritert område, og at ledelse og samarbeid skal danne grunnlag for fase to i evalueringen. Vi har i denne rapporten tatt utgangspunkt i anbefalingene i den forrige rapporten og i tildelingsbrevet til regionene. I denne undersøkelsen har vi valgt å prioritere tre områder:

1. Hvordan er anbefalingene i forrige rapport fulgt opp av regionene og ledere i friomsorgen, med fokus på ledelse?
2. Utviklingstrekk og resultater i arbeidet med samfunnsstraffen.
3. Hva slags samarbeid har friomsorgen med andre instanser?

1.3.2 Datainnsamling

Datainnsamlingen startet i mai 2003 og er avsluttet 1. mars 2004. Vi har benyttet både kvantitative og kvalitative metoder for å få fram et mer helhetlig bilde av utviklingen i samfunnsstraffen. Bruk av både kvantitative og kvalitative tilnærminger utfyller hverandre. Tilnærmingen kalles gjerne metodetriangulering (Denzin 1970). Metodene vi har benyttet, er en blanding av statistikk/databehandling av rapporter, enquêtes, intervjuer, deltakende observasjon/samtaler og dokumentanalyse.

Statistikk og databehandling

En viktig informasjonskilde i evalueringen er definert statistikk og rapporter fra etatsregisteret KOMPIS. En del av statistikken vi presenterer, er utarbeidet av oss på grunnlag av bearbeiding av rapporter og klientoversikter hentet fra etatsregisteret. På grunn av muligheten for etterregistrering i etatsregisteret vil kjøringsdato påvirke statistikken. Vi gjør derfor oppmerksom på at med mindre annet er opplyst, er det tall som fremkom pr. 15.1.04 som er lagt til grunn for statistikken. Etterregistreringen er imidlertid ikke av et slikt omfang at det gir grunnlag for å endre vurderinger og konklusjoner.

Enquêtes

Vi har sendt enquêtes til 60 tilfeldig utvalgte oppdragsgivere i samfunnsnyttig tjeneste (ti i hver region). Vi fikk svar fra 28 respondenter. Ettersom konfliktrådsmedling er politisk prioritert, har vi sendt enquête til samtlige 36 konfliktråd i landet. Vi fikk svar fra halvparten. En enquête ble også gjennomført i forbindelse med de regionale fag-

samlingene om samfunnsstraffen (jf. «dokumentanalyse»). Av disse besvarte 81 personer blant annet spørsmål om samlingens faglige utbytte, hva de prioriterer å jobbe med, hvilke tre områder innen samfunnsstraffen det er viktig å forbedre på egen enhet, og om de har tro på at det vil skje endringer på enheten.

Intervjuer

Vi har intervjuet 23 ledere/nestledere i friomsorgen, seks assisterende regiondirektører og seks rådgivere med ansvar for innholdet i samfunnsstraffen.³ Når det gjelder intervjuer med friomsorgsledelsen, gjør vi oppmerksom på at de fleste intervjuene er gjennomført i perioden september – november 2003. Det betyr at vi tar forbehold om at enkelte forhold som omtales fra intervjuene, kan ha endret seg siden intervjuet ble gjennomført. Vi har intervjuet følgende aktører i strafferettspleien og samarbeidspartnere: fire påtalejurister fra tre regioner, tre dommere fra tre regioner, fire konfliktrådsledere fra fire regioner og to oppdragsgivere i to regioner.

Deltakende observasjon og samtaler

I tillegg til intervjuene har vi deltatt på kurs, konferanser og fagsamlinger om samfunnsstraffen og lyttet til synspunkter og erfaringer fra disse. Vi har hatt løpende kontakt med rådgivere i regionene, der forskjellige spørsmål har vært drøftet underveis. Flere av intervjuene vi har gjennomført, er fulgt opp med telefonsamtaler. Opplysninger om status i konfliktrådssakene er innhentet ved at vi har tatt en telefon til samtlige konfliktråd der det er registrert timer med konfliktråd i samfunnsstraffen.

Dokumentanalyse

Vi har lest relevant tekst fra lovproposisjon, budsjettproposisjon, tildelingsbrev, rapporter og avtaler, samt en del brev til og fra friomsorgen. E-postsystemet i etaten har vi benyttet aktivt. Flere titalls e-posthenvendelser og besvarelser er behandlet i forbindelse med denne rapporten. Videre er 43 referater fra rådgivningsgruppene gjennomgått. Det samme gjelder referater fra fire regionale fagsamlinger om samfunnsstraffen, (Region øst, nordøst, sør og sørvest), der til sammen 103 tilsatte fra

3) Vi har intervjuet friomsorgsledere i alle fylkene med unntak av Tromsø og Akershus pga. sykdom og vakanse. Leder for Sogn og Fjordane friomsorgskontor fungerte som leder for Møre og Romsdal friomsorgskontor. Leder for Sør-Trøndelag friomsorg fungerte i intervjuperioden som leder for Nord-Trøndelag friomsorg.

regionene og friomsorgskontorene deltok.⁴ Nettstøttet kurs om motiverende samtaler i samfunnsstraffen har i tillegg gitt oss økt innsikt i hvordan saksbehandlerne jobber med samfunnsstraffen.

1.3.3 Styrker og svakheter ved undersøkelsesopplegget

For å kunne si noe meningsfullt om problemstillingene som er formulert, må metodene som brukes og data som innhentes være gyldige i betydningen pålitelige (reliable) og relevante (valide). Grad av tillit til forskningsresultatene kan uttrykkes ved om det er lav eller høy reliabilitet og validitet.⁵ Vi mener at det materialet vi har innsamlet, både er pålitelig og relevant i forhold til problemstillingene. Som intern-forskere blir vi stort sett møtt med åpenhet og tillit av informantene. Dette er et forskningsmetodologisk fortrinn som eksterne forskere vil ha større problemer med å oppleve. Dessuten har vi tilgang til detaljert, intern informasjon både muntlig og skriftlig. Det gir god mulighet til kontrollere opplysninger og kryssjekke kilder. I tillegg har vi hatt anledning til å følge etableringen av samfunnsstraffen gjennom to år og har gode kunnskaper om etaten. Ovennevnte forhold burde til sammen gi trygghet for at validiteten i undersøkelsen er ganske god, dvs. at de metoder vi har valgt, har målt det som var hensikten. En motforestilling som kan reises, er i hvilken grad intern-forskere evner å være kritiske. Uten å reise en lengre debatt om fordeler og ulemper ved internt eller eksternt gjennomførte forskningsoppdrag, vil vi kort peke på at evnen til å være kritisk er avhengig av i hvilken grad man har tilgang til data og mulighet til å stille spørsmål og kontrollere sine kilder. Her har intern-forskere som nevnt en ubetinget fordel. Eksterne forskere er dessuten ofte avhengig av å få nye oppdrag i markedet, som igjen kan medføre et behov for å «dempe» konklusjoner knyttet til upopulære resultater. Fraværet av nærhet til praksisfeltet vil i tillegg gi eksterne forskere reduserte muligheter til å fremme praksisrelevante løsningsforslag til utfordringer som avdekkes.

Vi nedsatte en referansegruppe for evalueringen bestående av en assisterende regiondirektør fra Region øst, en friomsorgsleder i Region nordøst, en rådgiver i Region sør og en saksbehandler fra Region øst. Formålet med referansegruppen var å gi kommentarer i forhold til innhold og relevans i undersøkelsesopplegget. Referanse-

4) Rapport fra samlingene er skrevet av Marie Røise.

5) Validitet er overordnet reliabilitet. Reliabilitet kan bidra til økt validitet. Man skiller ofte mellom indre og ytre validitet (generaliserbarhet). Den generelle begrepsvaliditeten («construct validity») er viktigst, dvs. i hvilken grad de samlede resultatene fra undersøkelsen evner å belyse undersøkelsens tema, jf. Cook & Campbell (1979).

gruppen har blitt forelagt våre intervjuguider og gitt kommentarer til disse. Referansegruppen var blant annet opptatt av å få avklart i hvilken grad det har skjedd en ansvarliggjøring hos representanter for påtalemyndighet og dommere, herunder hvilke spørsmål som kan stilles til disse aktørene i intervjuguider. Medlemmer av referansegruppen har også vært konsultert underveis i undersøkelsen. Vi presiserer at referansegruppen har hatt en rådgivende funksjon. De har med andre ord ikke noe ansvar for denne rapportens innhold og vurderinger.

Vi har gjennomført intervjuer av folk med svært ulike roller og forutsetninger, fra oppdragsgivere til dommere. Det var derfor nødvendig å justere spørsmålene våre underveis. Vi stilte for eksempel lederne i friomsorgen et spørsmål om det var noe de forventet å bli spurt om. Ut fra svarene vi fikk gjorde vi en endring i guiden og spurte hvilke endringer samfunnsstraffen hadde fått for det å utøve lederskap i friomsorgen. Det er naturlig at et intervju preges av hvem man intervjuer og hvilke forhold informantene er opptatt av. Fordelen med halvstrukturerte intervjuer, der man i noen grad tilpasser spørsmålene underveis, er at man sannsynligvis i større grad får fram det informantene måtte ha på hjertet. Svakheterne med et slikt opplegg er imidlertid at det kan bli vanskeligere å sammenligne informantenes utsagn og generalisere resultatene.

Som oppdragsforskere er vi nødt til å forholde oss til bestillers ønsker og frister. Vi har derfor vært nødt til å avgrense undersøkelsen for å kunne gjennomføre den innenfor fristen for evalueringsarbeidet, jf. 1.3.1, særlig pkt. 3. Hva slags samarbeid friomsorgen har med andre instanser, er en omfattende oppgave å kartlegge. Denne undersøkelsen evner i begrenset grad å belyse dette forholdet. Vi hadde gjerne sett at vi hadde hatt mulighet til å intervju flere aktører i straffesakskjeden og andre samarbeidspartnere.

1.3.4 Rapportens organisering

Kapittel 2 gir en del hovedtall for resultater i 2003, både for mottatte, iverksatte og fullførte dommer. Kapitlet inneholder statistikk over for eksempel kriminalitetstype, brudd, alder og domfeltes kjønn. Vi presenterer også totalfordelingen på utførte timer samfunnsstraff i 2003, jf. 2.1.7. I kapittel 3 drøfter vi hva ledelse har gjort regionalt og fylkesvis i forhold til anbefalingene i rapporten og i forhold til mål og resultatkrav. I kapittel 4 presenterer vi resultater når det gjelder individuell og profesjonell samtale med domfelte. Kapittel 5 gir en kort gjennomgang av bruk av programmer i samfunnsstraffen. I kapittel 6 tar vi for oss friomsorgens samarbeid med andre etater og institusjoner. Vi presenterer samfunnsnyttig tjeneste, behandling og ansvarsgrupper.

Vi har også sett litt nærmere på rådgivningsgruppenes rolle, jf. 6.4. I kapittel 6.5 presenteres noen resultater fra intervjuer med dommere og representanter fra påtalemyndigheten. I kapittel 7 går vi litt nærmere inn på bruken av konfliktråd. Til slutt gir vi en oppsummering og noen anbefalinger i kapittel 8.

2. RESULTATER

2.1 Dommer på samfunnsstraff

2.1.1 Mottatte og iverksatte dommer pr. fylke

i 2003 mottok frimsorgen totalt 1693 dommer på samfunnsstraff. Tabell 2.0 viser mottatte dommer på samfunnsstraff og dommer på samfunnstjeneste pr. fylke og i prosent av alle mottatte saker i 2003.

Tabell 2.0 Mottatte dommer på samfunnsstraff og samfunnstjeneste pr. fylke 2003 og i prosent av alle mottatte saker.

Fylke	Samf.str.	%	Samf.tj.	%
Østfold	121	30,6	4	1,0
Oslo	276	42,9	17	2,6
Akershus	171	39,3	16	3,7
Hedmark	71	34,3	2	1,0
Oppland	63	27,5	2	0,9
Buskerud	91	31,9	1	0,4
Vestfold	91	31,9	3	1,1
Telemark	57	24,7	4	1,7
Rogaland	122	29,0	4	1,0
Vest-Agder	76	39,0	6	3,1
Aust-Agder	56	32,7	2	1,2
Hordaland	106	26,7	7	1,8
Sogn og Fjordane	31	18,8	3	1,8
Møre og Romsdal	52	20,0	2	0,8
Sør Trøndelag	79	21,2	2	0,5
Nord Trøndelag	34	19,3	3	1,7
Nordland	98	25,7	6	1,6
Troms	75	46,9	1	0,6
Finnmark	23	34,8	0	0,0
Totalt i perioden	1 693	30,9	85	1,6

Totalt utgjorde mottatte dommer på samfunnsstraff ca. 31% av alle mottatte saker i 2003. Det er imidlertid store forskjeller mellom enkelte fylker når det gjelder hvor stor andel dommer på samfunnsstraff utgjør av fylkets totalt antall mottatte saker. Andelen varierer fra ca. 19% i Sogn og Fjordane til henholdsvis ca. 43% i Oslo og 47% i Troms. Mottatte saker gir ikke et fullstendig bilde av saksbelastningen. Det avhenger av saksbehandlingstiden knyttet til de ulike sakene, som enhetene mottar.⁶ 2.1.8 presenterer gjennomsnittstall gjennom året for løpende, iverksatte dommer på samfunnsstraff.

Totalt 1352 dommer på samfunnsstraff ble iverksatt i 2003.⁷ Den fylkesvise fordelingen av iverksatte dommer i 2002 og 2003 fremkommer av tabell 2.1.

Tabell 2.1 Iverksatte dommer pr. fylke 2003 fordelt etter tidsintervall mellom mottatt dom og iverksettelse.

	2002	2003	< 1 mnd	1-2 mnd	2-3 mnd	> 3 mnd
Østfold	42	90	32	32	16	10
Oslo	43	198	57	89	32	20
Akershus	37	128	43	56	16	13
Hedmark	26	63	34	20	6	3
Oppland	23	51	12	14	9	16
Buskerud	5	68	50	14	4	
Vestfold	15	71	28	25	13	5
Telemark	13	43	25	13	3	2
Rogaland	23	106	50	47	7	2
Vest-Agder	11	76	36	31	8	1
Aust-Agder	18	44	31	11	1	1
Hordaland	32	91	28	36	16	11
Sogn og Fjordane	4	23	9	10	2	2
Møre og Romsdal	12	38	13	17	3	5

6) Personundersøkelser utgjør den klart største sakstypen målt i antall innkomne saker. Friomsorgen mottok totalt 1927 slike saker i 2003, som tilsvarer vel 35% av alle oppdrag (totalt 5476 saker). Mottatte dommer på samfunnsstraff var den nest største sakstypen. Tilsyn med prøveløslatte var den tredje største, 1318 saker (24,1%). Betinget dom med promilleprogram var den fjerde største med 334 saker (6,1%).

7) Kjøringsdato for dette resultatet er 15.1.04. Pga etterregistrering kan det endelige tallet avvike noe fra dette. Med mindre annet er opplyst, vil kjøringdatoen 15.1.04 bli lagt til grunn for statistikken.

	2002	2003	< 1 mnd	1-2 mnd	2-3 mnd	> 3 mnd
Sør-Trøndelag	34	75	42	29	4	
Nord-Trøndelag	8	31	18	9		4
Nordland	18	74	42	17	8	7
Troms	7	67	36	24	7	
Finnmark	8	15	9	2	3	1
SAMLET	379	1352	595	496	158	102
%		100	44	37	12	8

81% av dommene i 2003 ble iverksatt innen to måneder etter at friomsorgen registrerte dommen. Oslo, Akershus og Rogaland står for nesten en tredjedel (32%) av alle iverksatte dommer i 2003.

En analyse av fullførte saker i 2003 (N=786) viste at friomsorgen i gjennomsnitt brukte ca. 40 dager på å iverksette dommene etter at de ble registrert mottatt.⁸ I tildelingsbrevet til regionene er det fastsatt resultatkrav om antall samfunnsstraffdommer som ikke er/vil bli iverksatt senest to måneder etter mottak av rettskraftig dom. Det samlede resultatkravet for regionene er 80 dommer. Tabell 2.1.2 viser fylkesvis fordeling av fullførte dommer i 2003 der sakene ble iverksatt senere enn to måneder etter registrert dato for mottatt dom. Våre beregninger viser at 121 (15,4%) fullførte saker i 2003 ble iverksatt senere enn to måneder etter registrert dato for mottatt dom. Bare 43 (5,5%) av disse ble iverksatt senere enn tre måneder etter mottatt dato. Etter vår oppfatning er dette et bra resultat.⁹ Tabell 2.1 viser riktignok litt høyere tall når det gjelder dommer iverksatt senere enn to måneder (260 dommer, dvs. ca. 19% av iverksatte saker.)

8) Beregningen er gjort på grunnlag av databehandlede sakrapporter hentet fra etatsregisteret 24.1.04. Det er regionale forskjeller mht. gjennomsnittstiden som gikk med før fullførte dommer i 2003 ble iverksatt. Region sør og sørvest brukte i gjennomsnitt ca. 33 dager på å iverksette henholdsvis 96 og 141 saker. Region nord brukte 34 dager i gjennomsnitt på 165 saker. Region øst og nordøst brukte 42 dager i gjennomsnitt på henholdsvis 147 saker og 146 saker. Region vest brukte 51 dager i gjennomsnitt på 91 saker.

9) Vi presiserer at vår vurdering er uavhengig av resultatkravene regionene er pålagt i tildelingsbrevet mht. hvor mange samfunnsstraffdommer som ikke er/vil bli iverksatt senest to måneder etter mottak av rettskraftig dom. Sammenlignet med tidsbruken for iverksettelse av fengselsstraffer kommer friomsorgen vesentlig bedre ut. Departementets statistikk over ufullbyrdede fengselsdommer viser at antall uavsonede dommer som ikke var iverksatt innen to-månedersfristen, utgjorde 2597 dommer pr. 31.12.03. Ifølge departementet ble 3132 fengselsdommer iverksatt innenfor to-månedersfristen i 2003. Dette tilsvarte 44% av alle nyinnsettelsener på dom i 2003. 56% av nyinnsettelsene på dom i 2003 ble m.a.o. iverksatt senere enn to måneder etter mottakelse. Et stort antall domfelte som ikke møtte til innkalt soning av fengselsstraff (1582) og 1271 soningsuttsettelsener kan antakelig langt på vei forklare resultatet.

Tabell 2.1.2 Iverksatte dommer samfunnsstraff over 2 måneder etter mottatt dato fordelt pr. fylke. Fullførte saker 2003 (N = 786).

Region			Iverksatt mer enn 2 mnd. etter mottatt.		Total
			Nei	Ja	
øst	Fylke	Oslo	84	11	95
		Østfold	35	17	52
	Total		119	28	147
nordøst	Fylke	Akershus	61	13	74
		Hedmark	33	3	36
		Oppland	26	10	36
	Total		120	26	146
sør	Fylke	Vestfold	30	9	39
		Buskerud	32	1	33
		Telemark	23	1	24
	Total		85	11	96
sørvest	Fylke	Aust-Agder	30	1	31
		Vest-Agder	34	7	41
		Rogaland	65	4	69
	Total		129	12	141
vest	Fylke	Hordaland	39	14	53
		Sogn og Fjordane	10	1	11
		Møre og Romsdal	22	5	27
	Total		71	20	91
nord	Fylke	Sør-Trøndelag	48	3	51
		Nord-Trøndelag	14	3	17
		Nordland	43	8	51
		Troms	26	6	32
		Finnmark	10	4	14
	Total		141	24	165

Tabell 2.2 fordeler de iverksatte sakene i 2003 pr. region. Region øst har flest, til sammen 288. Region nord har det nest høyeste antallet iverksatte dommer (262).

Tabell 2.2. Iverksatte dommer pr. region 2003.

Region	Antall dommer
Region øst	288
Region nordøst	242
Region sør	182
Region sørvest	226
Region vest	152
Region nord	262
Sum	1352

2.1.2 Litt om samfunnstjeneste, samfunnsstraff og betinget dom med tilsyn

Samfunnstjeneste og betinget dom med tilsyn eller tilsynsprogram ble opphevet som straffereaksjoner da samfunnsstraffen trådte i kraft.¹⁰ Lovforslaget fra departementet antyder at anvendelsesområdet for samfunnsstraff også kan omfatte saker som tidligere ville medført betinget fengselsstraff.¹¹ Hensikten med dette avsnittet er kort å redegjøre for utviklingen i antall reaksjoner på samfunnstjeneste og betinget dom med tilsyn i perioden før innføringen av samfunnsstraffen.

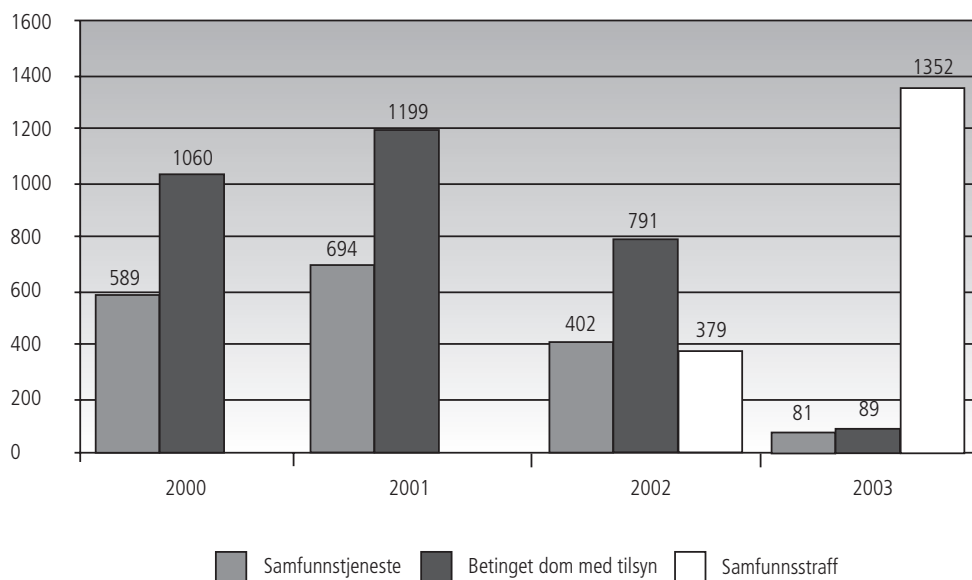
I 2002 ble det iverksatt 402 dommer på samfunnstjeneste i tillegg til 379 dommer på samfunnsstraff. Sum antall iverksatte dommer på samfunnstjeneste og samfunnsstraff utgjorde med andre ord 782 dommer i 2002. Sammenlignet med sum antall iverksatte dommer på samfunnstjeneste og samfunnsstraff i 2002 utgjør 1352 iverksatte

10) Jf. KSF-publikasjon G-0348 B og St.prp. nr. 1 (2002-2003), der det heter at «samfunnsstraff erstatter tidligere betinget dom med tilsyn, betinget dom med tilsynsprogram og samfunnstjeneste» (side 66).

11) Departementets merknader under 9.1.4. i Ot.prp. nr. 5 (2000-2001) sier følgende om anvendelsesområdet for samfunnsstraff: «(..) samfunnsstraffen må knyttes opp mot både betinget og ubetinget fengselsstraff. (..) Den nedre del av anvendelsesområdet skal være saker hvor betinget fengselsstraff ikke finnes tilstrekkelig. Samfunnsstraff er en mer omfattende og dermed «strengere» reaksjon enn betinget fengselsstraff. Personer som i dag blir dømt til en ren betinget dom, faller utenfor målgruppen for samfunnsstraffen, mens samfunnsstraffen skal omfatte personer som i dag ville blitt gitt en betinget dom med tilsyn og eventuelt andre særvilkår. Det betyr at domstolen skal dømme til samfunnsstraff hvis den mener at lovbrøteren bør ha en mer omfattende reaksjon med mer oppfølging enn hva som følger av en betinget dom. Det vil i all hovedsak si dommer som i dag ligger i øvre del av «det betingete område», i skjæringspunktet mellom betinget og ubetinget og i nedre del av det «ubetingede område». Samfunnsstraff vil ofte være egnet for unge lovbrøtere som trenger en umiddelbar merkbar reaksjon med tydelige konsekvenser ved brudd (s. 126)».

dommer på samfunnsstraff i 2003 en økning i antall reaksjoner på hele 73%. Bruken av betinget dom med tilsyn gikk imidlertid ned fra 791 iverksatte saker i 2002 til 89 i 2003. Den samlede bruken av samfunnstjeneste, betinget dom med tilsyn og samfunnsstraff har med andre ord ikke økt i perioden 2001 til 2003 selv om vi så en stor økning i bruk av samfunnsstraff i 2003. Det samlede antallet dommer i disse reaksjonsgruppene gikk ned fra 1893 saker i 2001 til 1522 i 2003.

Iverksatte dommer 2000-2003.

2.1.3 Iverksette dommer etter kriminalitetstype

Tabell 2.3 viser iverksatte dommer i 2002 og 2003 fordelt etter kriminalitetstype (hovedforhold). Bortsett fra en relativ nedgang i narkotikadommer fra 30 til 22%, er det små endringer i det relative innslaget av voldsdommer, tyverier, veitrafikksaker og økonomisk kriminalitet. Den relative nedgangen i narkotikadommer har skjedd samtidig med en tilsvarende økning i dommer kategorisert under «annet». Dette tyder på at anvendelsesområdet for bruk av samfunnsstraff er i ferd med å utvide seg med hensyn til type saker som pådømmes.¹²

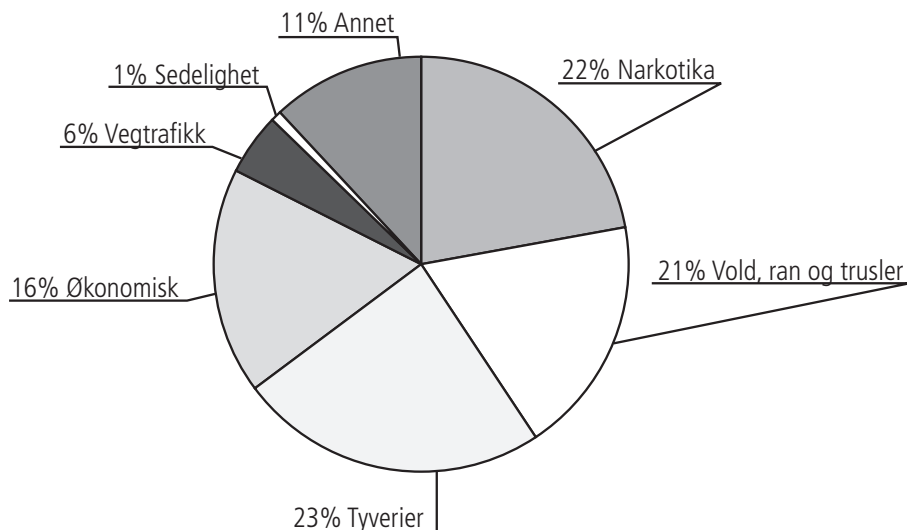
Tabell 2.3 Iverksette dommer i 2002 og 2003 fordelt etter kriminalitetstype.

	2003	%	2002	%
Narkotika	301	22	113	30
Vold, ran og trusler	280	21	80	21
Tyverier	311	23	82	22
Økonomisk krim/vinning	223	16	66	17
Vegtrafikk ¹³	82	6	20	5
Sedelighet	7	1	2	0
Annet	148	11	16	4
	1352	100	379	100

12) Tallmessig sett er de hver for seg få, men flere nye lovbruddsgrupper er registrert i 2003, som vi ikke finner i statistikk materialet fra 2002, for eksempel brannstiftelse (1), falsk forklaring (5), ligningsloven (2), promille (14), tolloven (1), utpressing (1) og voldtekt (3).

13) Primært fartsoverskridelser, men 14 tilfeller som er registrert som promillekjøring, er også medregnet her. Det kan imidlertid trolig ikke utelukkes at tilfeller av promillekjøring også kan være registrert under registreringskoden «vegtrafikkloven».

Dommer på samfunnsstraff i 2003 etter type kriminalitet

2.1.4 Fullførte og avbrutte dommer i 2003

I henhold til KOMPIS-statistikk er det registrert 786 fullførte dommer på samfunnsstraff i 2003. 38 (4,8%) av disse er registrert fullført med ny kriminalitet. 58 (7,4%) er registrert som fullført med brudd på andre vilkår. Totalt 112 saker er registrert avbrutt (dvs. ikke fullført) av forskjellige årsaker, derav 25 pga. ny kriminalitet og 22 pga. ny kriminalitet i kombinasjon med andre vilkårsbrudd.¹⁴

Ifølge opplysninger fra regionene pr. desember 2003 var det til sammen 83 bruddsaker der kriminalomsorgsregionen enten hadde begjært saken omgjort til fengselsstraff i 2003 eller ville begjære slik omgjøring i nærmeste fremtid.¹⁵ Pr. desember 2003 var 46 av disse 83 sakene avgjort av retten og omgjort til soning av fengselsstraff. Alle regionene opplyser at det store flertallet av disse sakene er begjært omgjort på grunn av manglende fremmøte til inngåtte avtaler.

14) Totalt 47 saker er med andre ord registrert avbrutt pga. ny kriminalitet. Den nye kriminaliteten ser ut til å være av mindre alvorlig karakter der hvor avbrudd er registrert pga. ny kriminalitet og andre vilkårsbrudd. 42 saker er registrert avbrutt på grunn av brudd på vilkår. Antallet registrerte bruddsaker som innebærer at saken har blitt (vil bli) begjært omgjort til fengselsstraff, skulle dermed utgjøre 89 saker i 2003. Dette tilsvarer ca. 7% av alle iverksatte saker i 2003. Øvrige avbrudd fordeler seg slik: 5 domfelte døde i løpet av gjennomførings-tida. 1 ble benådet. 9 saker ble avbrutt grunnet forhold før iverksettelse, og 8 saker ble avbrutt av andre grunner. Saker som avbrytes pga. ny kriminalitet oversendes påtalemyndigheten, som kan begjære hel eller delvis fullbyrding av den subsidiære frihetsstraffen, jf. straffeloven § 28b, 2. ledd. Antall og status for disse bruddsakene er ikke kjent.

15) Jf. straffeloven § 28b, 1. ledd.

Tabell 2.4 nedenfor gir noen nøkkeltall for fullførte dommer i 2003. Tallene er beregnet av oss på grunnlag av rapporter i KOMPIS.

Gjennomsnittsdommen var på 86 timer. Halvparten av dommene er inntil 60 timer. Den vanligste dommen (modusvarianten) er fortsatt en dom på 30 timer med en gjennomføringstid på 120 dager. 15% av dommene var på 30 timer. Vi finner også 29 dommer under 30 timer, selv om dette egentlig ikke skal forekomme.¹⁶ Nesten 20% av dommene har en gjennomføringstid på 120 dager regnet fra iverksettelse til saken ble avsluttet. Det er bare registrert ett tilfelle der maksimumsstraffen på 420 timer er idømt.

Straffavbrudd ble innvilget i 131 (17%) av de 786 fullførte dommene i 2003. I gjennomsnitt utgjorde straffavbruddet 25 dager.

Tabell 2.4 Fullførte dommer samfunnsstraff 2003. N = 786.

Sum idømte timer	67233
Gjennomsnitt idømte timer	86
Modus idømte timer	30
Median idømte timer	60
Antall modusforekomster idømte timer	118
Modusforekomster idømte timer i % av alle	15
Minimum idømte antall timer	15
Maksimum idømte antall timer	420
Antall maksimumsdommer	1
Antall dommer under eller lik modusverdi (30)	147
Antall dommer over 30 timer	639
Gjennomsnittlig gjennomføringsperiode (dager)	146
Modus gjennomføringsperiode (dager)	120
Antall modusforekomster gjennomføringsperiode	153
Modusforekomster gjennomføringsperiode i % av alle	19,5

16) Jf. straffeloven § 28a, 2. ledd: «Timetallet skal være fra 30 til 420 timer».

2.1.5 Bruk av personundersøkelse

Det er ikke mulig å gi et eksakt tall på omfanget av rekvirerte og utførte personundersøkelser i forbindelse med vurdering av samfunnsstraff som aktuell reaksjon. Påtalejurister vi har snakket med (jf. 6.5) virker fornøyde med at det ikke er nødvendig å be om en egnethetsvurdering/personundersøkelse fordi dette forsinker saksbehandlingen. Samtidig mener Riksadvokaten at det inntil videre er gunstig at det rekvireres personundersøkelse i saker der det er aktuelt å legge ned påstand om samfunnsstraff.¹⁷ Statistikk fra KOMPIS viser at det ble utført 1440 personundersøkelser i 2003, derav 521 i forbindelse med promilleprogram. Det antas at differansen mellom antall utførte totalt og utførte i forbindelse med promilleprogram - altså 919 saker – for en stor del dreier seg om saker der det kan ha vært aktuelt med påstand om samfunnsstraff.¹⁸

2.1.6 Alder og kjønn blant fullførte dommer i 2003

Nedenstående statistikk tar utgangspunkt i 786 fullførte dommer på samfunnsstraff i 2003. Alle dommer som ble registrert fullført i 2003, er medregnet.¹⁹

Gjennomsnittsalderen for 786 dømte som avsluttet en samfunnsstraff i 2003, var ca. 27 år regnet ved tidspunkt for iverksettelse av dommen.²⁰ Om lag 24% var under 20 år da dommen ble iverksatt, jf. tabell 2.5. Halvparten var imidlertid under 24,3 år (= aldersmedianen). Det skyldes et stort innslag av dømte i alderen mellom 20 og 25 år. Denne gruppen utgjorde alene ca. 29% av hele utvalget. Til sammen utgjorde tjuetåringene totalt 44,5%. Nesten 32% var over 30 år. De som var eldre enn 40 år utgjorde vel 10% (10,3). Det samme gjelder de som var under 18 år (10,1%).²¹

17) Jf. rundskriv fra Riksadvokaten nr. 1 2003 side 7, nest siste avsnitt.

18) Straffeprosessloven § 161 gir påtalemyndigheten en generell adgang til å rekvirere personundersøkelser. Et ukjent antall personundersøkelser har derfor trolig blitt rekvirert med et annet formål enn å vurdere hvorvidt saken er egnet for promilleprogram eller om samfunnsstraff er et aktuelt alternativ.

19) Mottatte saker, som ble avsluttet av andre grunner uten iverksettelse (147), er ikke tatt med her. Dette dreier seg stort sett om saker som er returnert. Bearbejdede sakrapporter på registrerte domfelte danner grunnlag for statistikken som presenteres her.

20) Statistikkrapporter fra KOMPIS genererer litt høyere tall mht. til alder, i gjennomsnitt 1,4 år mer. Det må bety at et annet tidspunkt enn dato for iverksettelse er lagt til grunn for beregning av alder.

21) Til sammenligning utgjorde personer under 18 år 1,2% av alle innsattelser i fengsel i 2001 (kilde: http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2003/tabeller/00a0405.html) Pr. 20.2.2004 var det sju innsatte i norske fengsler under 18 år, som utgjorde 0,2% av alle innsatte (3007).

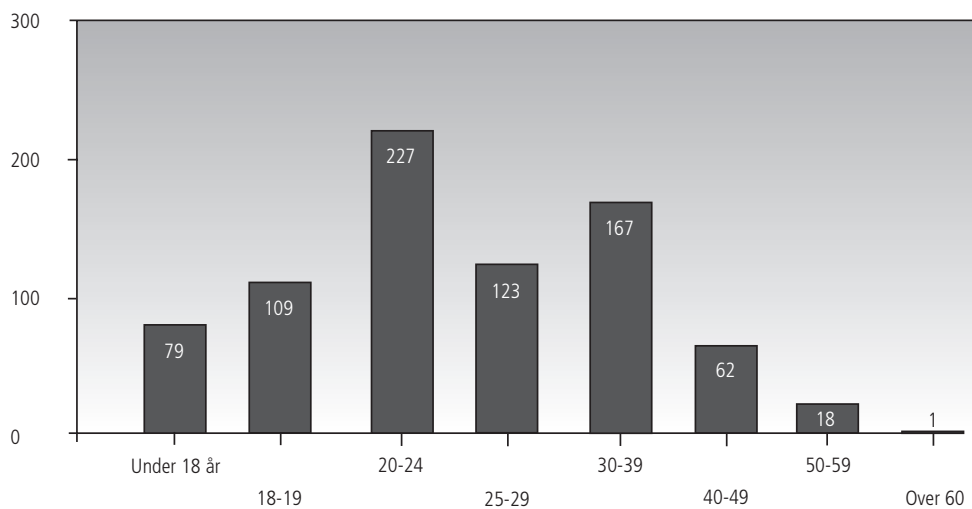
Litt over halvparten (52,8%) var med andre ord under 25 år. Dette forholdet er tilnærmet uendret fra situasjonen vi fant ved gjennomgang av 449 aktive saker pr. 3.1.03 (Højdahl og Kristoffersen 2003:18). Det relative innslaget av eldre domfelte har imidlertid økt noe i forhold til resultatet fra nevnte rapport. Selv om hovedinnslaget av dømte fortsatt er relativt unge, finner vi domfelte i alle aldre helt opp til 66 år, som er den høyeste alderen i utvalget. Andelen eldre enn 40 år er tilnærmet like stor som andelen umyndige under 18 år (10,3%).²²

Tabell 2.5 Fullførte 2003: Alder ved iverksettelse.

	N	%	Kumulert %
Under 18	79	10,1	10,1
18- 19	109	13,9	23,9
20 - 24	227	28,9	52,8
25 - 29	123	15,6	68,4
30 - 39	167	21,2	89,7
40 - 49	62	7,9	97,6
50 -59	18	2,3	99,9
Over 60	1	0,1	100,0
Total	786	100,0	

22) I forrige rapport var andelen eldre enn 40 år 7,8%.

Aldersgrupper. Fullførte dommer 2003.

Tabell 2.6 Fullførte i 2003: Tenåringer ved iverksettelse.

	N	%	% av alle fullførte
15 år	4	2,1	0,5
16 år	16	8,5	2,0
17 år	59	31,4	7,5
18 år	54	28,7	6,9
19 år	55	29,3	7,0
Total	188	100	2,4

Tabell 2.7 viser antall og prosentvis fordeling pr. region mht. kjønn blant fullførte dommer i 2003. Det var 99 kvinner (12,6%) blant fullførte dommer i 2003. Region vest hadde den høyeste kvinneandelen (15,4%).

Tabell 2.7 Kjønn fordelt pr. region. Fullførte dommer i 2003. N = 786.

			Total
	mann	kvinne	
Region øst	128 87,1%	19 12,9%	147 100%
Region nordøst	129 14%	17 11,6%	146 100%
Region sør	83 86,5%	13 13,5%	96 100%
Region sørvest	127 90,1%	14 9,9%	141 100%
Region vest	77 84,6%	14 15,4%	91 100%
Region nord	143 86,7%	22 13,3%	165 100%
Total	687 87,4%	99 12,6%	786 100%

2.1.7 Utførte timer samfunnsstraff i 2003

Tabell 2.8 viser utførte timer samfunnsstraff i 2002 og 2003. Timene gjelder alle utførte timer samfunnsstraff uavhengig av sakens status i løpet av året, dvs. om dommen er fullført eller ikke. Timene er fordelt etter type tiltak. Mer detaljert informasjon vil bli gitt under omtalen av de ulike tiltakene.

Tabell 2.8 Utførte timer samfunnsstraff 2002 og 2003.²³

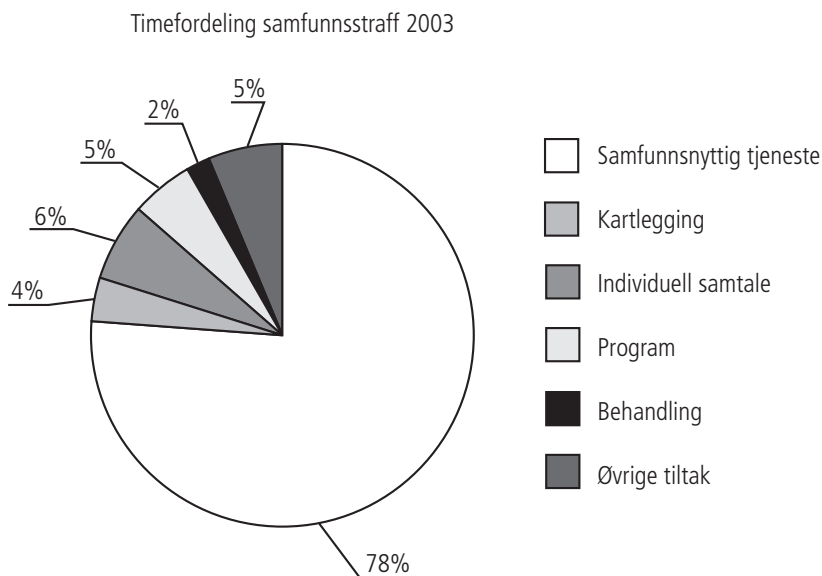
	2002	%	2003	%
a) Samfunnsnyttig tjeneste	5 885	77,1	64 430	78,3
b) Program	349	4,6	4 055	4,9
c) Andre tiltak:				
Kartlegging	475	6,2	2 960	3,6
Individuell samtale	417	5,5	4 845	5,9
Behandling	99	1,3	1 682	2,0
Ansvarsgruppe	52	0,7	228	0,3
Evaluering	8	0,1	315	0,4
Konfliktråd	2	0,0	51	0,1
Annet	347	4,5	3 753 ²⁴	4,6
Sum andre tiltak	1400	18,3	13834	16,8
Totalt alle tiltak	7 634	100,0	82 319	100,0

Det totale antall utførte timer er nesten elleve ganger så høyt som fjoråret. Samfunnsnyttig tjeneste utgjør fortsatt om lag 78% av alle utførte timer. Kartleggingsandelen har gått ned fra 6,2% til 3,6%. Behandlingsdelen har økt litt, fra 1,3 til to prosent. For de øvrige timetyperne er situasjonen relativt sett nokså uendret siden i fjor. Andelen individuelle samtaler øker med noen få desimaler, fra 5,5 til 5,9%. Det samme gjelder program, fra 4,6 til 4,9%.

23) Kilde: KOMPIS-statistikk for 2003. 2002-tall er fra Højdahl og Kristoffersen 2003.

24) Sum timer i denne kategorien viser egentlig 3965 i KOMPIS. Det gir en total på 82531 timer. Vi har valgt å legge statistikkrapportens total på 82319 timer til grunn og korrigert timetallet under «annet» i samsvar med det. Avviket på 212 timer kan skyldes avrundingsforskjeller i rapporten. I perioden 15. januar til 15. februar 2004 har friomsorgen etterregistrert 2277 timer, sum gir totalt 84596 utførte timer. Samfunnsnyttig tjeneste utgjør 78,4% av timetallet ved etterregistreringen.

Relativt sett er det en samlet nedgang fra 18,3% til 16,8% i andelen timer som gjelder alle andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste og program. Dersom vi legger sammen antall timer som har gått med til tiltak som ikke er samfunnsnyttig tjeneste (dvs. program og alle andre tiltak), utgjør disse likevel en volumøkning på hele 16140 timer, som tilsvarer en tidobling i forhold til volumet i 2002.

2.1.8 Saker i gjennomsnitt i 2003

Tabell 2.9.1 viser gjennomsnittlig antall saker med samfunnsstraff og samfunnstjeneste i 2003 fordelt fylkesvis.²⁵ Tabellen viser også hvor stor andel dommer på samfunnstjeneste og samfunnsstraff utgjorde i prosent av gjennomsnittet for alle saker i 2003.²⁶ Saksmengden på samfunnsstraff varierer i fylkesvis andel av alle saker fra 18% til ca. 46%. Region øst hadde i gjennomsnitt ca. 129 saker med samfunnsstraff, jf. tabell 2.9.2. Andelen saker med samfunnsstraff varierer pr. region fra vel 12% til nesten 23% (Region øst).

25) Tallene er generert fra statistikkrapport «Aktive saker – tilsynsdøgn/kategori». I følge manual for KOMPIS-kif er behandlingsregelen for denne statistikken definert på denne måten: «Det beregnes antall dager fra saken er iverksatt eller reetablert eller fra første dag i valgt periode – til den er avsluttet eller til siste dag i valgt periode, minus antall dager suspendert – dividert med antall dager totalt.» Rapporten generer m.a.o. tall for løpende, iverksatte saker fram til avslutning og/eller innenfor valgt periode. Friomsorgen vil normalt inkludere mottatte saker i definisjonen av en «aktiv» sak, men mottatte saker er ikke inkludert i denne statistikken.

26) Foruten samfunnsstraff og samfunnstjeneste, fordeler andre saker seg på følgende grupper: Betinget dom med promilleprogram (148,8), betinget dom med tilsyn (503), forvaring (6,1), friskring (36), § 16-soning (1), tilsyn med prøveløslatte (344,3) og friskring etter lukket sikring eller ubetinget dom (34,7).

Tabell 2.9.1 Gjennomsnittlig antall saker samfunnstjeneste og samfunnsstraff fordelt pr. fylke og i prosent av alle saker i 2003.²⁷

	Samf.tj.	%	Samf.str.	%	Sum	Alle saker
Østfold	7,0	5,8	43,8	36,3	50,8	120,7
Oslo	15,5	6,6	84,9	36,3	100,4	234,0
Akershus	11,8	7,8	52,4	34,6	64,2	151,4
Hedmark	3,8	4,4	31,5	37,0	35,3	85,3
Oppland	0,8	1,5	22,8	41,4	23,6	55,1
Buskerud	3,2	4,0	22,1	27,0	25,3	81,6
Vestfold	0,9	1,1	31,2	37,9	32,1	82,4
Telemark	5,4	8,7	17,1	27,5	22,4	61,9
Rogaland	4,8	3,6	39,3	29,3	44,1	134,3
Vest-Agder	1,2	1,5	29,0	34,9	30,2	83,1
Aust-Agder	2,5	5,4	18,4	39,6	20,9	46,4
Hordaland	4,0	2,7	46,4	32,1	50,4	144,3
Sogn og Fjordane	2,5	6,4	9,2	24,2	11,7	38,1
Møre og Romsdal	2,0	3,8	13,2	25,0	15,2	52,7
Sør-Trøndelag	6,4	6,3	29,1	28,7	35,5	101,4
Nord-Trøndelag	4,2	8,6	8,8	18,0	13,0	48,8
Nordland	2,1	1,7	29,7	24,8	31,8	119,6
Troms	2,4	4,0	26,9	45,7	29,2	58,8
Finnmark	0,1	0,6	8,2	44,0	8,3	18,6
Sum	80,5		563,9		644,4	1 718,4
% av alle saker	4,7 %		32,8 %		37,5 %	

Tabell 2.9.2 Samfunnsstraff fordelt regionvis, jf tabell 2.9.1.

	Samf.str.	%
Region øst	128,7	22,8
Region nordøst	106,8	18,9
Region nord	102,7	18,2
Region vest	68,8	12,2
Region sør	70,3	12,5
Region sørvest	86,7	15,4
Sum	563,9	100,0

27) Kjøringsdato for denne statistikken er 6.4.04.

3. LEDELSE OG OPPFØLGING I 2003

3.1 Innledning

I den første rapporten anbefalte vi at lederne bør gi saksbehandlerne mer støtte, veiledning og legge til rette for faglige diskusjoner om organisering og gjennomføring av arbeidet med samfunnsstraffene. Saksbehandlerne uttrykte behov for konstruktive tilbakemeldinger på arbeidet sitt fra ledelsen. De påpekte at leder var mye fraværende fra den daglige driften. Mange opplevde at de jobbet for mye alene med sakene, og de etterspurte fora der de kunne drøfte fag.

I dette kapittelet presenteres hva ledelsen har gjort regionalt og fylkesvis i forhold til mål og resultatkrav som er gitt i styringsdokumenter i 2003. Vi ser på hvordan oppfølging, støtte og tilsyn med friomsorgsenhetene er ivaretatt, jf. anbefalingene i forrige evalueringsrapport og i tildelingsbrev til regionene (s. 12). Vi presiserer at vi omtaler forhold som vi har blitt kjent med gjennom intervjuer og dokumentanalyse. Vi tar ikke mål av oss for å gi en samlet fremstilling av alt som er gjort. Formålet med presentasjonen er å vise noen eksempler, synliggjøre noen forskjeller og vurdere disse i forhold til utfordringene som er beskrevet i forrige rapport.

Ekspedisjonssjefen i Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (KSF) i Justisdepartementet er regiondirektørens leder. Regiondirektøren har ansvar for sin stab på regionskontoret og er i tillegg linjeleder for ledere av friomsorgskontorene og fengselsledelse i sin region. I hver region er det to assisterende regiondirektører. Assisterende regiondirektør med ansvar for det faglige innholdet i straffegjennomføringen har ikke pers-onalansvar overfor lederne i ytre etat. I hver region er det tilsatt rådgivere, som gir juridiske og faglige råd og oppfølging til friomsorgen og fengslene. Hvert friomsorgskontor har en leder, og de fleste steder også en nestleder. I alle regionene (med unntak av Region øst) er det underkontor med egen underkontorleder. Assisterende regiondirektør, rådgivere og friomsorgsledere utgjør et team. Dette teamet skal være tilretteleggere for at målene med samfunnsstraffen nås.

JD / KSF
Regiondirektør
Assisterende regiondirektør Rådgivere
Friomsorgsleder
Nestleder
Underkontorleder
Saksbehandlere / førstekonsulenter

Forholdene som presenteres i dette kapittelet drøftes i lys av aktuell litteratur om ledelse og teamutvikling (Lorentsen 1995, Ingstrup og Crookall 1998 og Wadel og Schou Andreassen 1989).

3.2 Ledelse

Lederutviklingsprogrammet LUP ble gjennomført for førstelinjeledere og mellomledere i fengsler og i friomsorgen fra begynnelsen av 1990-tallet. Boka «Ledelse på norsk-prinsipper, arbeidsmåter og resultater» (Lorentsen 1992, 1995) ble her anbefalt og benyttet gjennom mange år. Lorentsen skriver at ledelse forutsetter at man arbeider gjennom andre og samspillere. Lederen har et ansvar for at dette samspillet er best mulig. I en organisasjon er man avhengig av hverandre og å arbeide sammen mot felles mål. Leder må være tydelig på hvor hun vil og angi retningen for arbeidet. Motivasjon er viktig for å få arbeidet utført og beskrives som drivstoffet til arbeidslyst, arbeidsinnsats, kvalitet, læring, utvikling og endringer. Alle medarbeidere har krav på å få vite hva som blir forventet av dem, og de må få lov til å prøve og feile. Tilsatte må motta tilbakemeldinger på hvordan arbeidet blir utført, få støtte til å lykkes, utvikle seg og endre seg. Et godt læringsmiljø, der de tilsatte kan utvikle seg, er vesentlig.²⁸ Ledelse har liten mening hvis den ikke er resultatorientert. Troverdighet er en forutsetning for å fungere som leder. En leder må ha evnen til å være seg selv og hevde seg selv når det gjelder.

28) Dalin skriver at for å få til et godt læringsmiljø, må lederne gi regelmessige tilbakemeldinger på arbeidet. Han skriver at det er ikke nok med en medarbeidersamtale en til to ganger i året, men tilbakemeldinger må også komme på uformell basis. Et godt læringsmiljø legger derfor stor vekt på veiledning i det daglige arbeidet (Dalin 1993).

Lederegenskapene som beskrives ovenfor, samsvarer godt med de ønsker saksbehandlerne hadde om ledelse, støtte og oppfølging. Da den forrige rapporten ble presentert på en konferanse for ledere i mai 2003, ble behovet for ledelse og oppfølging fremhevet. Kriminalomsorgen hadde da nylig blitt inndelt i seks regioner med ny ledelse. I tillegg medførte straffegjennomføringsloven nye krav til formell saksbehandling, oppfølging og ledelse i friomsorgen.

En annen bok som er diskutert i kriminalomsorgen i flere land er «The Three Pillars of Public Management – Secrets and Sustained Success» (Ingstrup og Crookall 1998). I boka legges vekt på at man skal lære av «best practice», dvs. at man skal utvikle det som fungerer i organisasjonen og lære av de gode resultatene. Forfatterne fremhever tre pilarer som suksesskriterier for god ledelse:

1. Aim: Kan oversettes med hensikt, mål eller retning for organisasjonen. Hver organisasjon må ha «mission statements», oppdrag knyttet til mål, som alle skal kjenne til. Lederen må lytte, involvere, engasjere og delegerer ansvar til de tilsatte. Det må være et engasjement og en ansvarsfølelse for å sette målene ut i livet. For lederen må det være samsvar mellom lederutførelsen og virksomhetens «mission».

2. Character: Kan oversettes med personlighet og de karakteregenskaper som relaterer seg til lederrollen. Menneskene i organisasjonen er den viktigste ressursen. For at organisasjonen skal fungere må det være gjensidig kommunikasjon og tillit mellom menneskene som jobber der. Resultater skal ses i et positivt lys, og gode resultater skal «feires». Dårlige resultater brukes til å skifte retning.

3. Execution: Kan oversettes med hvordan ledelse utføres og iverksettes i praksis. Her nevnes utvikling av «tools», oversatt til verktøy. Organisasjonen må kontinuerlig forsøke å forbedre sine verktøy og tilpasse disse til behovene. Konsistens i bruk av ulike verktøy fremheves. Teamarbeid er vesentlig for å få til en kollegial vinn-vinn situasjon med en god atmosfære og tillit mellom medlemmene i teamet. I en lærende organisasjon er endringer en del av hverdagen (Ingstrup og Crookall 1998).

Straffegjennomføringen skal være betryggende for samfunnet. Det skal være en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring av straffen, og domfelte skal innenfor disse rammene sikres tilfredsstillende forhold. Samtidig skal straffen motvirke nye straffbare handlinger. Tiltakene som iverksettes, skal fremme domfeltes tilpasning til samfunnet,

og forholdene skal legges til rette for at domfelte skal gjøre en egen innsats for å motvirke et kriminelt handlingsmønster.

I tildelingsbrevet til regionene er det uttrykt at regionledelsen skal gi tett oppfølging, støtte og tilsyn med det enkelte friomsorgskontor. Regioner med lavt antall dommer bør kartlegge og iverksette tiltak for å øke bruken av denne straffereaksjonen. Regionene må legge forholdene til rette for at de fylkesvise rådgivningsgruppene, som består av medlemmer fra påtalemyndighet, domstol og regionene i kriminalomsorgen, har kvartalsvise møter.²⁹ Det er målsatt hvor stor andel andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste skal utgjøre (se kapittel 4). Det er videre stilt resultatkrav til regionene om antall samfunnsstraffdommer som ikke er/vil bli iverksatt senest to måneder etter mottak av rettskraftig dom. Justiskomiteen uttrykker store forventninger til samfunnsstraffen som et godt alternativ til ubetinget fengselsstraff, og at den også vil kunne bidra til å redusere soningskøen. Komiteen forventer at den blir et viktig redskap for å forebygge kriminalitet. (Statsbudsjettet 2003-KAP. 430/3430- Tildelingsbrev til regionene i kriminalomsorgen).

Friomsorgens arbeid er styrt av lowverket, vilkår satt i dom, forskrifter, retningslinjer og tildelingsbrevet. Friomsorgen må forholde seg til skjemaer, informasjon og formularer som skal benyttes i kontakten med domfelte. Det er hele tiden viktig å ha i tankene at det bør være en rød tråd og en indre sammenheng i tiltakene som anvendes i straffegjennomføringen, slik at domfelte som gjennomfører samfunnsstraffen møter en konsistent holdning og praksis, uavhengig av hvilken saksbehandler de møter. En særlig utfordring for lederne er derfor å få til en «best practice», som kan styrke realiseringen av målet om å forebygge ny kriminalitet. Veien til dette målet er utfordrende, og den må finnes sammen med medarbeiderne.

Intranettets hjemmeside er et nytt «verktøy» som kan benyttes av ledere. Hver region har hjemmesider der ledere og tilsatte kan skrive nyhetsbrev, presentere sine forventninger, informere om endringer, kurs og opplæring. Hjemmesidene gir regionledelsen mulighet til å formidle regionens «mission» (jf. Ingstrup og Crookall 1998). Ledelsen kan vise hva de er opptatt av, hva de ønsker at de tilsatte skal jobbe med, «feire» suksesser, synliggjøre eget engasjement, vise interesse og gi oppmuntring til mange tilsatte på en forholdsvis enkel måte. Ingstrup og Crookall skriver at teamarbeid er vesentlig for å få til en kollegial «vinn-vinn» situasjon. Dette stemmer overens med det Schou Andreassen og Wadel har skrevet i boka «Ledelse, teamarbeid og team-

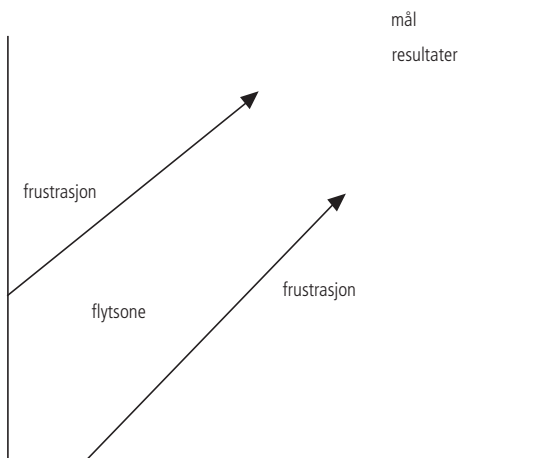
29) Rådgivningsgruppene omtales i kapittel 6.4.

utvikling i fotball og arbeidsliv» (Schou Andreassen og Wadel 1989). De fokuserer spesielt på teamutvikling. De hevder at systematisk og relasjonell samspilltankegang er viktig for å utvikle en organisasjon. Relasjonelle ferdigheter kan defineres som ferdigheter to eller flere personer besitter sammen.³⁰ De benytter fotball som metafor for å underbygge hvordan man kan bygge relasjoner mellom mennesker for å nå målet (få ballen i mål). Bokas budskap er «best sammen når det gjelder – og ikke bare best når det gjelder».

Flytsonemodellen.³¹

Utfordringer:

- straffegjennomføringsloven
- tildelingsbrev
- dommer
- styringsdokumenter
- resultatkrav
- strategidokument

Ferdigheter og kompetanse:

Fysiske, tekniske, pedagogiske, taktiske, psykologiske
 lagferdigheter - relasjonelle ferdigheter, kreativitet.
 Virkemidler: Innhold

30) Fem typer av individuelle ferdigheter gjennomgås i boka. Psykiske ferdigheter er selvtilitt, selvinnsikt, selvmotivasjon og selvdisiplin. Disse ferdighetene utvikles i samspill med andre. Pedagogiske ferdigheter er å kunne presentere ideer, utvikle ansvarlighet for egne og andres prestasjoner og kunne gi tilbakemeldinger til medarbeidere. Taktiske ferdigheter/spillforståelse er ferdigheter som hele teamet har sammen, og de krever relasjoner til andre. Spillforståelse er kanskje den viktigste ferdighet å utvikle for at tilsatte skal få en helhetsforståelse av hvorfor endring er viktig. Fysiske ferdigheter er kondisjon, styrke, helse og utholdenhet. Tekniske ferdigheter er f. eks ferdigheter knyttet til data, skjemaer osv.

31) Vi har bearbeidet flysonemodellen i boka til Schou Andreassen og Wadel 1989.

En leders oppgave er sammen med lederteamet og medarbeidere å finne fram til hvilke utfordringer laget har. Leder må kartlegge og observere medarbeidernes individuelle ferdigheter og se alle deltakernes ferdighetene samlet i forhold til utfordringer og resultatkrav. Leder må være en tilrettelegger og sørge for at veiledning, tilsyn, kompetanseheving og nødvendig trening finner sted, slik at laget «scorer» mål. Om nødvendig må leder innhente kompetanse på områder hun selv ikke behersker, f. eks. psykologisk eller juridisk kompetanse.

I friomsorgen er det viktig at alle tilsatte har individuelle ferdigheter i å kartlegge domfelte, utarbeide gjennomføringsplan og kunne snakke med domfelte om kriminalitet. Alle må ha tekniske ferdigheter i data og lovverk. Enkelte medarbeidere må ha ferdigheter for å kunne gjennomføre program. I tillegg bør tilsatte ha ferdigheter i å etablere kontakt med samarbeidspartnere, kunne formidle og informere om hva samfunnsstraffen er. Hver enhet må definere hvilke ferdigheter de trenger på laget og finne fram til hva slags oppfølging og veiledning som er nødvendig for at medarbeiderne sammen skal nå målene. Ikke alle på laget behøver å ha samme spisskompetanse. Man kan ikke bare ha «spisser» eller målvakter på et fotballag. Alle tilsatte i friomsorgen behøver ikke være like gode i utadrettet virksomhet eller i å gjennomføre program. Det er viktig å videreutvikle ferdigheter man allerede er gode på. Gode ledere stimulerer medarbeiderne til å ta større utfordringer og påser at det er balanse mellom ferdigheter og utfordringer. Medarbeiderne kan utfylle hverandre i parrelasjoner eller i et større team. Leder må derfor observere de relasjonelle ferdighetene i par, i broallianser og i hele laget, samt å se det som et pluss at flere er gode sammen.³²

32) Nybrodahl og Håkonsen skriver følgende om verdibasert ledelse: «Vi er alle mennesker med ulike ferdigheter, og oppgaven som leder er å utnytte disse ferdighetene på en best mulig måte. Noen er for eksempel dyktige til å ordlegge seg skriftlig, noen er utpreget kreative, noen er flinke med detaljer, andre er flinke med sosiale relasjoner osv. Denne forståelsen og respekten for at mennesker er ulike, og at vi har forskjellige sterke og svake sider, er godt innarbeidet hos en verdibasert leder (..) Helhetstankegangen kan for eksempel komme til uttrykk i et lederteam, hvor lederen bevisst samler personer med ulike egenskaper for å ha et best mulig team sett i relasjon til kunnskap og ferdigheter. En verdibasert leder styrer sine medarbeidere gjennom involvering, ansvarlig- og myndiggjøring. (..) Når en beslutning er tatt, står gruppen samlet om denne beslutningen og gjennomfører den som en gruppe. (..) For en leder vil en sentral utfordring være å beskrive det han ønsker å skape med eller i sin enhet/organisasjon gjennom en visjon. Denne visjonen bør igjen skape engasjement hos medarbeiderne, slik at de skaper sine egne individuelle visjoner som støtter opp omkring den overordnede visjonen.» (referanse internett: http://home.online.no/~steiny/kap2/3_ulike_typer_av_ledelse.htm)

3.2 Regionale resultater

Vi har intervjuet ledere ved alle friomsorgskontorer med unntak av Tromsø og Akershus. Videre har vi intervjuet to nestledere, seks rådgivere i regionene og seks assisterende regiondirektører med ansvar for fag og innhold.

I tildelingsbrevet til KRUS står det under pkt 3.2.7 «Prioriteringer, mål og resultatkrav i 2003» at samfunnsstraffen skal være et prioritert område. Oppgaven til KRUS vil være å holde høyt fokus på kvaliteten av innholdet og gjennomføringen av samfunnsstraffen. KRUS skal evaluere innføringen og bistå i gjennomføringen av regionale fagsamlinger om samfunnsstraffen for saksbehandlere i samarbeid med regionen. Samlingens faglige utbytte skal rapporteres. Vi har gjennomgått referater og rapporter fra fire regionale samlinger, der til sammen 103 tilsatte fra regionene og friomsorgskontorene deltok.³³ Av disse har 81 personer svart på spørsmål om hva de prioriterer å jobbe med i samfunnsstraffen. I tillegg har de svart på hvilke tre områder innen samfunnsstraffen de mener det er viktig å forbedre på egen enhet, og om de har tro på at det vil skje endringer på enheten.

Den regionvise presentasjonen nedenfor gir eksempler på hva regionene har gjort i forhold til ledelse og oppfølging av tilsatte. Eksemplene er ikke uttømmende.

3.2.1 Region øst

Vi har sett på hva regionene har skrevet om samfunnsstraffen på sine hjemmesider på intranettet. På regionenes hjemmeside forteller regiondirektøren at hun er stolt av «kompetanseformidleren», som er en intern kurskatalog. Regionen arrangerer kurs, erfaringsamlinger og opplæring i tema som er aktuelle for tilsatte som jobber med samfunnsstraffen. Regionsdirektøren skriver om de utfordringer det er å slå sammen tre friomsorgskontor til ett kontor.

På den regionale samlingen om samfunnsstraffen i juni 2003 deltok 13 første-konsulenter, to nestledere (en fra Østfold og en fra Oslo) og en programkonsulent fra Østfold. En kontorleder fra Oslo var til stede på deler av seminaret. Kontorleder fra Østfold var ikke tilstede. Fra regionen deltok assisterende direktør, to rådgivere og tre personer fra KRUS (forfatterne og referent). Seminaret falt sammen med annen kursvirksomhet i regionen. Regionen hadde derfor valgt å holde et dagsseminar der evalueringsrapporten ble framlagt. Senere på året ville regionen holde et fagseminar, der

33) Rapport fra samlingene er skrevet av Marie Røise.

flere av saksbehandlere i regionen vil få anledning til å delta.

På samlingen om samfunnsstraffen orienterte regionledelsen om at de hadde hatt mye fokus på loven den første tiden etter at loven ble innført. Saksbehandlingen har fungert bra. Dette gjelder også behandlingen av bruddsaker. Ledelsen legger nå større vekt på innholdssiden. Regionen har opplevd positiv velvilje fra samarbeidspartnere når det gjelder gjennomføringen av samfunnsstraff, og konfliktrådet er en av aktørene som ble omtalt som villig til samarbeid med regionen.

Følgende gruppeoppgave ble behandlet på dagsseminaret for saksbehandlerne: «Hvordan kan lederne gi saksbehandlerne mer støtte, veiledning og legge forholdene til rette for faglige diskusjoner om organisering og gjennomføring av arbeidet med samfunnsstraffen?» Deltakere – dette gjaldt særlig den ene av to arbeidsgrupper som besvarte gruppeoppgaven – ga uttrykk for at leder hadde vært lite tilgjengelig. Samfunnsstraffen har krevd mye av saksbehandlerne, og kolleger har støttet hverandre. Behovet for tydelig ledelse hadde vært stort, og dette var fortsatt et uttalt behov fra saksbehandlernes side. Saksbehandlerne mente at det er viktig at leder gir tilbakemeldinger til alle. Lederne må også være konsekvente, og det må være forutsigbarhet i veiledningen. Leder må ha faglig tyngde og kunnskap, slik at man ikke får tilfeldig saksbehandling. Det ble også uttalt et behov for sosialfaglig og juridisk veiledning, som må tilpasses den enkelte. Tilsatte ved Oslokontoret fortalte at de opplevde «kaos og oppløsning» i forbindelse med at tre kontorer ble slått sammen til ett. De ga derfor uttrykk for bekymring for at tilgjengeligheten fra ledernes side også ville bli liten etter omorganiseringen.³⁴

Assisterende regiondirektør i regionen forteller i intervju (oktober 2003) at regionen har styrket den faglige ledelsen ved å opprette et diskusjonsforum for regiontilsatte, enhetsledere og nestledere i regionen. Han forteller også at de bruker e-postsystemet aktivt. Telefonhenvendelser fra saksbehandlere til regionen er «forbudt». Saksbehand-

34) Deltakerne på fagsamlingen ble også bedt om å gi sin vurdering av hvilke områder de prioriterer å jobbe videre med selv. 16 tilsatte fra Østfold og Oslo besvarte spørreskjemaet. Følgende ble trukket fram: Individuelle samtaler, faglig innhold i samfunnsnyttig tjeneste, oppfølging og informasjon til eksterne samarbeidsetater. Videre vil de prioritere program og fagutvikling fordi mange av programmene i dag er for lange i forhold til straffen. På spørsmål om hvilke tre områder innen samfunnsstraffen de mener det er viktig å forbedre på enhetene, svars: Innhold i samfunnsnyttig tjeneste, innhold i andre tiltak, kontakten med oppdragsgivere og behandling. Andre svar er oppfølging og informasjon til eksterne samarbeidsetater og konsekvenser av at programmene er for korte. Øvrige svar dreier seg om mediestrategi, diskusjoner internt i forbindelse med samfunnsstraffen, arbeidsgrupper, å gjøre seg kjent med regelverket, tilrettelegging for saksbehandler og hvordan få til organisering/ressursutnyttelse. Det store flertallet har forventninger til at det vil skje forbedringer ved deres enhet i løpet av neste halvår.

lerne sender generelle eller prinsipielle spørsmål til juristene i regionen, med kopi til enhetsleder. Juristene i regionen går i tospann i en sak. Det skal alltid være to jurister som kjenner saken. På den måten vil en jurist kunne tre inn i saken dersom den andre er fraværende. Spørsmålene fra enhetene og svarene fra regionen danner utgangspunkt for en håndbok om samfunnsstraffen, som alle saksbehandlere vil ha nytte av. Informanten er imidlertid åpen for at en uheldig side ved denne ordningen er at den kanskje i noen grad svekker ansvarliggjøringen av enhetslederne.

Informanten forteller også at regionen vil gjennomføre inspeksjoner for å se på saksbehandlingen. Under disse inspeksjonene vil de plukke fram og se nærmere på saker som har gått bra eller dårlig, for å se hva de kan lære av det.

Informanten er opptatt av at det er nødvendig å finne den riktige balansen mellom ambisjoner og ressurser i samfunnsstraffen. I dag står ikke disse i forhold til hverandre. I den forbindelse er det også viktig å se nærmere på hva friomsorgen bruker tida si på for å finne ut om det er mulig å styrke det faglige arbeidet. «Det er viktig å ta hele loven i bruk, både mulighetene og kontrollhjemlene», sier han. Informanten mener det bør lages et introduksjonsprogram for domfelte, som forklarer rettigheter, plikter og tilbud. Han synes også at det er viktig at etaten nå enes om en felles standard for kartlegging. I en samtale etter intervjuet legger informanten til at han er opptatt av tid, innhold og brudd. Regionene har det høyeste antall dommer i landet. Det medfører fare for soningskø. Fristen på iverksettelse innen to måneder kan bli vanskelig å overholde.

Ledertemaet i Oslo består av friomsorgsleder og to nestledere, som igjen har ansvar for 12 saksbehandlere. Hele kontorseksjonen og begge nestlederne rapporterer til friomsorgsleder. Friomsorgsleder vurderer å delegerer ansvar for faglige oppgaver, som for eksempel promilleprogram. Alle saksbehandlere driver med samfunnsstraff og prøveløslatte. Leder forteller (intervju oktober 2003) at han er enig i de fleste av anbefalingene i den første evalueringsrapporten om samfunnsstraffen. Han sier at han «så punktene selv og var godt i gang med det meste». Den nye straffegjennomføringsrollen medfører større krav til saksbehandling. Han vet lite om kartleggingsmodulen i ASI-brott og kan derfor ikke uttale seg om det.³⁵ Panel for programvirksomhet mener han eventuelt kan forankres politisk. Informanten sier at de har gode rutiner for innkalling av domfelte, og at dette ikke lenger er et problem. De har ikke gjort noe spesielt mht. kartlegging av domfelte.

35) ASI er en forkortelse for Addiction Severity Index. Se note 2.

Når det gjelder ledelse og oppfølging, forteller han at det er lagt til rette for fagdrøftelser, kollegaveiledning og saksveiledning og legger til: «Vi har kompetansen på straffegjennomføring. Det er derfor ikke behov for ekstern veiledning». Samlokalisering og flytting har vært tidkrevende, noe informanten mener kan ha gått på bekostning av faglig innhold. Samtidig har kontoret nå mulighet for mer helhetlig tenkning, bedre kapasitet til å gjennomføre program og mer effektiv og helhetlig straffegjennomføring. Han har valgt å sette fokus på fag på møtene. Det er opp til den enkelte saksbehandler om han eller hun vil delta. På spørsmål svarer han at han vil vurdere å følge opp hvis en saksbehandler isolerer seg og lar være å komme til møter. Oppfølgingen har imidlertid ikke vært så god som den var før sammenslåingen, forteller informanten.

På spørsmål om hvilke tre områder han mener det er viktig å prioritere, svarer han å øke volum på programdeltakelse. Videre vil han utvide friluftsprosjektet og satse mer på gruppesoning og «drille» domfelte i jobbsøking.

I intervju med nestleder ved Oslo friomsorgskontor (oktober 2003) forteller hun at sammenslåingen av kontorene burde gi stordriftsfordeler, men ettersom omorganiseringen også betyr færre ledere, vil det dessverre også kunne forsterke saksbehandlerne opplevelse av at lederne ikke er tilgjengelige nok. Hun er klar over at saksbehandlerne opplever dette som et problem. På den annen side opplever hun at enkelte saksbehandlere har et eiendomsforhold til klientene. Hun mener likevel at det er gjort en del for å styrke den faglige støtten til saksbehandlerne. Hun nevner at de har fagmøter om samfunnsstraffen. En konsulentgruppe på fire personer er opprettet for å drøfte saker med hverandre. Det er også vedtaksmøter tirsdag og fredag, der alle gjennomføringsplaner blir gjennomgått og endringer godkjent. Nestleder synes imidlertid at regionen burde ha mer fokus på fagutviklingen, for eksempel avklaring av hva som kan brukes under «andre tiltak». Hun opplever at det juridiske fokuset dominerer i sakene.

Ved Østfold friomsorgskontor skjer en omorganisering av kontorene. Et underkontor nedlegges, det etableres to distriktskontorer. Her skal tilsatte være en til to dager i uka. Resten av tiden skal de være på hovedkontoret, noe som ifølge friomsorgsleder vil styrke det faglige miljøet ved enheten. Friomsorgslederen forteller (intervju oktober 2003) at møtестrukturen med fagmøter og informasjonsmøter ivaretar de tilsattes behov for møter og fagdiskusjoner. Kontoret har enhetsmøte annenhver mandag 9–14. Tema går på fagsaker. Enkelt saker tar de på postmøter. De tenker at mandag heretter skal settes av til fagmøter, så mye som trengs for å diskutere fag.

Kontoret har hatt ekstern veiledning i kommunikasjon fra voksenpsykiatrien. Leder mener at saksbehandlerne ikke lenger har behov for ekstern, faglig veiledning fordi den

interne, faglige veiledningen er god nok. Veiledning skjer blant annet ved klientgjennomgang (gjennomgang av status i alle sakene) en gang i måneden med nestleder. Leder forteller at de individuelle samtaler er et stort forbedringsområde for kontoret.

3.2.2 Region nordøst

På kriminalomsorgens intranettside for Region nordøst er seminaret om samfunnsstraffen beskrevet. Regionen fremhever betydningen av kartlegging som begrunnelse for gjennomføringsplaner, strukturerte samtaler og behandling av bruddsaker. Videre har regionen en egen artikkel om bruk av framtidsplaner i friomsorgen, skrevet av en saksbehandler. Hun skriver at det har vært noe motstand mot framtidsplaner i friomsorgen. Hun mener det er vanskelig å motivere domfelte til å samarbeide om en framtidsplan bl.a. fordi gjennomføringstiden er kort. Dersom det dreier seg om bolig, matlagning, bedre økonomi og å skaffe seg arbeid, er dette ansvarsområder som andre etater jobber med. Det blir dermed problematisk for friomsorgen å forklare hvorfor de skal jobbe med det samme som andre etater gjør, for eksempel sosialkontor.

På den regionale samlingen i september deltok fire rådgivere fra regionen, en person fra KRUS, friomsorgslederne fra alle enhetene, en nestleder og ni første konsulenter fra Akershus, en nestleder og fire førstekonsulenter fra Oppland, samt en nestleder og seks førstekonsulenter fra Hedmark.³⁶

I intervju med assisterende regiondirektør (november 2003) sier hun at det fortsatt er et stort behov for oppfølging av saksbehandlerne når det gjelder riktig saksbehandling, korrekt lovanvendelse og bedre skjønn. Hun nevner problemet med at hun må returnere bruddsaker fordi saksbehandlingsreglene ikke er fulgt. Det er særlig bruddsakene som er et problem. Regelverket rundt straffen er ikke lettfattelig og klart. På spørsmål fra intervjuer mener hun at disse utfordringene antakelig fortsatt stjeler mye av oppmerksomheten, som ellers kunne gått med til mer kreativ, faglig jobbing med inn-

36) 25 deltakere har svart på evalueringsskjemaet fra den regionale samlingen. Fem av disse var ledere eller rådgivere i regionen og 20 arbeidet som førstekonsulenter/saksbehandlere. Svarene som gis, gjelder for alle friomsorgskontorene og ikke for et spesielt kontor. Flertallet prioriterer å jobbe med de individuelle samtaler og bli bedre på bruddsaker. Andre prioriterte områder er kartlegging, framtidsplaner, rutinehåndbok, journalføring med tanke på dokumentasjon ved evt. brudd og videreutvikle relasjonene med oppdragsgivere. Når deltakerne blir bedt om å prioritere tre områder de mente var viktig å forbedre på sin enhet, nevnes innholdet i de strukturerte samtaler og kartlegging som høyest prioritet. Deretter fulgte oppdragsgivere samfunnsnyttig tjeneste, journalføring, felles rutiner, forvaltningssamarbeid, bruddsaker og forholdet til psykiatrien. Øvrige områder er bedre samkjøring av praksis og å sammenfatte rettens oppfatning av brudd. Egnethetsvurdering, bruk av andre tiltak, lik praksis mellom oppdragsgivere og flere oppdragsgivere nevnes i tillegg. På spørsmål om de hadde forventninger til at det vil skje forbedringer på enheten i løpet av neste halvår, svarte ni personer ja, og ni svarer at det er mulighet for at det vil bli bedre.

holdet i straffen. «Gjennomføringsformalitetene er fortsatt et problem», hevder informanten. To av fylkene i regionen sliter fortsatt med disse utfordringene. «Straffen er vanskelig å gjennomføre riktig pga. rammene,» for eksempel skaper forholdet mellom timetall og gjennomføringstid behov for enkelte «tilpasninger».

Rådgiver i regionen forteller (intervju februar 2004) at en stor utfordring i regionen har vært og fortsatt er å få til større grad av kriminalitetsfokus i de individuelle samtale. Samtidig er hun klar over at økt sakstilgang vil kreve mye tid.

Friomsorgsleder i Oppland opplyser i intervju (oktober 2003) at saksbehandlerne har løpende rådspørring med leder, og dersom han ikke kan svare, kan de ringe rådgiver i regionen. Saksbehandlerne får veiledning av psykiater i enkeltsaker, blant annet hjelp til hvordan de kan få koblet de dømte til behandlingsapparatet. Den eksterne veilederen er på kontoret to timer annenhver måned. Informanten er ellers opptatt av å styrke den individuelle samtalen slik at den kan bli mer målrettet. Alle saksbehandlerne har vært på kurs i motiverende samtale.³⁷

Leder i Hedemark er enig i de fleste anbefalingene i evalueringsrapporten (intervju oktober 2003). Hun forsøker å gi medarbeiderne støtte og oppfølging. Kontoret har organisert en vaktordning som fungerer slik at en saksbehandler er «bakvakt» for alle saker en uke av gangen. Hvis en saksbehandler er borte, er vakthavende oppdatert på saken. En gang i uka går de gjennom lista med alle aktive saker. Det gjør det lettere å diskutere sakens faglige karakter. Kontoret har utarbeidet en egen rutinehåndbok. Leder er med på alle innskjerpingssamtaler på hovedkontoret. I tillegg har de postmøter, medarbeidersamtaler og veiledning. På spørsmål om hvilke tre områder hun mener det er viktig å forbedre i regionen, svarer hun kartlegging av domfelte. Saksbehandlerne trenger opplæring i et egnet verktøy og å gjennomføre mer systematisk kartlegging. Kontoret strever med å få til programvirksomheten. Det er viktig å prøve å få til et nasjonalt råd for hva som egner seg i friomsorgen. Hun har et ønske om å få til en felles programorganisering i alle regionene, der program kjøres etter en fastsatt kalender. På den måten kan alle vite når programmene gjennomføres og melde inn aktuelle domfelte. Det vil gi en bedre koordinering og oversikt. Et annet forbedringsområde er å få til et godt psykiatrisk samarbeid og bedre behandlingskapasitet for rus.³⁸

37) Se kapittel 4.3 der motiverende samtale forklares.

38) Vi har ikke intervjuet friomsorgsleder ved friomsorgskontoret i Akershus fordi leder sluttet høsten 2003.

3.2.3 Region sør

På kriminalomsorgens intranettside for regionen finner vi virksomhetsplanene og ansvarsområdene for de tilsatte i regionadministrasjonen. Regionen har som mål å besøke alle lokale enheter for å følge opp samfunnsstraffen. De har planlagt eller gjennomført temadager om oppfølging av evalueringsrapporten, innholdet i samfunnsstraffen, ruskontroll, framtidsplaner og forvaltningssamarbeid. De har som mål å etablere samarbeid mellom konfliktråd og friomsorgen og å ha regionale samlinger med rådgivningsgruppene.

På den regionale samlingen med friomsorgen i september møtte to rådgivere fra regionene, friomsorgslederne fra alle de tre enhetene, sju førstekonsulenter fra Telemark, tre førstekonsulenter fra Buskerud, 12 førstekonsulenter fra Vestfold og en representant fra KRUS. Representanten for regionen presenterte anbefalingene i rapporten og sa hvor regionen befant seg i forhold til disse. Hun understreket viktigheten av at det er en gjennomgående sammenheng mellom personundersøkelse, kartlegging, gjennomføringsplan og framtidsplan. Regionen avventer en avklaring i forhold til hvilket kartleggingsverktøy som skal brukes, og arbeidet med kartlegging, gjennomføringsplan og framtidsplaner vil bli tatt opp som eget tema ved neste fagsamling.³⁹

Assisterende regiondirektør opplyser i intervju (oktober 2003) at hun har to medarbeidere som jobber aktivt opp mot friomsorgen, men hun kunne trengt en juridisk medarbeider til fordi bruddsakene tar mye tid. Hun mener at friomsorgen trolig har et stort potensial for bedre utnyttelse av personalressursene dersom man ser på organiseringen av arbeidet ved enhetene. Behovet for antall kontorer bør ses nærmere på, og det er viktig å styre mer av personalets tid mot arbeidet med de dømte. Når det gjelder anbefalingene i evalueringsrapporten, mener hun at opplæring i KOMPIS ikke har første prioritet. Hun synes det er nødvendig å jobbe mer med avklaring av rutiner for ruskontroll. Ruskontroll i andre saker enn ved mistanke om alkohol er imidlertid nokså verdiløse fordi man ikke kan vite når personen har inntatt stoff. Informanten er veldig enig i anbefalingene om å styrke kartleggingen av de dømte. Det er derfor av betydning

39) 20 personer har svart på spørreskjemaet. En rådgiver, to friomsorgsledere, en nestleder, 14 førstekonsulenter, en sekretær og en uten tittel. Flertallet av deltakerne vil jobbe mer med innholdet i samfunnsstraffen, med andre kriminalitetsforebyggende tiltak og program. Videre er organisering og Brottsbrytet nevnt. Når deltakerne skal prioritere hva det er behov for å forbedre på sin enhet, er svarene andre tiltak (enn samfunnsnyttig tjeneste), oppdragsgivere i samfunnsnyttig tjeneste og gjennomføringsplanen. Andre prioriterte områder er å motivere domfelte for tiltak, framtidsplan, samarbeidsavtaler, PU/kartlegging og innholdet i de individuelle samtaler. Femten av dem som svarer, har forventninger til at det vil skje endringer på egen enhet på de prioriterte områdene, og fem svarer at det er mulig.

å bestemme seg for et kartleggingsverktøy. Hun betoner viktigheten av god kartlegging nettopp i de individuelle samtalene, som hun er helt enig i må bli bedre. Hun ønsker skolering i motiverende samtale for sine tilsatte. Noen har også tatt kurs i samtalen som arbeidsredskap. Informanten er nøye med å presisere at for å kvalitetssikre andre tiltak, noe hun er opptatt av, er god kartlegging og systematiske samtaler nødvendige forutsetninger. Uten godt kjennskap til den domfelte vil man ikke vite om andre tiltak har noe for seg eller ikke. «Vi må kjenne den dømtes behov for å kunne gi en god meny på andre tiltak», forteller hun. Utfordringen fremover er å få de riktige kandidatene til samfunnsstraffen. Personundersøkelse er derfor av stor betydning. Legitimiteten til bruken av andre tiltak er også veldig viktig. Det vesentlige er ikke å øke volumet av straffer. «Det viktigste nå er å skape tillit til samfunnsstraffen», sier hun.

Leder i Buskerud gir i intervju (oktober 2003) uttrykk for samme oppfatning: Det er viktigere å begrunne andre tiltak enn å etablere nye. Når det gjelder faglige utfordringer, er informanten veldig enig i behovet for å styrke kartleggingen og få til mer målrettede, individuelle samtaler. Mer samarbeid med behandlingsapparatet, særlig rusmiddeletat og psykiatri, er også en stor utfordring. Det samme gjelder behovet for å styrke kontakten med oppdragsgivere for å bedre muligheten for at domfelte kan etablere nettverk etter soning. Saksbehandlerne har individuell kontakt med oppdragsgiverne i sine saker. Hun mener likevel at de tilsatte ved kontoret ikke har spesielle oppfølgingsbehov. Samtidig peker hun på at de tilsatte fortsatt er redde for å gjøre feil i saksbehandlingen. Kontoret har felles fagmøte for hele kollegiet hver mandag, der sakene drøftes i forhold til gjennomføringsplan.

Leder i Vestfold ble intervjuet sammen med fungerende nestleder (november 2003). Leder har kort fartstid ved kontoret. Hun er enig i alle anbefalingene med unntak av de som dreier som om godkjenningspanel for programvirksomhet, innkalling og ruskontroll. Hun fremhever betydningen av et sterkere kriminalitetsfokus på tiltakene. Når det gjelder kartlegging, mener hun det er nyttig med en god kartlegging, men kartlegging kan ikke ta så lang tid hvis dommen er kort. Hun er enig i at friomsorgen bør finne fram til flere kriminalitetsforebyggende tiltak. De har forbedret innholdet i de individuelle samtalene. Hun og fungerende nestleder har endret på rutiner, struktur og innhold på møtene. Gjennomføringsplanene drøftes på møtene. Hun sier at fungerende nestleder har tatt tak i gjennomføringsplanene. Før var det slik at de gikk gjennom dem, nå drøftes planene faglig og i forhold til kriminalitetsforebygging. De har spesielt fokus på personundersøkelser og vurderinger. Dette har hovedprioritet. Sakene fordeles etter alder og lovbruddskategori. En saksbehandler har kompetanse på å jobbe med yngre dom-

felte, en annen har kompetanse på kvinnelige domfelte og en tredje på promilledømte. Kontoret har 38 løpende saker på intervjutidspunkt. Leder ser samlet på de tre kontorene i fylket og på arbeidsmengden. Hun fordeler ressurser i forhold til sakstilgang. Ett av kontorene hadde stor saksmengde. Hun har derfor latt et annet kontor utføre personundersøkelser, som egentlig tilhører dette kontoret. Hun bruker tid på å reise rundt til medarbeiderne på underkontorene for å følge opp og gi støtte til de tilsatte. Kontoret har slitt med mange vikarer og korte arbeidsavtaler, noe som gjør det vanskelig å planlegge langsiktig. Hun sier: «Vi vet ikke hvem som er her neste halvår, derfor er det vanskelig å utdanne programinstruktører. Dette skaper uro i gruppa.» De har veiledning av ekstern psykolog en gang i måneden. Leder og nestleder påpekte viktigheten av å rette fokus mot forvaltningssamarbeidet, spesielt med psykiatrien og sosialkontorene i fylket. De ønsker at dette gjøres på departementalt nivå. Informanten forteller også at hun har ønsket en fadder. Som nyansatt leder hadde hun seks måneders prøvetid, men ingen spesiell oppfølging i prøvetiden utenom en medarbeidersamtale med regiondirektøren og oppfølgingsmøte. Hun har i tillegg hatt samtaler med assisterende regiondirektør om fag og administrasjon. Hun treffer de to andre friomsorgslederne annenhver måned sammen med enhetslederne fra fengslene. Helhetsfølelsen er ikke alltid til stede på disse møtene. Hun ønsker et forum der friomsorgslederne kan ta opp de utfordringene de sliter med. Hun etterspør i tillegg bedre sammenheng mellom krav, forespørsler og tilbud som kommer fra KSF, regionen og fra KRUS.

Leder i Telemark (intervju oktober 2003) synes det er utfordrende å jobbe i spenningsfeltet mellom kontroll/straff og sosialt arbeid. Han mener rapporten «tok friomsorgen på kornet» når det gjelder utfordringer friomsorgen har stått overfor og sier seg enig i anbefalingene. Han har brukt spesielt mye tid på anbefalingen om å gi medarbeiderne mer støtte og oppfølging. De tilsatte har sammen tenkt på hva de gjør, hvordan de skal organisere arbeidet og har omfordelt noen oppgaver ut fra medarbeidernes ferdigheter bl.a. i data og KOMPIS. «Det er det daglige arbeidet som driver oss fram. Vi må få tak i det sosialfaglige. Det er viktig å ha et grep om jusen. Når det gjelder andre tiltak, er det nesten bare fantasien som setter begrensninger,» sier han. Kontoret har jobbet med å heve medarbeidernes juridiske kompetanse og vært aktive i forhold til de lokale rådgivningsgruppene. Han opplever egne medarbeidere som flinke. Enkelte har naturlig nok slitt med omstillingen og vegret seg mot endringene som ny lov har medført. Han sier at de nå har kommet seg gjennom endringen, det vises «guts» i jobben, og medarbeiderne er opptatt av jobben. Kontoret har mange seniormed-

arbeidere, som det er viktig å ta vare på. Informanten vektlegger betydningen av at kompetansen deres kommer til anvendelse. Han fordeler arbeidsoppgaver ut fra medarbeidernes kompetanse, kjennskap til sakene fra tidligere og saksmengde. Medarbeiderne har faste møter der de går gjennom post og dommer på samfunnsstraff. De skal etter hvert sette større fokus på gjennomføringsplanene og begrunnelse for tiltakene som iverksettes. Kontoret har en «åpen dør»-politikk for å kunne diskutere saker. De har ingen formalisert veiledning på kontoret. Han opplever heller ikke at de tilsatte har ønske om ekstern veiledning. De har liten gjennomtrekk av tilsatte. Leder har faste møter med sine to underkontorledere og nestleder.

De har faglig satt fokus bl.a. på ADHD-problematikk og yrkesetikk. På spørsmål om hva han prioriterer å jobbe videre med, svarer informanten: Det sosialfaglige innholdet i andre tiltak, samarbeidet med A-etat og konfliktråd, slik at det blir resultater i praksis. Leder har hatt én medarbeidersamtale med regiondirektøren. Han fremhever dyktige rådgivere i regionen. De har vært uenige underveis, men de har likevel hatt et godt samarbeid. Han opplever at de har fått anledning til å «rusle rolig i vei» og fått til et konstruktivt samarbeid på sin enhet uten «pes i ryggen».

Rådgiver i regionen er opptatt av (intervju februar 2004) å få til en felles faglig plattform i friomsorgen. Hun har selv gjennomført opplæring i motiverende samtale for tilsatte i friomsorgen sammen med en representant fra KRUS. Alle i friomsorgen har nå gjennomført opplæring i motiverende samtale. De legger særlig vekt på kriminalitetsfokus i samtalene. De har foretatt temainspeksjoner i regionen og har funnet ut at den beste måten å gjennomføre den første inspeksjonen på, er å avsette en dag til «kartlegging» og en dag til tilbakemelding. Alle sider ved friomsorgen gjennomgås, alt fra krisehåndtering, branninstrukser, bruk av nøkler, administrative rutiner og saksbehandling, arbeid med prøveløslatte, samfunnsstraffen, betinget dømte, promilleprogram og sikringsdømte. De skriver rapporter i etterkant av besøkene om hva de har kommet fram til i inspeksjonen og hva som skal forbedres. «Kartleggingen» danner grunnlag for fordypningstemaer ved senere inspeksjoner. Ved senere inspeksjoner vil de gå mer i dybden på enkelte områder ved samfunnsstraffen.

3.2.4 Region nord

Assisterende regiondirektør (intervju oktober 2003) mener de fleste anbefalingene i rapporten er gode. Hun stusset imidlertid på anbefalingen om å prøve ut kartleggingsmodulen i ASI-brott siden KSF mener noe annet. Når det gjelder råd for programvirksomhet, sier hun at det kan være behov for et panel hvis omfanget av program

utvides. Hun har fulgt opp friomsorgen tett i 2003. Hun reiser og besøker enhetene to-tre ganger i året. Regionen har bl.a. hatt fokus på de individuelle samtalene, som utgjør en stor andel av samfunnsstraffen i regionen. Rådgiver har i tillegg gitt tett oppfølging og sett på alle gjennomføringsplanene og statistikken. De benytter motiverende samtale som verktøy. De har hatt en god dialog med KSF, og hun følger opp de resultatkrav som hun får gjennom tildelingsbrevet. Som leder gir hun klare meldinger til enhetslederne at resultatkravet er at 30% av timetallet skal være noe annet enn samfunnsnyttig tjeneste. Hun gir positive tilbakemeldinger og legger til at hun ikke er redd for å utfordre enhetene. Hun er ikke bekymret om det oppstår en viss konkurranse enhetene imellom. De har for tiden både ATV og Sinnemestring som program. Hva de skal satse på videre, vil hun vurdere nærmere.

Friomsorgsleder i Nordland forteller at kravene om framtidsplan for domfelte og kravet om en prosentandel på 30 på andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste, «stresser» saksbehandlerne.⁴⁰ Han mener det er vanskelig å oppnå en prosentandel på 30, spesielt når det gjelder de lange dommene. Innholdet i timene kan bli for dårlig når andre tiltak må utgjøre 30%. Forskjellige resultatkrav skaper også nødvendige ulikheter mellom regionene. Det lages forskjellige brosjyrer om samfunnsstraffen. Det hadde vært bedre om man lagde felles informasjonsmateriell, eventuelt supplert med lokal informasjon. Han forteller at kontoret har utpekt en fagansvarlig for samfunnsstraffen. Kontoret har felles fagmøter en gang i uka, der de tar opp problemstillinger i saker. Det gjennomføres også fellesmøter for alle saksbehandlerne i fylket. Informanten tror likevel at saksbehandlerne neppe er helt fornøyd med oppfølgingen.

Når det gjelder faglige prioriteringer, fremhever han behovet for en mer systematisk tilnærming i de individuelle samtalene, særlig i den innledende kartleggingssamtalen for å finne ut mest mulig om den enkeltes forutsetninger og behov, slik at man kan lage en vel begrunnet gjennomføringsplan. Informanten er også enig i at det er viktig å styrke den samfunnsnyttige tjenesten. Han beklager at betinget dom med tilsyn er fjernet. Denne ordningen var bra for dem som trenger lenger oppfølging, sier han.

Leder av Sør Trøndelag friomsorgskontor forteller (november 2003) at evalueringsrapporten kom som en bekreftelse på problemer de slet med. Han synes at enheten har tatt tak i utfordringene når det gjelder oppfølging av saksbehandlerne. Kontoret prakti-

40) I sin avhandling om belastninger og stress, skriver Hellesø-Knutsen at blant stressfaktorer ved Operasjonssentralen i Oslo politidistrikt scorer arbeidsbelastning høyest. Videre rangeres tidspress og tidsfrister, lønn, og deretter lederskap og kommunikasjon (Hellesø-Knutsen 2003).

serer «åpen dørs politikk» der saksbehandlerne kan gå rett til nestleder eller leder. De har tre faste møter, og alle saksbehandlere får full gjennomgang av sakene sine en gang i måneden. Sakene fordeles etter tur, og leder synes at 20 samfunnsstraffsaker er en passe saksmengde. Programlederne ved enheten har fått redusert saksbehandling, slik at de kan konsentrere seg mer om programarbeidet. Etter gjennomkjøring av program skrives oppsummeringsrapporter, som legges fram for kontorfellesskapet etterpå. To avholdte intern-seminarer høsten 2003 ble avholdt for saksbehandlerne, og KRUS har holdt obligatorisk todagers kurs i motiverende samtale for alle saksbehandlerne i begge fylkene. Faglig er informanten opptatt av at de individuelle samtalene med domfelte må ta utgangspunkt i den domfeltes kriminalitet. Han mener at andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste kan økes til mer enn halvparten av timetallet. Når det gjelder faglige prioriteringsønsker, forteller informanten blant annet at programmene med fordel burde samordnes mellom enhetene, slik at flere kan delta.

Friomsorgsleder i Finnmark forteller (intervju oktober 2003) at han ikke er uenig i noen av anbefalingene. Når det gjelder de individuelle samtalene, hevder han at de strukturerte samtalene kan være kunstige når det kommer ressurssterke domfelte. De arrangerer fagmøter to ganger i året. En av konsulentene har et spesielt ansvar for fagutvikling og program. I tillegg har hun egne klienter. Kontoret har ikke råd til noe annet enn kollegaveiledning og telefonveiledning. Han mener det er et misforhold mellom kravene til innhold og mulighetene de har i fylket til variert innhold pga. lange avstander. Kontoret har et lavt antall dommer. Det er derfor vanskelig å samle tilstrekkelig antall domfelte til å gjennomføre program. Han sier at det tar ni timer å kjøre fra hjemstedet til friomsorgskontoret for en person som skal være med i Brottsbrytet. Hvis de skal gjennomføre programmet, vil timetallet med program kunne være 24 timer på ti samlinger, og 26 timer vil være reise. Han spør hvordan de ordinære oppgavene ved kontoret skal løses dersom klientbehandlerne skal reise til klientene for å gjennomføre Brottsbrytet. På grunn av de lange avstandene har han vært nødt til å engasjere eksterne kontaktpersoner, som kan følge opp domfelte. Han etterlyser en avklaring på hvordan disse personene kan benyttes i samfunnsstraffen, hvordan de skal avlønnes og følges opp. Han synes det er tungt å innfri forventningene fra regionen. På spørsmål om hvilke områder han prioriterer nevnes ressurser til å gjennomføre tiltakene. Han er opptatt av forskjellene mellom de domfelte. De har alt fra ressurssterke domfelte til personer som begår sedelighetsforbrytelser og utviklingshemmede.

3.2.5 Region sørvest

Regionen har skrevet både om rådgivningsgruppene og den regionale samlingen om samfunnsstraffen på intranettets hjemmeside. I et intervju med KY-bladet gjengitt på hjemmesiden presenterer regiondirektøren hva han mener med en helhetlig tilnærming i kriminalomsorgen og påpeker hvor løsningsorientert man blir i «vinn-vinn»-situasjoner. Han nevner strafferettskonferansen som en av friomsorgens utadrettede virksomheter og ser omfang, innhold og gjennomføring som utfordrende. Et annet innlegg gjengitt fra KY-bladet er et intervju med en rådgiver, som redegjør for utvikling i antall rettskraftige dommer. Hun forteller at regionen i samarbeid med KRUS har hatt opplæring i samtaleferdigheter. De har jobbet med saksbehandlingsrutiner og bruk av meglings i konfliktrådet.

Fem representanter fra regionene var til stede på den regionale samlingen i september; to fra KRUS, ledere (inkl. en nestleder) og underkontorledere fra samtlige friomsorgsenheter, 14 førstekonsulenter fra Rogaland, fem førstekonsulenter fra Vest-Agder og tre førstekonsulenter fra Aust-Agder. På samlingen redegjorde regionen og de tre friomsorgslederne for hvordan de jobbet med samfunnsstraffen.⁴¹

41) Vi gjengir fra referatet fra samlingen: Representanten fra regionen sa blant annet at innføringen av samfunnsstraffen forutsatte økte ressurser til friomsorgen, men at en slik ressursøkning ikke har skjedd. Friomsorgen må være tydelig på å melde inn behov i forbindelse med budsjettbehandlingen, og vedkommende viste til at det må være en klar sammenheng mellom ressurser og vyer for driften. Hun nevnte videre lokale program som er i bruk i regionen, og understreket at selv om enhetene er blitt bedt om å rapportere inn disse programmene til KRUS, så betyr ikke det at det vil bli foretatt en godkjenningsevurdering der. Fortsatt vil de programmene som er laget ute i enhetene, ikke kunne kalles program i den forstand retningslinjene for programvirksomheten krever. Hun oppfordret enhetene til ikke å legge mye tid og energi i å lage flere programmer, men heller satse på å videreutvikle det man har. Rådgiver vektla målrettet og systematisk arbeid med domfelte: 1.Undersøkelsesfasen (kartlegging) – den viktigste fasen for å bygge gode relasjoner og bli kjent. 2.Vurderingsfasen – hvilke tiltak skal iverksettes i gjennomføringstiden for å forebygge ny kriminalitet – gjennomføringsplan og framtidsplan. 3. Handlingsfasen – iverksetting av tiltak/oppfølging/kontroll. 4.Evaluering. Friomsorgslederne i de tre fylkene la fram sine prioriteringer og visjoner på den regionale samlingen. Friomsorgslederen i Rogaland vurderer behov for «gruppesoning» både i forhold til program og samfunnsnyttig tjeneste. Han er opptatt av å gi individuell behandling og tiltak tilpasset den enkelte domfelte. De vil vurdere behovet for gruppe/programvirksomhet utenfor normalarbeidstid. De ønsker personundersøkelse i forkant av dom. De foretar en løpende vurdering av forvaltningssamarbeidet. Han prioriterer kurs, videreutdanning og veiledning for fagpersonalet med henblikk på kvalitetssikring av samfunnsstraffen. De foretar en løpende vurdering av behovet for bemanningsøkning. Leder ved Vest-Agder friomsorgskontor forteller at den høye prosentandelen samfunnsnyttig tjeneste har vært et bevisst valg ettersom enheten over år har bygget opp et kontaktnett av oppdragsgivere. Videre har enheten meldt interesse for programmet En-til-en, og de holder på å utvikle systematiske samtaler omkring rusavhengighet bygget på program fra Aust-Agder friomsorgskontor. Utfordringer i regionen er fortsatt manglende program og andre tiltak utenfor skole-/arbeidstid. Det er individuell forskjellsbehandling. Målet er en kvalitativ god straffegjennomføring. 20 deltakere har besvart evalueringsskjemaet. Deltakerne vil prioritere å jobbe med innholdet i individuelle samtaler, «andre tiltak», program, bemanningsbehov, kartlegging, få system i papirene ved bruddsaker, oppdragsgivere, lovverk/saksbehandlingsregler, fortsatt ha fokus på nøy-

Assisterende regiondirektør forteller i intervju at de jobber for å nå resultatene som mål-bæres gjennom tildelingsbrevet. Hun er opptatt av å styrke identiteten som straffegjen-nomføringsetat og vektlegger en god oppfølging av enhetene. Hun peker på at kom-petansenivået er ulikt. Det er viktig å heve kompetansenivået der det trengs. I mellomtiden er det nødvendig å ta administrative grep. Det er viktig å få kontorene til å samarbeide. Personell og ressurser kan utveksles. For eksempel kan tilsatte i Aust-Agder som driver Brott-brytet, ta klienter fra andre kontorer. Hun forteller at hun har «En-til-en»-samtaler med lederne om organiseringen av arbeidet. Resultatkravene blir også klart formidlet til lederne gjennom budsjettfordelingsprosessene. Rådgiverne i regionen tar seg av faglige henvendelser fra lokale enheter. Informanten mener at det er viktig at regionen griper fatt i utfordringene knyttet til behovet for veiledning og organisering.

Rådgiver forteller i intervju (februar 2004) at regionen foretar temainspeksjoner i form av heldagsmøter på enheten. Rådgiver gir eksempel på hvordan en slik inspeksjon gjennomføres:

Forut for inspeksjonen har regionen hatt dialog med friomsorgsleder, slik at hun er forberedt på hva de vil gå gjennom. I tillegg har regionene sendt skriftlig materiale til friomsorgsleder om hva som vil bli gjennomgått på temainspeksjonen. Leder blir på forhånd bedt om å finne fram ti saker, en fra hver saksbehandler, inkludert bruddsaker. På møtet går de gjennom alle sakene, ser på kartlegging, journalføring, gjennom-føringsplan, timestfordeling og hvordan bruddsaker er håndtert. Representanter fra regi-onen, som består av assisterende regiondirektør, en seniorrådgiver og en metoderåd-giver, går gjennom sakene og gir kommentarer. På siste del av møtet er alle tilsatte ved kontoret til stede. Regionene går gjennom hva de mener fungerer bra, gir klare tilbake-meldinger og er i tillegg tydelige på hva som bør forbedres. Det er en fortløpende dialog. På slutten av dagen foretas en oppsummering, og regionen sender i etterkant en rapport fra besøket, der ønskede endringer beskrives med tidsfrister. En ønsket endring kan for eksempel være at alle saker skal ha en kartlegging, og at journalføring

aktighet i forhold til retningslinjer for samfunnsstraffen og samarbeid med påtale og domstol. Viktige om-råder å forbedre i regionen er innhold i programmene og andre tiltak, forvaltningssamarbeid, begrunne tiltakene, individuelle samtaler, kartlegging og informasjon til påtale, forsvarere og domstol. Videre nevnes å systematisere praksis, skaffe flere oppdrag, flere individuelle tiltak og programsertifisering. Annet som nevnes, er alltid å huske konfliktrådet, generelt om regelverk, interne drøftinger om innhold, utvikle red-skaper til bruk i individuelle samtaler, ressurstilgang, bruke kolleger mer til positive tiltak i straffen og ikke bare i innskjerpingsamtaler og enhetlig forståelse. 15 svarer at de har tro på at det vil skje forbedringer, og tre sva- rer at det er mulig.

på saker med brudd må forbedres. Rådgiver sier at leder i etterkant av møtet har gitt tilbakemelding om at inspeksjonen er nyttig og dialogfremmende. Leder må sende melding tilbake til regionen om hva som er gjort av forbedringer på sin enhet. Rådgiver forteller at de i tillegg har gitt tett oppfølging til et av friomsorgskontorene som hadde høyt sykefravær og utfordringer de trengte hjelp for å løse. Hun mener de nå har funnet fram til løsninger som fungerer godt.

Leder ved Rogaland friomsorgskontor (intervju juni 2003) sier han er enig i anbefalingene i rapporten, særlig at det er viktig å få til flere kriminalitetsbyggende tiltak. Han er opptatt av at enhetene har ressurser nok til å «ha et utvalg av tiltak å spille på». Det bidrar til kvalitet og gir mulighet for ønsket virkning av tiltakene. Som leder er det viktig å motivere medarbeiderne til å bruke sin kompetanse, og legge til rette for ny læring slik at medarbeiderne kan håndtere samfunnsstraffene på en faglig best mulig måte. Dette er også viktig i forhold til å forebygge utbrenthet. Han beskriver personalgruppen som «ærgjerrig» og opptatt av å følge opp utfordringene som friomsorgen har. Han har stabile og kreative medarbeidere og liten turnover. Enkeltsakene blir fordelt etter bokstavene i domfeltes etternavn, slik at én har ansvar for domfelte med navn som starter med a,b,c,d osv. Utkantkommunene, som normalt har få saker, fordeles på faste saksbehandlere. I en viss utstrekning møter en de domfelte i hjemkommunen. Dette henger dels sammen med at lang reisevei for domfelte vurderes urimelig belastende, dels at en da lettere kan etablere og følge opp tiltak i hjemkommunen. Ved enheten har en organisert det slik at flere av saksbehandlerne har et meransvar i forhold til de forskjellige tiltakene som inngår i samfunnsstraffen. Leder sier han deltar i lederforum for enhetsledere. Forumet ledes av regionsdirektøren. Han sier det kunne vært ønskelig at friomsorgen og regionledelsen hvert halvår avholdt møter med henblikk på å samkjøre friomsorgens virksomhet i regionen. Medarbeiderne følges opp ved medarbeidersamtaler, ukentlige fagmøter, personalmøter, kvartalvise fylkesfagmøter, gruppe/utvalgsarbeid, kollegaveiledning og ekstern veiledning.

Leder av Aust-Agder friomsorgskontor (intervju desember 2003) har benyttet evalueringsrapporten aktivt og har forsøkt å gjøre noe for å styrke den faglige støtten og oppfølgingen av saksbehandlerne. «Det skal være mulig å drøfte saker med leder». Saksbehandler kan ringe regionen når det er påkrevd, men først etter at problemet har vært forelagt leder. Svaret som saksbehandleren får, skal bringes tilbake til kontorfellesskapet i ukesmøtene. Hver uke har alle på kontoret et felles fagmøte der man kan legge fram og drøfte saker, og dette fungerer tilfredsstillende, mener informant. Sakene fordeles ellers i postmøte hver morgen. Fordeling skjer etter hvem som har tid eller

kompetanse på type sak. Dersom en saksbehandler kjenner den domfelte, kan det også være en grunn til at vedkommende får saken. Informanten mener at det fortsatt er behov for opplæring i regler og korrekt saksbehandling. «Det er fremdeles en utfordring å lære seg regelverket», sier han. Saksbehandlerne gjør fortsatt feil nå og da. Særlig i bruddsaker. Informanten er ellers fornøyd med regionens oppfølging av saksbehandlerne. De viser interesse, tar opp ting på felles fagsamlinger. Han synes han har en god dialog med regionen.

Leder av Vest-Agder friomsorgskontor forteller i intervju (september 2003) at han har gått gjennom anbefalingene i rapporten. Han mener det har skjedd mye positivt på kontoret siste året. Regionen har holdt kurs om rutiner, noe han mener har skapt ro i organisasjonen. Nå fungerer rutinene. De har et godt samarbeid internt og jobber bra sammen. De har riktignok hatt endringer i personalgruppa, men de har fått rutiner på plass og lært av sine feil. Kontoret har kommet seg gjennom en vanskelig periode med sykmeldinger. Pr. september var ingen sykmeldte. Han sier at medarbeidernes behov for støtte, veiledning og tilrettelegging for faglige diskusjoner er godt ivaretatt.

Nestleder har gått gjennom maler i KOMPIS og lagd notat om saksgangen, hvor maler befinner seg i KOMPIS, og hvor brev skal sendes. Han praktiserer «en åpen dør politikk». Kontoret har møte hver tirsdag, der de går gjennom samfunnsstraffesakene. Nestleder gir veiledning. Hun ringer regionene hvis noe er uklart. Han har sett på medarbeidernes kompetanse og kontorets samlede behov for kompetanse på program. Han har tilsatt en person som kan sinnemestringsprogram og voldsprogram og en person som er sertifisert som ART-instruktør (Agression Replacement Training). Han er opptatt av å videreutvikle det de har lyktes med i fylket. Som leder prøver han å få til en helhetlig vurdering av dagens situasjon og de ressursene de har til rådighet. Han mener de er for små til å administrere samfunnsstraffen på det nivået som settes i resultatkrav.

Når det gjelder anbefalingene for øvrig, mener han at det ikke er behov for noe nytt kartleggingsverktøy, og at han ikke kjenner godt nok til ASI-brott. Han mener det er behov for flere små og operative program og ønsker at regionene kan godkjenne programmene. Kontoret har samarbeid med en høgskole som skal evaluere sedelighetsgruppene og intervjuer de 16 personene som har deltatt. Når det gjelder KOMPIS, ønsker han at det var enklere å ta ut rapporter.

3.2.6 Region vest

På kriminalomsorgens intranettside er det presentert en artikkel publisert i en avis om hvordan samfunnsstraff erstatter samfunnstjenesten. En av de tilsatte ved Hordaland

friomsorgskontor forklarer hvordan de jobber med program og endring. Regionen legger fram sine visjoner og verdigrunnlag. De skriver blant annet at de vil «designe» soningstiden slik at straffegjennomføringen oppleves som et vendepunkt både for domfelte og samfunnet. De vil legge til rette for mer bruk av samfunnsstraff ved å utvikle rutiner og metoder og holde fokus på totale ressurser og kapasitet.

Regionen har hatt seminar om etikk for saksbehandlere i regionen høsten 2003. Vi har ikke rapporter eller referater fra denne samlingen. Vi kjenner ikke til at det er arrangert samlinger for saksbehandlerne i friomsorgen som spesifikt tar opp samfunnsstraffen.

Assisterende regiondirektør sier (intervju oktober 2003 sammen med rådgiver) at han er enig i anbefalingene i rapporten, med unntak av å prøve ut lovbruddsanalysen i ASI-brott. De har jobbet mye med å forbedre de individuelle samtalene i regionen. Alle tilsatte har fått tilbud om kurs i endringsfokuset rådgivning. De har prioritert å reise på faglige besøk til den enkelte enhet. Regionens rådgiver forteller at hun gjennomfører «temainspeksjoner» på enhetene. Hun går gjennom saker og gir tilbakemeldinger på for eksempel dommer der det burde vært straffavbrudd. Terskelen for å kunne ringe regionen for hjelp, er lav. De har lagd interne saksbehandlingsrutiner fra man mottar dommen, og alt er knyttet til maler i KOMPIS. Alle tre fylkene har veiledningsordninger.

Assisterende regiondirektør er opptatt av å benytte godkjente programmer og hevviser til engelske programmer, som de gjennomfører i regionen. Informanten går ikke inn for et godkjenningspanel som skal sitte på KRUS og vurdere program. Han mener de burde ha 20 timers programmer i friomsorgen med fokus på rus og sosiale ferdigheter. Han vil gjerne finne andre tiltak utover program. For at friomsorgen skal lykkes med samfunnsstraffen, må alle som jobber i friomsorgen, ha tro på at det virker.

Friomsorgsleder ved Sogn og Fjordane friomsorgskontor sier (intervju oktober 2003) at han ikke er uenig i anbefalingene i rapporten. De har jobbet aktivt for å forbedre de individuelle samtalene og tilbyr tilsatte kurs i endringsfokuset rådgivning. Om intern organisering og tilrettelegging på kontoret sier han at de har jevnlig fagmøter og gruppeveiledning fra klinisk sosionom. Alle må være til stede på et ukentlig møte der de går gjennom alle sakene, ser på siste ukes bevegelser, planlegger arbeidet med ukas saker, ser på behov for innskjerpingssamtaler, brudd og vilkår. I tillegg har de seks fagmøter i året.

Han opplever at de tilsatte er fornøyde med det faglige arbeidet og veiledningen på kontoret. De har også egen utdannet veileder. Kontoret har 12 aktive saker på intervju-tidspunktet og fem saksbehandlere, inkludert nestleder. Han anslår at de bruker i snitt

6 1/2 time pr. uke på den enkelte sak. Han er opptatt av kvalitet og har en forventning om å bruke flere timer til strukturerte samtaler med domfelte. Han mener at rimelig saksmengde er 10 saker pr. saksbehandler. Informanten prioriterer nå å jobbe med oppfølging, forbedring av saksbehandlingsrutinene og å gå gjennom rutiner og rollefordeling i bruddsaker sammen med regionen. Videre vil han gå gjennom innkallingsrutinene fordi det er ulikt mellom de to fylkene. Han er fornøyd med at regionen har tilsatt en rådgiver som følger opp samfunnsstraffen spesielt. Han opplever mer «pes» og raskere tempo som leder etter at ny lov ble iverksatt. Han må kunne lover, regelverket og tenke kreativt for å få til et godt innhold. I en periode har han vært leder for to fylkesenheter.

I intervju med leder av Hordaland friomsorgskontor (oktober 2003) forteller informanten at de ikke har noen problemer med frustrasjoner blant saksbehandlerne når det gjelder oppfølging i enkeltsaker fordi de jobber i team. Alle saksbehandlerne har fått opplæring i motiverende samtale (trinn 1 og 2). Det holdes daglige morgenmøter. Hvert team ved hovedkontoret har møte to ganger pr. uke. Fagmøter holdes hver fjortende dag etter oppsatt plan, der også underkontorene noen ganger møter. Det er etablert fadderordning for nytilsatte, og en rutinebeskrivelse er utarbeidet for samfunnsstraff og KOMPIS. I den grad det er mulig fordeles sakene etter saksbehandlerens interesser, evner og ønsker. Leder har møte med regionledelsen annenhver måned (enhetsledermøte). Hun ønsker imidlertid et fast fagmøte med assisterende regiondirektør for friomsorgens ledere/nestleder i regionen, der friomsorgsfag kan diskuteres. Hun synes regionen burde hatt mer fokus på friomsorgen. Hun peker på at regionen bare har en person (i vikariat) med kompetanse på friomsorgen. Informanten forteller at saksbehandlingen fortsatt tar mye tid. «Det er utrolig mye saksbehandlingsregler, men dette er også viktig av rettsikkerhetsgrunner,» sier hun.

3.3 Oppsummering og drøfting

Ovenstående gjennomgang gir som nevnt innledningsvis eksempler på noe av det regionene eller enhetene har gjort i forbindelse med ledelse og organisering av arbeidet. Vi har beskrevet hvordan utfordringene som saksbehandlerne satte ord på i den forrige evalueringsrapporten, er fulgt opp. Drøftingen er begrenset til enkelte trekk som kommer fram i intervjumaterialet.

Behovene som saksbehandlerne formulerte i den forrige rapporten, gjaldt på den ene siden behovet for mer støtte og veiledning og på den andre siden bedre tilrettelegging av det faglige arbeidet. Schou Andreassen og Wadel beskriver hvordan leder

sammen med teamet sitt må finne ut hvilke utfordringer laget har og se de tilsattes ferdigheter i forhold til dette, samt å trene på og utvikle ferdigheter man har kompetanse på (Schou Andreassen og Wadel 1989).

I tillegg uttrykte saksbehandlerne behov for økt mulighet for å drøfte sakene. Alle disse aspektene henger i noen grad sammen. Dersom det faglige arbeidet legges til rette på en slik måte at saksbehandlerne opplever faglig trygghet for at de treffer den mest hensiktsmessige avgjørelsen i enkeltsaker, og at avgjørelsen har støtte i ledelsen, vil behovet for støtte og veiledning antakelig bli mindre. Uformelle former for kollegastøtte er normalt en positiv ressurs for en organisasjon. Slike samhandlingsformer foregår imidlertid mindre åpenlyst og kan derfor lett føre til en uoversiktlig og uensartet praksis dersom slik kollegastøtte er et kompensatorisk uttrykk for at man opplever den formelle organiseringen av det faglige arbeidet utilfredsstillende.

Saksbehandlerne ble intervjuet i 2002. I tillegg har 81 personer svart på spørreskjema på de regionale samlingene om hva de prioriterer å jobbe med i samfunnsstraffen. Vi kjenner ikke deres syn på det arbeidet som er gjort i forhold til ledelse og oppfølging av de tilsatte siden forrige rapport. Vi har fått innblikk i hvilke faglige forbedringer de prioriterer å jobbe med på enhetene. Her nevnes spesielt innholdet i de individuelle samtalerne og å jobbe med oppfølging av oppdragsgivere på samfunnsnyttig tjeneste. Det er en lederutfordring å ta tak i de tilsattes beskrivelse av utfordringene og drøfte dem videre etter samlingene.

Ikke desto mindre mener vi at regionene og mange av enhetene har gjort en del for å avhjelpe den situasjonen som saksbehandlerne beskrev i forrige rapport. Dette gjelder kanskje særlig styrking av saksbehandlerkompetansen. Regionene har tatt initiativ til felles fagsamlinger, kurs, møter og inspeksjoner. Rutiner er endret, og rutinehåndbøker er skrevet. Noen regioner praktiserer fortsatt en lav terskel for at saksbehandlerne kan ringe og ta opp problemer med rådgiverne i regionen. Andre har valgt å begrense telefonhenvendelsene for å ansvarliggjøre enhetene og i stedet laget andre rutiner (for eksempel e-postsystemet i Region øst). Regionale forskjeller tilsier at én løsning for hvordan den faglige kontakten med regionen skal skje, ikke nødvendigvis behøver å passe ved en annen region eller enhet.

De fleste kontorene har på forskjellige måter forsøkt å styrke det faglige samarbeidet ved enheten gjennom felles fagmøter i en eller annen form eller ved å etablere nye eller styrke eksisterende samhandlingsrutiner ved kontoret. En del enheter fremhever for eksempel at kontorene har en «åpen dør»-politikk, der medarbeiderne kan ta opp problemer direkte med en fagansvarlig, nestleder eller leder. Man har

imidlertid ingen garanti for at en slik ordning i seg selv bidrar til å bygge et team av saksbehandlergruppen dersom de råd som gis og løsninger man kommer fram til, ikke deles med andre tilsatte eller oppleves som utilfredsstillende av den enkelte saksbehandler. Av hensyn til kompetansehevingen av hele saksbehandlergruppen og opplevelsen av at man jobber mot felles mål med en felles praksis, er det viktig at erfaringer og løsninger gjennom slik direkte kontakt synliggjøres og bringes tilbake til gruppen i et fagfellesskap og evalueres der, slik at alle kan lære av dem. Dette er det også kontorer som forsøker å få til.

Enkelte kontorer tilbyr også ekstern veiledning til de tilsatte, om enn i et moderat omfang. Andre kontorer mener at behovet for ekstern veiledning ikke er til stede, og de viser gjerne til interne rutiner beskrevet i avsnittet ovenfor. Det er vanskelig for oss å vurdere i hvilken grad behovet for ekstern veiledning er til stede, men det er ikke urimelig å anta at saksbehandlere som eventuelt opplever den individuelle internveiledningen som utilstrekkelig og som heller ikke kan hente tilstrekkelig støtte for faglige vurderinger i et kontorfellesskap ved enheten, fremdeles vil oppleve faglig usikkerhet og isolasjon, og dermed fortsatt behov for ekstern veiledning.⁴²

Våre intervjuer med regional og lokal ledelse tyder på at saksbehandlingskravene fremdeles er en utfordring for mange saksbehandlere, som til en viss grad kan gi en opplevelse av ikke å være i flytsonen. Det er sannsynlig at en del saksbehandlere fortsatt opplever et visst press, som svekker fokuset på det faglige arbeidet med innholdet i samfunnsstraffen.

For ledere er det en utfordring å bistå medarbeidere som sliter med saksbehandlingskrav og/eller med å gjennomføre program og profesjonelle samtaler. Dette gjelder særlig dersom de samtidig opplever press fra regionene om at resultatene i tildelingsbrevene skal oppfylles. Ledere som føler resultatmålene som et «pes», har vanskelig for å få til en balanse mellom organisasjonens mål, lederrollen og lederutøvelse (jf. Ingstrup og Crookall 2002). Etter vår vurdering viser det seg at friomsorgsledere som opplever press fra regionledelsen, er mer misfornøyde med sin arbeidssituasjon. Vi mener de befinner seg utenfor flytsonen. Noen ledere opplever at kravene ikke nødvendigvis er tilpasset den virkeligheten de må forholde seg til lokalt. En leder som har «fått rusle rolig i vei», er i større grad tilfreds med sin lederutførelse og er etter vår vurdering i flytsonen,

42) Andre grunner til ønsket om ekstern veiledning kan være den enkeltes behov for faglig utvikling, større faglig dybde i drøftinger av saker og behovet for å få nye teoretiske og praktiske innspill og tilbakemeldinger i arbeidet med domfelte.

selv om det gjenstår en del arbeid for å nå målene. En leder som opplever forventninger og resultatkrav som vanskelig å oppfylle, vil ha problemer med å vise en konsistens i lederstilen sin (jf. Ingstrup og Crokall 2002).

«Samfunnsstraffen er en komplisert straff å gjennomføre rent regelverksmessig,» hevder assisterende regiondirektør i Region nordøst. Det blir påpekt at det er vanskelig å få et balansert forhold mellom timetall og gjennomføringstid. En nokså stor andel innvilgede straffavbrudd er i seg selv en indikasjon på dette problemet.⁴³

I den forrige evalueringsrapport pekte vi på problemet som saksbehandlerne opplevde med å finne andre gode og begrunnede tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste og program. Vi har inntrykk av at dette fortsatt oppleves vanskelig, men det ser ut til å ha skjedd en viss utvikling i retning av en intern avklaring mht. hvilke tiltak som kan benyttes.

På bakgrunn av ovenstående som tyder på at flere av de problemene som saksbehandlerne har beskrevet fortsatt er der, er det liten grunn til å tvile på at en sterkt økende saksmengde i 2003 kombinert med nye og forholdsvis ambisiøse resultatkrav om å oppnå en bestemt prosentandel andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste, kan ha bidratt til å «stresse» både en del ledere og en del saksbehandlere. Lederne i friomsorgen har et behov for å treffe hverandre i regionen for å drøfte fag, innhold og de utfordringer de har i forhold til samarbeidspartnere. Flere av lederne har foreslått kvartalsvise eller halvårige møter med friomsorgsledere og ansvarlige i regionene.

Bare tre kontorer har klart å oppnå prosentmålet som er fastsatt som resultatkrav, jf. kapittelet om individuell og profesjonell samtale. Av alle fullførte saker i 2003 (786) var det utarbeidet en framtdsplan i 72 tilfeller. Dette tyder på at det ikke er balanse mellom kravene som settes til saksbehandlerne, og hva de er i stand til å prestere. Det er med andre ord mye som tyder på at flere ledere og mange saksbehandlere opplever at de ikke befinner seg i «flytsonen».

På de regionale samlingene om samfunnsstraffen fremkommer en overveiende prioritering av å satse på innholdet i samfunnsstraffen. Særlig peker samfunnsnyttig tjeneste og de individuelle samtaler seg ut. For å få til et godt samarbeidsklima og en vinn-vinn situasjon, er det viktig at det er samsvar mellom hva regionen forventer at det jobbes med og hva ansatte i fylkene prioriterer. Når dette er i balanse, vil laget holde seg i flytsonen og lettere nå målet.

43) Jf. våre beregninger, som viste at det ble gitt straffavbrudd i 17% av alle fullførte saker i 2003.

Ut fra de resultatene vi har så langt og de teorier som legges til grunn for lederutøvelse, er det viktig å holde motivasjonen oppe blant medarbeiderne. Lederen må sørge for at det er nok drivstoff for å få arbeidet utført. For å oppnå et kriminalitetsreducerende innhold må straffen ses i en helhetlig sammenheng, både ved det enkelte friomsorgskontor, i forhold til nettverk og øvrig hjelpeapparat. Hvert enkelt tiltak må vurderes i forhold til hverandre slik at det er samsvar og konsistens mellom lederutførelsen og virksomhetens «mission» (jf. Ingstrup og Crockall 2002). Lederen har et overordnet ansvar for å sikre dette.

Ledelse har liten mening hvis den ikke er resultatorientert. Vi anbefaler at resultatkravene som settes sentralt og regionalt, må bygge på samsvar mellom utfordringer og ressurser. Ledere som skal oppnå resultater, må ha tillit til og tro på virksomhetens mål. Leder må vise engasjement, interesse og et ansvar for måloppnåelse. Hvis ikke lederen selv tror på muligheten til å oppnå målene, eller at hun signaliserer en uenighet overfor medarbeidere, vil kontoret ha større problemer med å nå målene. Videre bør leder kartlegge forholdet mellom utfordringer og ressurser. Hun må vurdere de tilsattes kompetanse og ferdigheter og se på muligheten for å trekke inn samarbeidspartnere. Vi stiller også spørsmålsteget ved om alle fylkene i en region bør ha de samme resultatkravene. Hvis så ikke er tilfelle, må kravene tilpasses den virkeligheten som eksisterer lokalt.

4. PROFESJONELL OG INDIVIDUELL SAMTALE

4.1 Innledning

I evalueringsrapporten anbefalte vi at de individuelle samtaler i større grad bør fokusere på den domfeltes kriminalitetsproblem og hva den domfelte selv kan gjøre for å unngå ny kriminalitet. Videre pekte vi på behovet for mer systematiske og målrettede metoder og verktøy i kartleggingsarbeidet.

I straffegjennomføringslovens § 53 er innholdet i samfunnsstraffen beskrevet. De idømte timene samfunnsstraff etter straffelovens § 28 a skal gå ut på

- a) samfunnsnyttig tjeneste
- b) program eller
- c) andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet.

Under andre tiltak nevner retningslinjene individuelle samtaler, behandling og konfliktråd. I tillegg gir bestemmelsene en generell adgang til å benytte andre kriminalitetsforebyggende tiltak (jf. retningslinjene pkt. 5.1).

I resultatindikator 5.4 i tildelingsbrevet til regionene setter KSF et mål for den delen av samfunnsstrafftimene som skal ha et annet innhold enn samfunnsnyttig tjeneste. Regionene sør og nord har 30% som resultatkrav. De øvrige har 25%. I rapporten kaller vi dette «prosentmålet».

Samfunnsnyttig tjeneste og alle andre tiltak i fylkene i 2003.

Fylke	Smfn. tjn.	%	Andre tiltak	%
Østfold	4 988	79,4	1 291	20,6
Oslo	9 547	78,8	2 561	21,2
Akershus	5 826	82,8	1 209	17,2
Hedmark	3 239	78,0	916	22,0
Oppland	3 112	87,8	434	12,2
Buskerud	2 615	73,3	954	26,7

Fylke	Smfn. tjn.	%	Andre tiltak	%
Vestfold	3 587	76,3	1 116	23,7
Telemark	1 688	82,2	366	17,8
Rogaland	4 893	73,8	1 735	26,2
Vest-Agder	4 048	85,3	696	14,7
Aust-Agder	2 051	77,8	585	22,2
Hordaland	6 344	86,5	989	13,5
Sogn og Fjordane	892	74,9	299	25,1
Møre og Romsdal	1 850	87,8	258	12,2
Sør-Trøndelag	2 240	51,2	2 136	48,8
Nord-Trøndelag	1 088	67,8	517	32,2
Nordland	3 322	82,6	699	17,4
Troms	2 402	71,4	961	28,6
Finnmark	698	80,7	167	19,3
Totalt	64 430	78,3	17 889	21,7

I 2003 ble det iverksatt 1352 dommer på samfunnsstraff. Det ble utført totalt 82319 timer samfunnsstraff i landet.⁴⁴ Av disse utgjorde samfunnsnyttig tjeneste 78,3%. Samlet sett betyr dette at andelen timer som ikke er samfunnsnyttig tjeneste, utgjorde 21,7% på landsbasis.

I dette kapittelet sammenligner vi hvordan gjennomførte timer fordeler seg på individuelle samtaler der det foregår en form for individuell «påvirkning i ansikt til ansikt»-relasjoner mellom tilsatt i fromsorgen og domfelt. Det inkluderer både det man forbinder med individuell samtale i samfunnsstraffen og det som også omtales som «profesjonell samtale», jf. 4.2. Vi har valgt å gjøre dette fordi vi er opptatt av det samlede, individuelle påvirkningsarbeidet. Gruppebaserte program, som har individuell oppfølging underveis, beskrives i kapittel fem. Vi tar for oss det som i KOMPIS er registrert som kartlegging, individuelle samtaler, En-til-en og evaluering i form av slutt-samtale.

44) Fromsorgen har foretatt en etterregistrering i februar 2004 på nær 2000 timer som er gjennomført i 2003. Samfunnsnyttig tjeneste utgjør 78,4% når etterregistrerte timer medregnes.

4.2 Profesjonell samtale

I strategidokumentet for kriminalomsorgen beskrives profesjonell samtale slik:

«Et annet verktøy kriminalomsorgen bruker i motivasjons- og endringsarbeid, er den profesjonelle samtalen. Slike samtaler er preget av empati og forståelse, evne til å fastsette realistiske kort- og langsiktige mål, kartlegge handlingsmønster og gjennomføre samtaler som bidrar til måloppnåelse. Deler av virksomheten kan erstattes av individuelle eller gruppeprogrammer. (...) Motiverende samtale der domfelte ser nytte av å løse problemer, tenke konstruktivt og kreativt og å kunne mestre sosiale ferdigheter krever særlig kompetanse og er av sentral betydning for å kunne dra full nytte av programmer, miljøarbeid og andre tiltak.» (Strategidokument 2004:8).

KSF formulerer noen krav til profesjonelle samtaler (side 15, samme sted):

«En profesjonell samtale som sikter mot motivasjon og evne til endring av fremtidig handlingsmønster, bygger blant annet på personalets evne til å:

- vise empati og kunne se domfeltes perspektiv
- skape en tillitsfull relasjon med full åpenhet om rolle og funksjon
- være sannferdig, tydelig, forutsigbar og pålitelig
- klargjøre rammer og presentere hensikten med samtalen
- klargjøre gjensidige forventninger og holde fast ved fokus
- fremme verbalisering og utsettelse av behov
- styrke det hos domfelte som vil forandring og svekke motkreftene
- lære domfelte å iaktta og vurdere sine egne handlinger
- hjelpe domfelte med å veie for og imot og foreta valg
- forene vekst og utvikling, mestring og selvstendighet
- lokke fram håp om forandring og betone domfeltes frie vilje og ansvar
- styrke domfeltes evne til logisk resonnering og til å lære av erfaring
- unngå å fremme aggressive følelser
- styrke tenkning og problemløsning
- fremme sosiale valg og moralsk resonnering
- lære av tidligere vellykkede hendelser
- legge opp til situasjoner der ny og hensiktsmessig sosial atferd kan innøves
- gi råd, skissere alternativer og sørge for støtte gjennom endringsprosesser.»

Kartlegging, individuell samtale og evaluering (sluttsamtale) i samfunnsstraffen er med andre ord eksempler på en profesjonell samtale, som bør oppfylle strategidokumentets krav til form og innhold.

4.2.1 Kartlegging

I 2002 utgjorde kartlegging 475 timer, som var 6,2% av totalt registrerte timer. Det tilsvarte et gjennomsnitt på 2 1/2 time kartlegging pr. domfelt. I 2003 ble det gjennomført totalt 2960 kartleggingstimer, som er 3,6% av det totale timetallet. Vi har beregnet at det i gjennomsnitt gikk med cirka 2 timer og 12 minutter til kartlegging i hver sak.⁴⁵ Sammenlignet med 2002 er dette en liten nedgang i den prosentvise tiden som går med til å kartlegge den enkelte domfelte.

I en kartleggingsamtale skal det nærmere innholdet i samfunnsstraffen fastsettes: «(..) herunder treffes avgjørelse om hvilke aktiviteter domfelte skal utføre etter straffegjennomføringsloven § 53, første ledd. Den domfelte skal også informeres om samfunnsstraffen, de vilkår, rammer og tiltak som allerede er besluttet og gis anledning til å uttale seg om dette. Videre må det treffes avgjørelse om fordeling av timer på ulike aktiviteter.» Domfelte skal få «(..) god informasjon om hvilke krav som stilles under gjennomføringen, jf. straffegjennomføringslovens § 54. I forbindelse med utarbeidelsen av innholdet i straffen skal friomsorgen samarbeide med den domfelte om nettverk» (pkt. 5.1 i regler om straffegjennomføring).

4.2.2 Individuell samtale

I KOMPIS var det i 2002 registrert 417 timer individuelle samtaler, som er 5,5% av totalt utførte timer. I 2003 ser vi en økning til 4845 timer på landsbasis, som er 5,9% av det totale timetallet.⁴⁶ I gjennomsnitt benyttes 3,6 timer til individuelle samtaler med den enkelte domfelte.

I samtalene skal det settes fokus på de individuelle faktorene som utløser kriminaliteten, herunder risikofaktorer i forhold til ny kriminalitet. Samtalene skal videre dreie seg om hva den domfelte selv kan gjøre for å unngå ny kriminalitet, samt stimulere domfelte til kontakt med andre offentlige etater som sosialkontor, arbeidsmyndigheter og skoleverk. Timeantallet skal stå i forhold til dommens lengde.

45) Utgangspunktet for denne beregningen er iverksatte saker i 2003. Totalt 1128 domfelte er registrert med kartlegging i 2003. Det er ført til sammen 1373 kartleggingstimer i 620 saker som ble avsluttet samme år. Det gir et gjennomsnitt på 2,2 timer kartlegging pr. domfelt.

46) Korrigert for feilføring Region nord.

4.3 Motiverende samtale

Vi vil her kort presentere en samtalemetodikk som rådgivere i regionene og ledere i friomsorgen har iverksatt for saksbehandlerne i 2003. I tillegg er motiverende samtale spesielt nevnt i strategidokumentet.⁴⁷ Motiverende samtale (MI), også kalt endringsfokusert rådgivning, er en klientsentrert samtalemetodikk som legger vekt på å styrke indre motivasjon for endring. MI bygger på sosialpsykologi, kognitiv atferdsteori og humanistisk psykologi (Miller og Rollnick 1991, 2002). Samtalemetodikken benyttes i rusomsorgen og er grunnleggende i programmene En-til-en, Brottsbrytet, Mitt valg og RIF – Rus i fengsel.

Miller og Rollnicks forskning viser at en konfronterende rådgiverstil fører til dårligere resultater og til motstand hos domfelte. Dersom domfelte viser motstand mot å ville endre seg, må saksbehandler jobbe med motstanden istedenfor å konfrontere domfelte og fortelle hva han skal gjøre (Miller og Rollnick 2002).

For å få til endring i tråd med denne samtalemetodikken, er det vesentlig at den domfelte selv uttrykker egne argumenter for endring og finner fram til hva det er mulig å få til og hvilke steg han må ta for å leve et liv uten kriminalitet. Utforskning av ambivalens og å «lokke fram» ytringer som har fokus på endring er viktig i MI. Saksbehandlere som benytter MI, skal forsøke å øke innsikten i forskjellen mellom hvordan domfelte har det, og hvordan han faktisk ønsker å ha det. Saksbehandler må være oppmerksom på at hun ikke arbeider hardere med domfeltes problem enn den domfelte selv.

4.4 Kognitiv teori

Kognitiv teori er grunnlaget i En-til-en og en rekke andre programmer i kriminalomsorgen. Kognitiv teori handler om vår evne til å bearbeide informasjon, huske, formidle og forstå. For å svare og handle i forhold til omgivelsene på en hensiktsmessig måte, må den domfelte ha utviklet måter å identifisere, forstå og bruke informasjon på. Nøkkelen til disse prosessene er språk, dvs. evnen til å sette ord på tanker, følelser og handlinger. Strategi for faglig virksomhet i kriminalomsorgen forklarer kognitiv-handlingsrettet metodikk på denne måten:

47) Sentral litteratur som er benyttet i opplæring og veiledning av tilsatte i kriminalomsorgen er «Endringsfokusert rådgivning» (Barth, Børtveit og Prescott 2001). Forfatterne benyttes som veiledere og foredragsholdere i kriminalomsorgen.

«Fellesbetegnelse på flere arbeidsformer med mange felles trekk. Felles for metodene er blant annet at de:

- styrker evnen til konstruktiv og kritisk tenkning og til erkjennelse
- retter seg mot uhensiktsmessige tankemønstre
- forutsetter et potensial for å lære alternative væremåter
- er strukturerte og sikter mot endring av kriminogene (kriminalitetsfremmende), dynamiske faktorer
- styrker de sosiale ferdigheter og evnen til mestring, problemløsning, empati og selvkontroll
- øker kontrollen over impulshandlinger og truende følelser
- fremmer domfeltes utvikling av ansvarlighet og sosialt akseptabelt levesett
- anvender øvelser, trening og rollespill for å innarbeide ferdigheter og mestrings-evne

Flere arbeidsformer kan inkluderes i eller er teoretisk nært beslektet med denne metodikken. Eksempler er realitetsterapi, sosial læringsteori og sosial ferdighetstrening.»

4.5 En-til-en

I 2002 var det registrert 60 timer på En-til-en. I 2003 ser vi en økning til 530 timer, som er ca. 1% av det totale timetallet.⁴⁸ Tidligere utgjorde programmet 20 + 1 leksjoner. I en nyere redigert utgave er antall leksjoner redusert til 12 + 1 for å kunne tilpasses til korte dommer.

En-til-en er et individuelt kognitiv/atferdspsykologisk, engelsk program, som har som målsetting å redusere kriminalitet og skal bidra til å øke motivasjonen for å endre den lovbrytende atferden. I programmet vektlegges en grundig analyse av lovbruddet. I tillegg til fokus på kriminalitet, har programmet tema som rus og vold. Målgruppe for programmet er personer som har begått flere lovbrudd, og som har flere enn to dommer. Det skal være middels til høy risiko for tilbakefall til nye lovbrudd. Programmet er ikke egnet for psykisk syke, mennesker med alvorlige personlighetsforstyrrelser, sedelighetsdømte eller de som er dømt for vold i hjemmet. Programmet er egnet både for unge domfelte og for eldre gjengangere. Programmet består av en

48) I KOMPIS er det registrert 51 timer i Region nord på En-til-en. Disse skal være registrert på individuelle samtaler.

Vurderingsdel (fire leksjoner á 1 1/2 time), der deltakeren gjennom forskjellige tester vurderer egne problemer, ferdigheter og holdninger som har sammenheng med lovbrudd. Videre utføres to lovbruddsanalyser. Opplysningene som framkommer i denne delen av programmet, er i all hovedsak grunnlaget for jobbingen i andre del:

Ferdighetstrening (syv leksjoner á én time). Her jobbes det med å lære ferdigheter og metoder for problemløsning: Definere og tenke gjennom problemene, finne løsninger, bestemme seg, sette mål, bruke problemløsning, sosiale ferdigheter, selvstyring og moralsk tenkning.

Anvendelse (ni leksjoner á én time) er tredje og siste del av programmet. Her trenes på å bruke innlærte ferdigheter til problemløsning i dagliglivet for å unngå nye lovbrudd. Denne delen skal være spesielt tilpasset hver enkelt deltaker og bygger på den kunnskapen om sterke og svake sider som instruktøren og deltakeren har samlet i de foregående delene av programmet. I den siste leksjonen gjentas alle testene som ble gjort i løpet av de fire første leksjonene, og resultatene sammenlignes med resultatene fra første del av programmet. Hele programmet er detaljert beskrevet leksjon for leksjon i en håndbok.⁴⁹

4.6 Sluttsamtale og evaluering

I 2002 ble åtte timer evaluering registrert, fordelt på tre domfelte. Evaluering utgjorde 0,1% av timene (8 av 7634 timer). I 2003 skjer en økning til 315 timer, som er 0,4% av totalt gjennomførte timer. Timene er registrert på 231 domfelte. Disse har gjennomført fra en halv til to timer evaluering.

Noen regioner har utformet et eget skjema, som saksbehandler og domfelt kan bruke for å evaluere straffegjennomføringen. Formålet med skjemaet er å vurdere om tiltakene i straffen kan bidra til å motvirke kriminalitet.

4.7 Individuelt påvirkningsarbeid i regionene

Tabellen viser timer registrert som kartlegging, individuell samtale, En-til-en og evaluering. Kolonnen til høyre viser alle registrerte timer (inkludert samfunnsnyttig tjeneste, program og andre tiltak).

49) Beskrivelsen av En-til-en er hentet fra et referat skrevet av Marie Røise.

Timefordeling kartlegging, individuelle samtaler, En-til-en, evaluering og totalt utførte timer pr. fylke i 2003

Fylke	Kartleg %	Ind. sam %	En-til-en %	Evaluering %	Alle utførte timer
Østfold	167 2,7	149 2,4		27 0,4	6 279
Oslo	399 3,3	654 5,4	16 0,1	46 0,4	12 108
Akershus	177 2,5	438 6,2	170 2,4	57 0,8	7 035
Hedmark	168 4,0	304 7,3		3 0,1	4 155
Oppland	100 2,8	157 4,4	61 1,7		3 546
Buskerud	159 4,5	195 5,5	17 0,5	1 0,0	3 569
Vestfold	191 4,1	335 7,1		3 0,1	4 703
Telemark	85 4,1	137 6,7	16 0,8		2 054
Rogaland	345 5,2	468 7,1		28 0,4	6 628
Vest-Agder	183 3,9	148 3,1			4 744
Aust-Agder	140 5,3	166 6,3	68 2,6		2 636
Hordaland	218 3,0	385 5,3	140 1,9	2 0,0	7 333
Sogn og Fjordane	55 4,6	80 6,7		15 1,3	1 191
Møre og Romsdal	69 3,3	107 5,1	42 2,0	9 0,4	2 108
Sør-Trøndelag	155 3,5	191 4,4		31 0,7	4 376
Nord-Trøndelag	71 4,4	159 9,9		6 0,4	1 605
Nordland	128 3,2	243 6,0		39 1,0	4 021
Troms	119 3,5	394 11,7		47 1,4	3 363
Finnmark	31 3,6	135 15,6		1 0,1	865
Totalt	2 960 3,6	4 845 5,9	581 0,7	315 0,4	82 319

Det vi har kalt individuell påvirkning og profesjonell samtale, utgjorde 8701 timer av totalt 82319 utførte timer samfunnsstraff i 2003. Dette er 10,6% av alle utførte timer. I 2002 var den tilsvarende andelen 12,5% (960 timer). Vi presenterer hvordan bruk av kartlegging, individuell samtale, En-til-en og evaluering fordeler seg på hver region og fylke, og hva som er gjort i regionen for å følge opp denne delen av samfunnsstraffen, jf. anbefalingene i forrige rapport. Sist i kapittelet tar vi for oss bruk av framtidsplaner.

4.8 Region vest

Det er gjennomført 10632 timer samfunnsstraff i regionen i 2003, som er ca. 13% av totalt utførte timer i landet. Alle tiltak utenom samfunnsnyttig tjeneste utgjør 13,5% av registrerte timer i Hordaland, 25% i Sogn og Fjordane og 12,2% i Møre og Romsdal. Sogn og Fjordane har nådd prosentmålet. Regionen iverksatte 152 dommer i 2003, som er 11,2% av totalt iverksatte dommer. Tabellen nedenfor viser timefordeling kartlegging, individuelle samtaler, En-til-en, evaluering og totalt utførte timer i Region vest i 2003.

Timefordeling kartlegging, individuelle samtaler, En-til-en, evaluering og totalt utførte timer 2003 i Region vest

Kontor	Kartlegging %	Ind. sam %	En-til-en %	Evaluering %	Alle timer
Bergen	162 2,9	249 4,4	117 2,1	2 0,0	5 666
Odda	6 1,1	39 7,1	17 3,1		547
Stord	50 4,5	97 8,7	6 0,5		1 120
Hordaland	218 3,0	385 5,3	140 1,9	2 0,0	7 333
Florø	26 4,7	14 2,5		11 2,0	551
Sogn	29 4,5	66 10,3		4 0,6	640
Sogn og Fjordane	55 4,6	80 6,7		15 1,3	1 191
Molde	28 4,9	46 8,1	11 1,9		570
Ålesund	27 3,0	38 4,2	31 3,4	9 1,0	914
Kristiansund	14 2,2	23 3,7			624
Møre og Romsdal	69 3,3	107 5,1	42 2,0	9 0,4	2 108
Sum	342 3,2	572 5,4	182 1,7	26 0,2	10 632

Kartlegging, individuell samtale, En-til-en og evaluering er til sammen registrert med 10,5% av alle utførte timer i regionen. Assisterende regiondirektør er opptatt av en god kartlegging av domfelte og vil gjerne prøve ut kartleggingsverktøyet OASYS (The Offender Assessment System), men regionen har så langt ikke fått formell godkjenning for dette.⁵⁰

50) Kartleggingsverktøyet er ment å være en integrerende del av den jobben som gjøres i forhold til utredning av kriminelle, identifisering av den risiko de utgjør, avgjøre hvordan en kan minimalisere denne risikoen og hvordan en kan mestre kriminell atferd. OASys er laget som et hjelpemiddel for profesjonelle til å kunne trekke forsvarlige slutninger. Kartlegging er en prosess som pågår gjennom hele soningsforløpet og kan benyttes for å måle endring hos domfelte. Komponentene består av en vurdering av lovbruddsrelaterte faktorer, risikoen for nye lovbrudd, risiko for person eller andre risikoe, samt en selvutredning som foretas av den domfelte.

I regionen benyttes 3,6% av timetallet til kartlegging. Sogn og Fjordane fylke har høyest andel kartleggingsamtaler i regionen med 4,6%. I gjennomsnitt er 5,4% av timetallet individuelle samtaler. Sogn og Fjordane har høyest andel individuelle samtaler, 6,7%. Regionen har et tett samarbeid med Bergensklinikkene og har i flere år sørget for at tilsatte får opplæring og veiledning av psykologer derfra. Tilsatte er skolert i endringsfokuset rådgivning. Ledelsen i regionen mener det er nødvendig med mer struktur og kvalitet i de individuelle samtalene og ønsker å øke andelen andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste.

En-til-en gjennomføres ved friomsorgen i Bergen (2,1%), Odda (3,1%) Molde (1,9%), Stord (0,5%) og Ålesund (3,1%). I Bergen har til sammen fem domfelte gjennomført programmet. Fire domfelte har startet programmet, men ikke gjennomført alle leksjonene. Sogn og Fjordane har høyest andel evaluering (1,3%). Leder i dette fylket fremhever behovet for videre satsning på evaluering.

4.9 Region nordøst

Det er registrert 14736 timer samfunnsstraff i regionen i 2003, som er ca. 18% av totalt utførte timer i landet. I 2003 utgjorde alle tiltak utenom samfunnsnyttig tjeneste 22% i Hedmark, 17,2% i Akershus og i Oppland 12,1%. Ingen av fylkene i Region nordøst har nådd prosentmålet. Det ble iverksatt 242 dommer i 2003 i Region nordøst, som er 18% av alle iverksatte dommer i landet.

Timefordeling kartlegging, individuelle samtaler, En-til-en, evaluering og totalt utførte timer i Region nordøst i 2003

Kontor	Kartlegging %	Ind. sam %	En-til-en %	Evaluering %	Alle timer
Ski	49 3,1	93 5,9		10 0,6	1 579
Lillestrøm	93 2,9	216 6,8	170 5,4	19 0,6	3 169
Sandvika	35 1,5	129 5,6		28 1,2	2 287
Akershus	177 2,5	438 6,2	170 2,4	57 0,8	7 035
Hamar	115 4,2	209 7,7		3 0,1	2 713
Kongsvinger	53 3,7	95 6,6			1 442
Hedmark	168 4,0	304 7,3		3 0,1	4 155
Gjøvik	69 2,5	115 4,1	29 1,0		2 790
Lillehammer	31 4,1	42 5,6	32 4,2		756
Oppland	100 2,8	157 4,4	61 1,7		3 546
Sum	445 3	899 6,1	231 1,6	60 0,4	14 736

Kartlegging, individuell samtale, En-til-en og evaluering utgjør til sammen 11% av alle utførte timer i regionen.

Hedmark friomsorgskontor har satt fokus på kartlegging. Kartlegging er også det området som kontoret vil prioritere å jobbe videre med. Kontoret har den høyeste timeandel i kartlegging av de tre fylkene (4%).

Alle saksbehandlerne i regionene har fått tilbud om opplæring i motiverende samtale. For å heve kvaliteten på de individuelle samtalene benytter Hedmark friomsorgskontor psykolog som veileder for saksbehandlerne. Saksbehandlerne tar opp samtaler på bånd og har veiledning av klinisk psykolog. Hedmark ligger også høyest når det gjelder bruk av individuelle samtaler (7,3%). En-til-en utføres i Lillestrøm (5,4%), Gjøvik (1%) og Lillehammer (4,2%). To domfelte har gjennomført hele programmet. Akershus registrerte 57 timer med evaluering, som er høyeste andel timer evaluering i regionen (0,8%).

4.10 Region øst

Det er registrert 18387 timer samfunnsstraff i regionen i 2003, som er 22% av totalt utførte timer i landet. Oslo har det høyeste antall gjennomførte timer samfunnsstraff og flest dommer på samfunnsstraff i landet. Alle tiltak utenom samfunnsnyttig tjeneste utgjør 20,6% i Østfold og 21,2% i Oslo. Ingen av fylkene i Region øst har nådd prosentmålet. Regionen har iverksatt 288 dommer i 2003, som er 21% av alle iverksatte dommer i 2003.

Timefordeling kartlegging, individuelle samtaler, En-til-en, evaluering og totalt utførte timer 2003 i Region øst

Kontor	Kartlegging %		Ind. sam %		En-til-en %		Evaluering %		Alle timer
Fredrikstad	105	2,4	123	2,9			14	0,3	4 310
Moss	62	3,1	26	1,3			13	0,7	1 969
Østfold	167	2,7	149	2,4			27	0,4	6 279
Oslo	399	3,3	654	5,4	16	0,1	46	0,4	12 108
Sum	566	3,0	803	4,4	16	0,1	73	0,4	18 387

Kartlegging, individuell samtale, En-til-en og evaluering er til sammen registrert med ca. 8% av alle utførte timer i regionen. Kartleggingsamtalene er registrert med 3,3% i Oslo og 2,7% i Østfold. Regionledelsen forteller at alle saksbehandlerne i Østfold har gått på tre dagers kurs i motiverende samtale. De fleste tilsatte i Oslo har gjennomført opplæring i samtalen som arbeidsredskap, systemisk tilnærming, og enkelte har gått på kurs i motiverende samtale. En-til-en gjennomføres i Oslo. Kun 16 timer er registrert i 2003. Det vil i praksis si at ingen domfelte har fullført programmet. Regionen har utarbeidet et evalueringsskjema og sendt brev til kontorene om at det skal tas i bruk. Det er registrert 73 timer med evaluering.

4.11 Region sørvest

Det er registrert 14008 timer samfunnsstraff i Region sørvest i 2003 som er 17% av totalt utførte timer i landet. Alle tiltak utenom samfunnsnyttig tjeneste utgjør 26,5% i Rogaland, 22,2% i Aust-Agder og 14,7% i Vest-Agder. Rogaland har nådd prosentmålet. Regionen har iverksatt 226 dommer i 2003, som er ca. 17% av alle iverksatte dommer i landet.

Timefordeling kartlegging, individuelle samtaler, En-til-en, evaluering og alle utførte timer 2003 i Region sørvest

Kontor	Kartlegging %	Ind. sam %	En-til-en %	Evaluering %	Alle timer
Stavanger	244 4,8	339 6,6		28 0,5	5 099
Haugesund	101 6,6	129 8,4			1 529
Rogaland	345 5,2	468 7,1		28 0,4	6 628
Kristiansand	150 3,6	139 3,4			4 110
Mandal	33 5,2	9 1,4			634
Vest-Agder	183 3,9	148 3,1			4 744
Arendal	104 5,4	123 6,4	44 2,3		1 933
Grimstad	36 5,1	43 6,1	24 3,4		703
Aust-Agder	140 5,3	166 6,3	68 2,6		2 636
Sum	668 4,8	782 5,9	68 0,5	28 0,2	14 008

Kartlegging, individuell samtale, En-til-en og evaluering er til sammen registrert med 11% av timetallet i regionen. Størst andel timer kartlegging har Haugesund (8,4%), som er høyest i landet. Vest-Agder friomsorgskontor prøver ut et eget opplegg for kartleggingssamtale og gjennomfører et informasjonsmøte med domfelte der det informeres om de formelle sidene ved samfunnsstraffen. Region sørvest satset på motiverende samtale. Et utvalg tilsatte ved friomsorgskontorene har deltatt i et halvårig, nettstøttet undervisningsopplegg i motiverende samtale. Regionen har også satset på regional opplæring i samtalen som arbeidsverktøy - systemisk tilnærming. Rådgiver er opp-tatt av likhetstrekkene mellom kognitiv terapi og systemteori, der det i begge tilfeller handler om å endre fastlåste og automatiserte tankemønstre, utvide og gi nye perspektiver, samt å se alternative løsninger på et problem. Rogaland har flest timer registrert som individuelle samtaler (7,1%) og Vest Agder har færrest i regionen (3,1%). En- til-en utføres ved friomsorgskontorene Arendal (2,3%), Grimstad (3,4%) og Stavanger (1,1%).

4.12 Region nord

Det er registrert 14230 timer samfunnsstraff i Region nord i 2003, som er 17% av totalt utførte timer i landet. Alle tiltak utenom samfunnsnyttig tjeneste utgjør 32,2% i Nord-Trøndelag og 48,8% i Sør-Trøndelag. Disse to fylkene har nådd prosentmålet. I Troms er det 28,6%, i Nordland 17,4% og i Finmark 19,3%. Regionen iverksatte 262 dommer i 2003, som er 19% av alle iverksatte dommer i landet.

Timefordeling kartlegging, individuelle samtaler, En-til-en, evaluering og alle utførte timer i Region nord i 2003

Kontor	Kartlegging %	Ind. sam %	En-til-en %	Evaluering %	Alle timer
Trondheim	155 3,5	191 4,4		31 0,7	4 376
Sør-Trøndelag	155 3,5	191 4,4		31 0,7	4 376
Steinkjer	45 4,1	93 8,4			1 102
Namsos	26 5,2	66 13,1		6 1,2	503
Nord-Trøndelag	71 4,4	159 9,9		6 0,4	1 605
Bodø	72 3,4	151 7,1		16 0,7	2 141
Narvik	7 2,4	11 3,8			290
Mo I Rana	22 4,0	43 7,9			545
Svolvær	27 2,6	89 3,6		23 2,2	1 045
Nordland	128 3,2	294 6,0		39 1,0	4 021

Kontor	Kartlegging %		Ind. sam %		En-til-en %		Evaluering %		Alle timer
Tromsø	93	3,4	300	11,0			40	1,5	2 728
Harstad	26	4,1	94	14,8			7	1,1	635
Troms	119	3,5	394	11,7			47	1,4	3 363
Hammerfest	17	3,1	83	15,0			1	0,2	553
Kirkenes	14	4,5	52	16,7					312
Finmark	31	3,6	135	15,6			1	0,1	865
Sum	504	3,5	1 173	8,2			124	0,9	14 230

Kartlegging, individuell samtale, En-til-en og evaluering er til sammen registrert med 12,7% av alle utførte timer i regionen. Region nord har høyest andel individuelle samtaler i landet. Regionledelsen forteller at de har hatt stort fokus på de individuelle samtalenes og motiverende samtale.

4.13 Region sør

Det er registrert 10326 timer samfunnsstraff i Region sør i 2003, som er 12,5% av totalt utførte timer i landet. Alle timer utenom samfunnsnyttig tjeneste utgjør ca. 27% i Buskerud, ca. 24% i Vestfold og ca. 18% i Telemark. Ingen har nådd prosentmålet. Regionen iverksatte 182 dommer i 2003, som er 13% av alle iverksatte dommer i landet.

Timefordeling kartlegging, individuelle samtaler, En-til-en, evaluering og alle utførte timer i Region sør i 2003

Kontor	Kartlegging %		Ind. sam %		En-til-en %		Evaluering		Sum
Drammen	106	4,8	120	5,4	17	0,8			2 222
Hønefoss	53	3,9	75	5,6			1	0,1	1 347
Buskerud	159	4,5	195	5,5	17	0,5	1	0,0	3 569
Tønsberg	95	4,0	146	6,2					2 351
Horten	38	5,1	46	6,2			3	0,4	744
Sandefjord	58	3,6	143	8,9					1 608
Vestfold	191	4,1	335	7,1			3	0,1	4 703

Kontor	Kartlegging %		Ind. sam %		En-til-en %		Evaluering	Sum
Skien	60	4,0	111	7,5	16	1,1		1 487
Kragerø	2	3,1	6	9,2				65
Notodden	23	4,6	20	4,0				502
Telemark	85	4,1	137	6,7	16	0,8		2 054
Sum	435	4,2	667	6,5	33	0,3	4 0,0	10 326

Kartlegging, individuell samtale, En-til-en og evaluering er til sammen registrert med ca. 11% av alle utførte timer i regionen. Assisterende regiondirektør er opptatt av å styrke kartleggingen av de dømte. Hun etterspør et egnet kartleggingsverktøy. God kunnskap om den dømte og systematiske samtaler er viktige forutsetninger når man skal finne fram til kriminalitetsreducerende tiltak, jf. 3.2.3. Både Vestfold og Telemark er over landsgjennomsnittet når det gjelder individuelle samtaler. Regionene har tilbudt alle saksbehandlerne opplæring i MI. Vestfold og Buskerud har en liten timeandel på evaluering, mens Telemark ikke har registrert evalueringstimer. En-til-en programmet utføres ved fri-omsorgskontorene i Drammen (0,8%) og Skien (1,1%).

4.14 Framtidsplan

Framtidsplanlegging er betegnelsen for det planarbeidet kriminalomsorgen tilbyr domfelte i forbindelse med målrettet straffegjennomføring. Hensikten er at de domfelte skal motiveres til å arbeide med de problemene som kan relateres til den enkeltes kriminelle handlinger. Framtidsplanlegging skal tilbys den domfelte like etter at straffegjennomføringen er påbegynt, og det skal i hovedsak fokuseres på de tiltakene som kan påbegynnes i løpet av straffegjennomføringen. Målene vil imidlertid kunne strekke seg ut over den tiden vedkommende har kontakt med kriminalomsorgen. Kriminalomsorgens sentrale forvaltning skriver i rundskriv 1/2002 av 3. juni 2002 at

«(..) hensikten med å tilby domfelte framtidsplan er å sikre en målrettet og strukturert straffegjennomføring ut fra den enkeltes behov. Framtidsplanleggingen skal bygge på en relasjon mellom domfelte og den tilsatte. Planleggingen vil kunne arte seg forskjellig ut fra hvordan denne relasjonen er, gjennomføringsform, fase i domfeltes straffegjennomføring, samt hvilke ønsker, ressurser og behov den domfelte har. Den tilsatte skal legge vekt på tiltak som ivaretar og videreutvikler domfeltes positive egenskaper og ferdigheter og hjelpe dem til å se egne muligheter. Framtidsplanen skal sluttevalueres. Den domfelte skal sammen med tilsatte fylle ut et evalueringsskjema, eller den tilsatte kan be om en muntlig sluttevaluering som føres

i journal. Friomsorgen skal til enhver tid ha oversikt over utviklingen i straffe-gjennomføringen og mulighet til å samarbeide om den domfeltes framtidspan. Derfor må en del av samfunnsstraffimene bestå av individuelle samtaler.»

Ifølge rundskriv 1/2002 skal det respekteres dersom en domfelt ikke ønsker å lage en framtidspan.

Framtidspan i fullførte saker 2003

Enhet	Framtidspan	Alle saker	Enhet	Framtidspan	Alle saker
Arendal	2	20	Mandal		4
Bergen		41	Mo i Rana		9
Bodø		17	Molde		8
Drammen		17	Namsos		7
Florø		5	Narvik		6
Fredrikstad	4	52	Notodden		3
Gjøvik		23	Odda		6
Grimstad		11	Oslo	3	95
Hamar	1	20	Sandefjord		15
Hammerfest	1	9	Sandvika	2	31
Harstad		5	Ski		16
Haugesund	8	20	Skien	1	18
Horten	1	11	Sogn		6
Hønefoss	1	16	Stavanger	21	49
Kirkenes	3	5	Steinkjer	1	10
Kongsvinger	4	16	Stord	1	6
Kragerø		3	Svolvær		19
Kristiansand		37	Tromsø		27
Kristiansund		8	Trondheim	17	51
Lillehammer		13	Tønsberg		13
Lillestrøm	1	27	Ålesund		11
Sum			72		786

Det er utarbeidet 72 framtidspaner ved 17 kontorer, det vil si i 9,1% av 786 fullførte dommer i 2003 (jf. tabell). Stavanger har utarbeidet 21 framtidspaner i 49 saker, som tilsvarer 42% av fullførte saker. Haugesund hadde åtte framtidspaner og Trondheim 17. 25 av totalt 42 kontorer har imidlertid ikke registrert en framtidspan for domfelte som fullførte samfunnsstraff i 2003.

Rådgiver i en region sør etterlyser (intervju februar 2004) sammenheng mellom PU, kartlegging, gjennomføringsplan og framtidspan og savner en rød tråd i planarbeidet med domfelte. Hun er opptatt av å forbedre sammenhengen og praktiseringen av planarbeidet i kriminalomsorgen generelt og friomsorgen spesielt. Hun sier at retningslinjene om framtidspan trenger en justering for at de skal være bedre tilpasset virkeligheten. Retningslinjene er skrevet i november 2002. Informanten sier hun har en «huskeregel» om at alle tiltak og forhold som det ikke kan meldes brudd på, kan plasseres i en framtidspan. Framtidspan kan omfatte det som skal skje en time fram i tid og videre i livet.

«I gjennomføringsplanen skrives de tiltak som domfelte skal gjennomføre i straffen, og som vi kan melde brudd på. Jeg har et ønske og tro på at vi kan utarbeide en helhetlig og sammenhengende plan i kriminalomsorgen, som inkluderer både kartlegging, gjennomføringsplan og evaluering. Planen bør ha en grunnstruktur som er fleksibel slik at den kan tilpasses den enkelte domfelte, uavhengig av om straffegjennomføringen skjer i friomsorgen eller i fengsel. Planen må oppleves som et praktisk og nyttig arbeidsredskap både for domfelte og saksbehandlere», avslutter informanten.

4.15 Oppsummering og vurdering

Vi presenterte innledningsvis tildelingsbrevets krav til regionene om hvor stor andel av innholdet i samfunnsstraffen som skal være andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste. Etter våre beregninger har fylkene Sør-Trøndelag (48,5%) Nord-Trøndelag (32,2%), Rogaland (26,5%) og Sogn og Fjordane (25%) nådd prosentmålet. Vi har ikke grunnlag for å vurdere hva som forklarer dette resultatet. Forskjellen mellom fylkene kan forklares med forskjeller i saksmengde og interne og eksterne ressurser, jf. tabell 2.9.1, som viser at saksmengden dommer på samfunnsstraff er nokså ulik målt som et gjennomsnitt av alle saker i 2003. Selv om prosentmålet ikke er nådd i alle fylkene, minner vi om at det totale antallet utførte timer for alle andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste er tidoblet i forhold til 2002, jf. tabell 2.8.

Tabellen nedenfor viser antall iverksatte dommer i hver region i andre kolonne. I kolonnen «individuell påvirkning» har vi slått sammen timer som har gått med til kartlegging, individuelle samtaler, En-til-en og til evaluering i 2003 og fordelt disse regionvis.

Tabell 2.10 Dommer og individuell påvirkning i 2003.

Region	Dommer	%	Individuell påvirkning	% av total	Total
Vest	152	11,2	1 122	10,6	10 632
Nordøst	242	17,9	1 635	11,1	14 736
Øst	288	21,3	1 458	7,9	18 387
Sørvest	226	16,7	1 546	11,0	14 008
Nord	262	19,4	1 801	12,7	14 230
Sør	182	13,5	1 139	11,0	10 326
SUM	1 352	100	8 701	10,6	82 319

Timene som saksbehandlerne i friomsorgen har benyttet til individuell påvirkning/profesjonell samtale, er totalt sett nidoblet i forhold til antall timer i 2002. I 2002 gikk det med 960 timer til dette formålet. Relativt sett er timeandelen likevel noe redusert sammenlignet med 2002, fra 12,6% (960 av 7634 timer) til 10,6%. Fem av regionene har en andel litt over gjennomsnittet på 10,6%.

Antallet timer benyttet til kartlegging var 475 i 2002 (6,2%) og 2960 i 2003 (3,6%). Relativt sett har tiden som har gått med til å kartlegge domfelte gått ned med 2,6 prosentenheter fra 2002 til 2003. Et forhold som kan forklare dette, er at mange saksbehandlere etter hvert har opparbeidet en viss rutine, slik at kartleggingen gjennomføres på kortere tid. En annen forklaring er at kontorene venter på at friomsorgen skal ta i bruk et felles strukturert kartleggingsverktøy (OASyS). En tredje forklaring kan være at domfelte er kjente eller at det er foretatt personundersøkelse, slik at behovet for kartlegging dermed ikke er til stede i samme grad. Uansett vil vi hevde at en grundig kartlegging er viktig for å kunne velge de best egnede tiltakene i samarbeid med domfelte.

Fra 2002 til 2003 har det skjedd en økning fra 417 timer i 2002 til 4845 i bruk av individuelle samtaler. Det betyr at vi har sett en relativ økning i forhold til 2002 på 0,4%, jf. tabell 2.8. Alle regionene har hatt fokus på de individuelle samtalene i 2003 og satset på opplæring i endringsfokusert rådgivning/motiverende samtale. Vi har

imidlertid ingen klare indikasjoner på at friomsorgsleder etterspør eller følger opp hvorvidt samtalene har fokus på endring av kriminell atferd.

I Strategidokumentet er det formulert krav til de profesjonelle samtalene, jf. 4.2. Det stilles høye forventninger til personalets evne til å gjennomføre en profesjonell samtale. Saksbehandleren skal være en tilrettelegger, slik at domfelte kan ta i bruk sine egne forestillinger og verdier og få tiltro til egen mestring. Det er også viktig å finne ut hvordan eventuelle endringer i domfeltes boligforhold, arbeid og annen sysselsetting har betydning for et liv uten kriminalitet. Kartlegging, individuelle samtaler, program og evaluering henger sammen med gjennomføringsplanen og framtidsplanen. Alle tiltakene bør henge sammen og ha en rød tråd gjennom hele prosessen.

Vår anbefaling er at ledelsen sørger for at det jobbes videre med innholdet i de profesjonelle samtalene. Leder bør kvalitetssikre at det er et kriminalitetsfokus i alle profesjonelle samtaler. Saksbehandlerne trenger fortsatt skoleing i lovbruddsanalyse og i profesjonell samtale. Vi mener også at det er behov for en vurdering av hva slags evaluering som bør benyttes i sluttsamtalen med de domfelte. Det er en fordel dersom alle regionene evaluerer straffegjennomføringen på samme måte. Dersom man hadde avsatt én time evaluering i alle fullførte saker i 2003, ville dette medført 786 timer evaluering. 315 evalueringstimer er etter vår oppfatning for lavt. Det er derfor nødvendig at det blir avklart hvordan man skal jobbe videre med dette spørsmålet.

Antall framtidsplaner var lavt i 2003. Det har i tillegg vært en del motvilje mot å ta i bruk framtidsplaner. Bruk av framtidsplaner bør ses i sammenheng med andre former for framtidsplanlegging, herunder individuelle planer for dem med ansvarsgrupper og planer i forbindelse med programvirksomheten.⁵¹ Enkelte domfelte vil også kunne ha en individuell plan uavhengig av at han har fått en dom på samfunnsstraff dersom han har hatt kontakt med behandlingsinstanser før dommen. Dette gjelder kanskje særlig unge domfelte som er under tiltak i regi av barnevernet og personer som har behov for langvarige tjenester.⁵²

51) Programmet Mitt Valg har for eksempel en leksjon der domfelte skal jobbe med livsplanlegging. Planene skal inneholde mål og skritt for rusmiddelbruk, arbeid/skole, forhold til familie, helse, fysisk form og fritid, kriminalitet, økonomi, psykisk helse osv.. Det er viktig at slike planer ses i sammenheng med framtidsplan.

52) I kriminalomsorgen benyttes ordet framtidsplan, mens i helsesektoren benyttes individuell plan som begrep. I Ot.prp.nr. 54 (2002-2003) Om lov om endringer i lov 13. desember 1991 nr. 82 om sosiale tjenester m.v. (Rusreform II og rett til individuell plan) poengteres nødvendigheten av at rusmisbrukere får sammenhengende tiltakskjeder og et koordinert tjenestetilbud. Sosial- og helsedepartementet har skrevet en veileder om framgangsmåten for å skrive en individuell plan for personer som har behov for langvarige, sammensatte og koordinerte tjenester. Utgangspunktet er en helhetlig forståelse av livssituasjonen til personen som det planlegges for. En slik forståelse må ta utgangspunkt i personens egen beskrivelse og/eller pårøren-

I den neste evalueringen som har fokus på domfelte, kan det være interessant å se nærmere på hvor stor andel av staffen en kan forvente skal gå med til profesjonelle samtaler og individuell påvirkning (kartlegging, individuelle samtaler og evaluering). Dette er tiltak som alle domfelte skal ha i gjennomføringsplanene sine.

des eller annen nærpersion (supplerende) beskrivelse. Elementer i en livssituasjon kan være forhold som familie- og boligsituasjon, helsesituasjon, arbeids- eller inntektsforhold, skolesituasjon og fritidsaktiviteter. Det er viktig at hele livssituasjonen tas i betraktning. Det er viktig å ha respekt for personens egen oppfatning om hvilken informasjon han eller hun ønsker å gi, og ikke minst om hvilken informasjon som skal være med i selve planen. Det er ingen grunn til at planen skal være mer omfattende enn nødvendig. (<http://odin.dep.no/archiv/shdvedlegg/01/07/Kortu014.pdf>)

5. PROGRAM

I dette kapitlet kommenterer vi kort utviklingen i programmer. I den forrige rapporten anbefalte vi at det burde etableres et nasjonalt råd for hvilke programmer man bør satse på i fromsorgen. Videre mente vi det var behov for en avklaring av hvem som skal gi faglig veiledning i hvordan etablere og drive programmene, samt hvem som skal godkjenne hva som skal anses som et program.

I 2002 var det registrert 349 timer med program, som var 4,6% av totalt utførte timer. I 2003 har det skjedd en tidobling til 4055 timer, som tilsvarer 4,9% av totalt utførte timer. I tabellen nedenfor er «En-til-en» ikke medregnet, slik at summen her blir 3474 timer (4,2%).⁵³

Fylke	Andre program	ATV	Brottsbrytet	Mitt Valg	Sum timer	% av alle timer	Alle timer
Østfold		86	1	372	459	7,3	6 279
Oslo	144	118	157	343	762	6,3	12 108
Akershus	10		34	143	187	2,7	7 035
Hedmark			81		81	1,9	4 155
Oppland							3 546
Buskerud	26	27			53	1,5	3 569
Vestfold	26				26	0,6	4 703
Telemark	12				12	0,6	2 054
Rogaland	545	7	136		688	10,4	6 628
Vest-Agder	41				41	0,9	4 744
Aust-Agder	77				77	2,9	2 636
Hordaland	18			12	30	0,4	7 333

53) En-til-en er et program som gjennomføres i enesamtaler mellom saksbehandler og domfelt. Vi har derfor valgt å omtale dette tiltaket i kapittel fire, som tar for seg individuelle og profesjonelle samtaler.

Fylke	Andre program	ATV	Brotts-brytet	Mitt Valg	Sum timer	% av alle timer	Alle timer
Sogn og Fjordane							1 191
Møre og Romsdal							2 108
Sør-Trøndelag	87 ⁵⁴		480		567	13,0	4 376
Nord-Trøndelag	1		128		129	8,0	1 605
Nordland	69		84		153	3,8	4 021
Troms	27	70	112		209	6,2	3 363
Finnmark							865
Totalt	1 083	308	1 213	870	3 474	4,2	82 319
	31 %	9 %	35 %	25 %	100 %		

Vi ser at Oslo, Rogaland, Sør Trøndelag og Akershus har flest registrerte timer med program. Telemark, Sogn og Fjordane og Finnmark har ikke registrert timer på programvirksomhet. Det programmet som har flest timer, er Brottsbrytet med over 35% av alle utførte programtimer. Sør-Trøndelag står for nesten halvparten (47%) av disse timene.

Ifølge «Strategi for faglig virksomhet i kriminalomsorgen» skal programmene lære domfelte ferdigheter som skal til for å mestre et liv uten kriminalitet. Strategidokumentet formulerer en rekke krav som programmene skal kunne møte. Programmene skal blant annet ha en tydelig angitt endringsmodell som støttes av forskningserfaring, en realistisk og evidensbasert plan, et vel begrunnet deltakerutvalg som retter seg mot domfelte med et forandringspotensial, samt bygge på metoder som har vist seg å fungere godt. Programmene skal også kunne følges opp og evalueres.⁵⁵

Vi gir her en kort beskrivelse av tre av programmene i friomsorgen:⁵⁶

54) Ny start er medregnet her (24 timer). Programmet gjennomføres i regi av Stavne gård i samarbeid med Trondheim fengsel. Jf. note 52.

55) Jf. «Strategi for faglig virksomhet i kriminalomsorgen 2004 - 2007», s. 14.

56) Vi tar dermed ikke stilling til i hvilken grad disse tiltakene oppfyller de faglige kravene til programmer, slik disse er formulert i strategiplanen for faglig virksomhet. Samtalegruppene etter ATV-modellen (jf. 5.3) vil etter vårt syn på en del punkter ikke møte kravene til hva som bør regnes som et program. Tiltaket er imidlertid evaluert og besluttet videreført med en del endringer i opplegget, jf. Arnulf og Lau (2002): «Samtalegrupper etter ATV-modellen: en evaluering av spesialopplæringen og domfeltes erfaringer» og Isdal (2003): «Håndbok i samtalegrupper for voldsdømte».

5.1 Brootts-brytet

Brootts-brytet er et svensk, kognitivt og fleksibelt program, som fokuserer på kriminalitet, holdninger, tankemønster og atferd. Det består av 12-40 leksjoner. Minimum gjennomføringstid er 24 timer med et totimers møte i uka. Det er mest vanlig å gjennomføre standardversjonen på 40 timer med to-tre oppmøter pr. uke. Programmet tar opp synet på og årsaken til lovbruddet, herunder tap og gevinster ved lovbruddet. Det er fokus på offeret for handlingen, mekanismene bak den kriminelle atferden, kommunikasjon, relasjoner til andre og hvordan man kan forebygge tilbakefall. Programmet kan drives både i gruppe og individuelt.

5.2 Mitt valg

«Mitt valg» er et kanadisk, kognitivt program som har som hovedmål å minske risikoen for tilbakefall til rus. Programmet tar sikte på å utvikle motivasjon for atferdsendring. I løpet av programmet gjennomgås gruppedeltakernes forståelse og kontroll av rus-atferd, problemløsning, strategier for å mestre atferd, forståelse og gjenkjenning av risikosituasjoner og «sprekker», samt forebygging av tilbakefall. Programmet kan gjennomføres over ti dager (to intensive uker) etterfulgt av gruppesamlinger på to-tre timer en gang i uka i tre måneder.

5.3 Samtalegrupper for voldsdømte etter ATV-modellen

Samtalegrupper for voldsdømte etter ATV-modellen er utarbeidet i Norge i samarbeid mellom tilsatte ved stiftelsen Alternativ til vold, to fengselsbetjenter og tilsatte ved KRUS. I Rogaland prøves dette programmet ut individuelt. Programmet springer ut fra en humanistisk, klientcentrert tradisjon. Gruppene gjennomføres i ukentlige møter på halvannen time. Minimumskravet til en samtalegruppe er 12 gruppemøter. Samtalegruppene må settes opp med målsetting er å skape en strukturert situasjon der mennesker sitter sammen og snakker om vold (eventuelt om seksuell vold eller overgrep). Samtalegruppene skal inspirere deltakerne til å jobbe aktivt med seg selv, for eksempel ved at flere velger å oppsøke profesjonell behandling under soningen eller etter løslatelse.

5.4 Andre programmer

I KOMPIS statistikken er 1083 timer registrert som andre programmer.⁵⁷ Dette er 3% av alle timer til programvirksomhet. Friomsorgen har selv utviklet livsmestringsprogram, som har vært gjennomført for betinget dømte. De fleste av disse korte programmene vil ikke oppfylle fagkravene til programmer i kriminalomsorgen.

Vi har sendt e-post til de friomsorgskontorene, som har registrert timer under kategorien «andre interne» og «eksterne strukturerte» program. Vi gjengir kort svarene som friomsorgen har gitt oss på e-post. I tillegg har vi fått tilsendt enkelte brosjyrer med kort beskrivelse av programmenes innhold.

Friomsorgen i Aust-Agder oppgir at de har kortprogrammer om livsmestring, bevisstgjøring i forhold til egen rusbruk og i forhold til voldsutøvelse, samt konsekvenser av vold. Ideene til disse programmene er hentet fra Lund i Sverige. Deltakerne gjennomfører programmet i løpet av seks til ti timer. De har også et program for å få domfelte til slutte med hasj. Friomsorgen i Vest-Agder gjennomfører programmer om bevisstgjøring av rusbruk og konsekvenser av vinningsforbrytelser. I tillegg gjennomføres sinnemestringsprogram.⁵⁸ I Rogaland har de et program beregnet for fartsdømte, og det gjennomføres konfliktmeglingskurs i regi av konfliktrådet.⁵⁹

I Vestfold har kvinnelige domfelte tilbud om å delta i VINN. Målet med VINN er at kvinner som deltar i samtalegruppene, skal få utvidet sine kunnskaper, få større selvvinningsikt, sosiale ferdigheter og finne frem til og velge nye alternativer i sine liv. Intensjonen er at deltakelse i gruppen skal bidra til at kvinnene ser andre alternativer i livet enn kriminalitet. I Drammen har for eksempel en samfunnsstraffdømt gjennomført 24 timer av undervisningen i promilleprogram.

I Region vest har en domfelt gjennomført et individuelt tilrettelagt sinnemestringsprogram utført av en psykolog fra kompetansesenteret ved Bergen psykiatriske universitetssykehus.

57) I KOMPIS finnes følgende registreringsvalg, som vi har valgt å slå sammen: «Andre, interne strukturerte program», «andre eksterne strukturerte program», «andre rusprogram», «sedelighetsprogram», «voldsgruppe» og «Ny start». «Ny start» er tatt med her fordi tiltaket utgjør få timer. For øvrig gjennomføres tiltaket eksternt, jf. note 49.

58) HP Prison Service, Program Development Service, bearbeidet til norsk av psykologene Ingebrigtsen, Waage og Nygaard. Tilpasset Aust-Agder friomsorgskontor av psykologene Wiig og Ødegård i 1998 og 1999.

59) Jf. kapittel om konfliktråd. I kurset går konfliktrådsleder gjennom følgende tema: Verdier, normer, holdninger, fordommer og toleranse. Kurset skal bidra til at domfelte kan styrke selvbildet, bli bedre i stand til å kommunisere på en god måte, bli i stand til å identifisere en konflikt, gjøre noe med det på en positiv måte, bli klar over egne fordommer og hva som ligger bak fordommer. Kurset er i seg selv ikke meglings og registreres som strukturert samtale med domfelte i gruppe.

I Bodø har de et strukturert introduksjonskurs over fire uker i samarbeid med Bodø industrier. Kursets temaer er jobb og livsmestring, informasjon om utdanning og yrkesvalg, rettigheter og plikter i arbeidslivet, grunnleggende datakunnskap og kartleggingstester.

I Sør-Trøndelag gjennomføres volds- og sinnemestringsprogram i regi av Sør-Trøndelag psykiatriske sykehus, friomsorgskontoret og Sør-Trøndelag politidistrikt.

Region øst har informasjonsmøter med ukentlige samlinger på to timer, der representanter fra samarbeidsinstanser informerer de dømte. Det gis informasjon om programmer, konfliktråd, lese- og skrivevansker, fremmede kulturer, forebyggende arbeid ved politiet, A-etat og gjeldsrådgivning.

5.5 Vår vurdering

Det relative omfanget av programvirksomheten varierer fra null til tretten prosent av utførte timer pr. fylke. Enkelte fylker gjennomfører program som tar for seg både vold, rus og kriminalitet (Østfold, Oslo og Akershus). I tre av fylkene er det ikke registrert programvirksomhet.⁶⁰ Selv om sum programtimer fortsatt utgjør en liten prosentandel av alle timer, har det likevel skjedd en tidobling av programvirksomheten dersom vi ser på sum utførte timer i forhold til nivået i 2002.

Ledere som ikke har tilbud om program til domfelte, begrunner dette med at mange av de utenlandske programmene tar for lang tid å gjennomføre. I tillegg oppgis lang reisevei og korte dommer som forklaring på hvorfor omfanget ikke har økt. Økonomi brukes også som argument.⁶¹ Det er tidkrevende og dyrt å utdanne og følge opp programinstruktørene. Et av kontorene har hatt tilsatte på engasjementer og mener det er problematisk å utdanne gruppeledere som kanskje ikke er på kontoret når de er ferdig sertifiserte. En fjerde forklaring er at kort gjennomføringstid gjør det vanskelig å sette sammen en gruppe av domfelte med samme problematikk, som kan gjennomføre et gruppebasert program samtidig. Leder av Hedemark friomsorgskontor nevnte i kapittel 3 at en programkalender ville kunne avhjelpe dette.

60) Dette gjelder Finnmark, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal. Oppland kommer også ut med null timer i tabellen, men vi gjør oppmerksom på at programmet «En-til-en» er ført med 61 timer, jf. 4.7.

61) En assisterende regiondirektør mener at det neppe vil bli midler i budsjettet til økt satsning på programvirksomhet i 2004.

Andreassen skriver følgende om effektive behandlingstiltak:

«Fellestrekk ved effektive behandlingstiltak for ungdommer med alvorlige atferdsvansker både i og utenfor institusjon synes å være bruk av kognitiv atferdstilnærming og fokusering på kriminogene behov (..) I realiteten mottar mange ungdommer tiltak som forskningen viser ikke bidrar til positiv utvikling, men i stedet øker risiko for ytterligere forverring av atferden deres og bidrar til utvikling av problematferd hos ungdommer (..)» (Andreassen 2003:344).

Valg av riktig program forutsetter med andre ord en adekvat vurdering av domfeltes behov og hvilke forhold som utløser kriminalitet. Dersom man ikke sørger for å sette sammen domfelte som «matcher» programmet, kan resultatene til og med bli det motsatte av det som ønskes oppnådd. Domfelte som har lav risiko for kriminell atferd eller i liten grad er rusmisbrukere, vil kunne ta mer skade enn gagn hvis de gjennomfører «feil» program. Friomsorgen må derfor ta hensyn til de utvelgelses- og godkjenningskriterier som gjelder for domfelte og tilsatte, og som er beskrevet i programmanualene. Leder bør sørge for at programintegriteten ivaretas, dvs at programmet gjennomføres etter de teorier og prinsipper som gjelder for tiltaket.

Ettersom vi ikke vet i hvilken grad friomsorgens programmer oppfyller strategidokumentets krav, mener vi det er behov for et godkjenningspanel. Paneldeltakerne bør ha kjennskap til norske samfunnsforhold og forskningen om virksomme behandlingsmetoder. Det er også viktig at panelet er representert med personer som kjenner norsk kriminalomsorg fordi de nasjonale institusjonsvilkårene er ulike. For å lykkes med implementeringen av programmer innenfor kriminalomsorgen i Norge er det viktig at man tar hensyn til i hvilken grad organisatoriske forhold understøtter eller legger hindringer i veien for en effektiv levering av programmer.⁶²

Det er nylig opprettet et nordisk programforum. Hvilken modell man skal velge for godkjenning av program er en aktuell oppgave for dette forumet.

Barnevernet revurderer for tiden prinsippene for institusjonsbehandling av ungdom. De ønsker å bygge på internasjonal forskning og «what works»-prinsippene når det gjelder utvelgelse av personal og godkjenning av programmer. Kriminalomsorgen i

62) Personalsammensetning, kompetanse og regelverk er eksempler på organisasjonsvariabler, som kan ha betydning for programleveringen. Organisatoriske forhold som støtter gjennomføring av programmer, kan karakteriseres som et «støttende programmiljø». Danielsen og Meek Hansen undersøkte rehabiliterende virksomhet ved kontraktsavdelingen i Trondheim fengsel (Danielsen og Meek Hansen 2002). En hovedkonklusjon i denne rapporten var at organisatoriske forhold ved fengselet skapte problemer for en vellykket implementering av rehabiliterende virksomhet i fengselet. Forfatterne antar at problemene de tar opp er forhold som mange fengsler sliter med (s. 5).

Norge kan også vurdere muligheten for et felles godkjenningspanel for programmer for domfelte og for ungdom med atferds- og rusvansker i barnevernsinstitusjoner.

Friomsorgen bør for øvrig kunne samarbeide mer med eksterne etater når det gjelder programmer. Vi har sett eksempler på dette når det gjelder «Sinnemestring» i samarbeid med psykiatrien og «Ny start» i samarbeid med A-etat. Vi anbefaler i tillegg at programmet Mitt valg bedre tilpasses norsk friomsorg og der det er behov, kan gjennomføres individuelt.

Inntil videre mener vi at friomsorgen bør kunne fortsette å benytte tiltakene som er beskrevet i 5.4. Det er imidlertid viktig at regionen og ledelsen på friomsorgskontorene forsøker å kvalitetssikre programmene slik at de i størst mulig grad samsvarer med de faglige kravene til programvirksomheten. I tillegg bør hver region sammen med lederne i friomsorgen lage en plan for implementeringen av programmene.⁶³ Vi mener derfor at det er en god idé at regionene publiserer en kalender på intranettet over planlagte programmer i regionen. På den måten kan enheter som har domfelte i målgruppen, melde disse på programmer som gjennomføres ved andre enheter ved ledig kapasitet.

63) Kristin Opaas Haugli (KRUS) har skrevet hva en plan for programvirksomheten bør si noe om: Antall programmer, tidspunkter, målgruppe, programledere, kompetanseplanlegging, rom og utstyr, veiledning, avtale/kontrakt med gruppeledere, administrering av tester og annen dokumentasjon, evaluering, informasjon til deltakere og berørte parter i alle ledd i organisasjonen. (Kilde: Internt notat, KRUS).

6. SAMARBEID

6.1 Innledning

I dette kapittelet vil vi si litt om forholdet til friomsorgens samarbeidspartnere, herunder oppdragsgivere for samfunnsnyttig tjeneste og rådgivningsgruppene. Vi presiserer at vi omtaler forhold som vi har blitt kjent med gjennom intervjuer, spørreskjemaer og annen dokumentanalyse. Vi tar ikke mål av oss til å gi en samlet framstilling av alt som er gjort i regionene. Formålet med presentasjonen er å vise noen eksempler og peke på noen likheter og forskjeller. Vi vil også kort omtale synspunkter fra noen intervjuer med dommere og påtalejurister. Intervjumaterialet fra sistnevnte gruppe er begrenset. Det må derfor understrekes at synspunkter som gjengis, står for informantenes regning. I hvilken grad disse er representative, vites ikke. Ikke desto mindre finner vi en del sammenfallende synspunkter blant påtalejurister og dommere.

Vi anbefalte følgende i den forrige rapporten:

- Friomsorgen bør finne fram til flere kriminalitetsforebyggende tiltak. Tiltakenes kriminalitetsforebyggende virkning bør begrunnes bedre.
- Ettersom samfunnsstraffen hovedsaklig består av samfunnsnyttig tjeneste, bør man se nærmere på om det er mulig å øke eventuelle kriminalitetsforebyggende effekter. Kontakten med oppdragsgiverne må styrkes, og de må få nødvendig opplæring og veiledning.

Tabellen nedenfor viser antall timer og prosentandel samfunnsnyttig tjeneste, andre kriminalitetsforebyggende tiltak, ansvarsgrupper og behandling. Prosentandelene viser tiltakets timeandel av utførte timer samfunnsstraff pr. fylke i 2003.

Fylke	Samfunns-nyttig tj.	%	Andre tiltak	%	Ansvars-gruppe	%	Behandling	%	Sum utført
Østfold	4 988	79,4	176	2,8	15	0,2	300	4,8	6 279
Oslo	9 547	78,8	358	3,0	43	0,4	320	2,6	12 108

Fylke	Samfunns- nyttig tj.	%	Andre tiltak	%	Ansvars- gruppe	%	Behandling	%	Sum utført
Akershus	5 826	82,8	82	1,2	28	0,4	87	1,2	7 035
Hedmark	3 239	78,0	212	5,1	24	0,6	135	3,2	4 155
Oppland	3 112	87,8	19	0,5	4	0,1	104	2,9	3 546
Buskerud	2 615	73,3	446	12,5	18	0,5	78	2,2	3 569
Vestfold	3 587	76,3	330	7,0	9	0,2	227	4,8	4 703
Telemark	1 688	82,2	113	5,5	6	0,3	2	0,1	2 054
Rogaland	4 893	73,8	113	1,7	4	0,1	92	1,4	6 628
Vest-Agder	4 048	85,3	313	6,6	14	0,3	7	0,1	4 744
Aust-Agder	2 051	77,8	110	4,2	3	0,1	26	1,0	2 636
Hordaland	6 344	86,5	121	1,7	15	0,2	85	1,2	7 333
Sogn og Fjordane	892	74,9	100	8,4			50	4,2	1 191
Møre og Romsdal	1 850	87,8	26	1,2	5	0,2	10	0,5	2 108
Sør-Trøndelag	2 240	51,2	1 108	25,3	3	0,1	94	2,1	4 376
Nord-Trøndelag	1 088	67,8	147	9,2	9	0,6			1 605
Nordland	3 322	82,6	25	0,6	18	0,4	45	1,1	4 021
Troms	2 402	71,4	166	4,9	10	0,3	20	0,6	3 363
Finnmark	698	80,7							865
Totalt	64 430	78,3	3 965	4,8	228	0,3	1 682	2,0	82 319

Samfunnsnyttig tjeneste utgjorde 78,3% av totalt utførte timer i 2003. Under registreringsvalget «andre tiltak» finner vi 4,8% av timene (3965 timer), mens behandling utgjør 2% og ansvarsgrupper 0,3%. Sør-Trøndelag (Trondheim friomsorgskontor) skiller seg ut. Nærmere halvparten (48,8%) av alle timer er andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste.⁶⁴ Finnmark fylke har registrert kartlegging, samfunnsnyttig tjeneste og individuelle samtaler og ingen andre tiltak. Nord-Trøndelag og Sogn og Fjordane har ikke registrert timer på henholdsvis behandling og ansvarsgruppe.

64) Kontoret i Trondheim har registrert 25 % av utførte timer under registreringsvalget «andre tiltak» i etatsregisteret. Så vidt vi kan se, er dette for en stor del undervisning/kvalifiserende læringstiltak for domfelte ved den såkalte KIF-skolen (Brundalen videregående skole). For øvrig opplyser nestleder ved kontoret at det også er registrert timer under dette registreringsvalget i forbindelse med undervisning ved Haukåsen psykiatriske avdeling, arbeidsmarkedsbedrifter og strukturerte samtaler med konsulenter i rus- og sosialomsorg.

6.2 Samfunnsnyttig tjeneste

Samfunnsnyttig tjeneste innebærer at den domfelte utfører ulønnet arbeid for en oppdragsgiver. Oppgavene består som regel i praktisk arbeid, for eksempel vedlikeholdsarbeid, maling eller renhold. I den forrige rapporten skrev vi:

«Når en såpass stor andel av straffen benyttes til samfunnsnyttig tjeneste, er det etter vår oppfatning et viktig spørsmål om man ikke bør gjøre mer for å styrke kontakten med oppdragsgivere og gi dem mer opplæring og veiledning. Det er behov for å tenke nærmere gjennom på hvilken måte kriminalomsorgen skal etablere og vedlikeholde kontakten med oppdragsgiverne. (...) Gruppen «andre tiltak» er nest størst, men likevel ikke mer enn 12% av utførte timer. Det må generelt bli klarere på hvilken måte disse tiltakene anses å være kriminalitetsforebyggende. Vi ser også behov for å finne fram til flere og bedre tilbud (Højdaahl og Kristoffersen, 2002:62).»

Etatsregisteret viste pr. 9.12.03 totalt 329 oppdragsgivere fordelt på 555 aktive saker (498 menn og 57 kvinner), dvs. domfelte som ikke hadde fullført dommen, og som var registrert med samfunnsnyttig tjeneste i 2003. Tabell 6.1 nedenfor fordeler benyttede oppdragsgivere pr. 9.12.03 etter region og fylke. Oversikten viser ikke nødvendigvis alle oppdragsgivere ettersom oppdragsgivere i avsluttede saker ikke er medregnet med mindre disse oppdragsgiverne hadde andre, aktive saker på opp-tellingstidspunktet. Tabellen viser uansett at det er nokså store forskjeller fra fylke til fylke med hensyn til hvor mange oppdragsgivere som benyttes i samfunnsnyttig tjeneste. Akershus topper fylkesstatistikken med 39 oppdragsgivere. Region nordøst har det høyeste antallet registrerte oppdragsgivere, totalt 86.

Tabell 6.1

Antall oppdragsgivere med aktive saker pr. 9.12.03

Region	Fylke	Totalt
Region nord	Sør-Trøndelag	9
	Nord-Trøndelag	3
	Nordland	20
	Troms	10
	Finnmark	5
Totalt Region nord		47

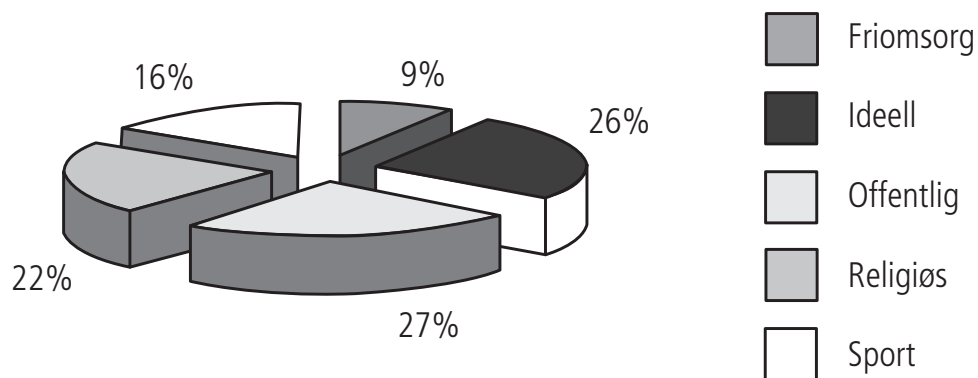
Region	Fylke	Totalt
Region nordøst	Akershus	39
	Hedmark	25
	Oppland	22
Totalt Region nordøst		86
Region sør	Buskerud	16
	Telemark	6
	Vestfold	21
Totalt Region sør		43
Region sørvest	Aust-Agder	8
	Rogaland	20
	Vest-Agder	9
Totalt Region sørvest		37
Region vest	Hordaland	36
	Møre og Romsdal	10
	Sogn og Fjordane	7
Totalt Region vest		53
Region øst	Oslo	37
	Østfold	26
Totalt Region øst		63
Totalt		329

Vi har sett litt på hva slags virksomhet oppdragsgiverne representerer. Oppdragsgiverne kan grovt inndeles i fire kategorier:

1. Sport og idrett, dvs. idrettslag og anlegg (både offentlige og private), motorsport, ridning, jakt og friluftsliv.
2. Religiøse organisasjoner, dvs. kirker og andre trossamfunn.
3. Andre ideelle organisasjoner som driver frivillig arbeid.
4. Offentlig virksomhet, kommunale tjenester, for eksempel skoler, kultur, velferd og omsorg.
5. I tillegg fins en femte kategori, der domfelte utfører oppdrag for friomsorgen, som regel i form av en arbeids- eller aktivitetsgruppe som ledes av en person engasjert av friomsorgen.

Sistnevnte kategori gjelder hele 50 domfelte (9%) registrert med samfunnsnyttig tjeneste pr. 9.12.03. Friomsorgen er den største oppdragsgiveren for samfunnsnyttig tjeneste. Bortsett fra friomsorgen er Frelsesarmeen den oppdragsgiveren som har flest domfelte i samfunnsnyttig tjeneste. Vi fant 43 domfelte (36 menn og sju kvinner), som tilsvarer 8% av alle registrert med samfunnsnyttig tjeneste. De fleste av disse arbeidet i Fretex-butikker/lager rundt omkring i landet. Frelsesarmeens frivillige arbeid er her kategorisert som religiøs virksomhet. Sistnevnte kategori stod for oppdrag til 22% av de domfelte. 16% var registrert med arbeid for idrettsorganisasjoner og andre sportslag. Offentlig eller annen ideell virksomhet utgjorde tilnærmet like store andeler, vel en fjerdedel hver (se diagram).

Andel domfelte med samfunnsnyttig tjeneste pr. kategori pr. 9.12.03.

Tabellen nedenfor fordeler domfelte som pr. 9.12.03 var registrert med samfunnsnyttig tjeneste etter region, fylke, domfeltes kjønn og kategori for type virksomhet som oppdragsgiver representerer.

Oppdragsgivere pr. kategori pr. 9.12.03			Kategori					
Region	Fylke	Kjønn	Frimsorg	Ideell	Offentlig	Religiøs	Sport	Totalt
Nord	Sør-Trøndelag	Menn		3	6		2	11
		Kvinner		1	4	1		6
	Nord-Trøndelag	Menn		1	2			3
		Kvinner						
	Nordland	Menn	1	6	8	2	1	18
		Kvinner			2		1	3
	Troms	Menn		1	12	3	1	17
		Kvinner			1			1
	Finmark	Menn		1	2	1	2	6
		Kvinner						
Sum menn Region nord			1	12	30	6	6	55
Sum kvinner Region nord			0	1	7	1	1	10
Nordøst	Akershus	Menn	1	24	12	10	8	55
		Kvinner		4			1	5
	Hedmark	Menn		2	8	11	20	41
		Kvinner				1	1	2
	Oppland	Menn		3	8	1	9	21
		Kvinner		1	1	1	1	4
Sum menn Region nordøst			1	29	28	22	37	117
Sum kvinner Region nordøst				5	1	2	3	11
Sør	Buskerud	Menn		3	5	6	3	17
		Kvinner		1		1		2
	Telemark	Menn		1	1	3	3	8
		Kvinner						
	Vestfold	Menn		2	10	9	5	26
		Kvinner			2	1		3
Sum menn Region sør				6	16	18	11	51
Sum kvinner Region sør				1	2	2		5

Oppdragsgivere pr. kategori pr. 9.12.03			Kategori					
Region	Fylke	Kjønn	Frimsorg	Ideell	Offentlig	Religiøs	Sport	Totalt
Sørvest	Aust-Agder	Menn			3	8		11
		Kvinner						
	Rogaland	Menn	15	4	4	8	7	38
		Kvinner	1			1		2
	Vest-Agder	Menn		16	1	4		21
		Kvinner		1		1		2
Sum menn Region sørvest			15	20	8	20	7	70
Sum kvinner Region sørvest			1	1		2		4
vest	Hordaland	Menn	9	13	19	2	8	51
		Kvinner		5	1			6
	Møre og Romsdal	Menn			2	2	7	11
		Kvinner				1		1
	Sogn og Fjordane	Menn		6	3			9
		Kvinner		1	2			3
Sum Menn Region vest			9	19	24	4	15	71
Summer kvinner Region vest				6	3	1		10
øst	Oslo	Menn	22	28	13	26	2	91
		Kvinner	1	4	4	7	1	17
	Østfold	Menn		12	14	11	6	43
		Kvinner						
Sum menn Region øst			22	40	27	37	8	134
Sum kvinner Region øst			1	4	4	7	1	17
Totalt menn			48	126	133	107	84	498
Totalt kvinner			2	18	17	15	5	57

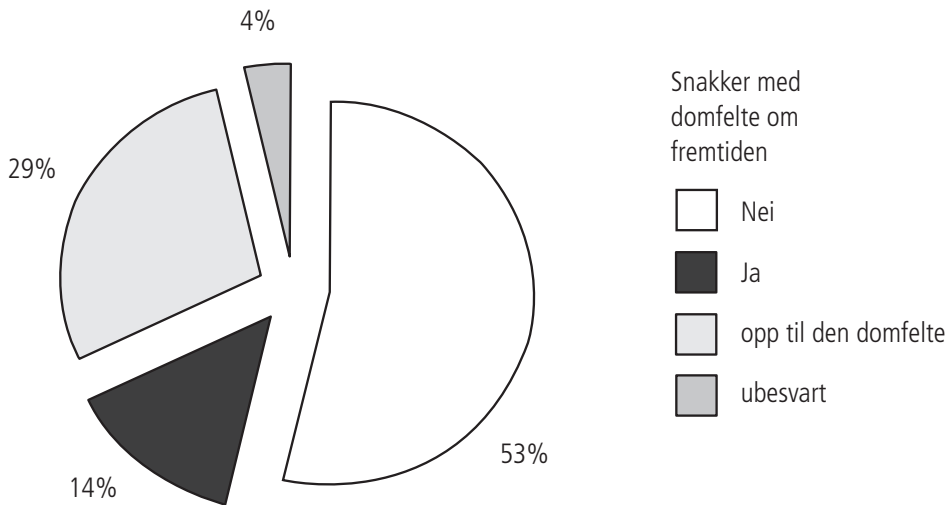
Følgende referat fra et intervju med en oppdragsgiver gir et eksempel på et tjenesteoppdrag med samfunnsnyttig tjeneste:

Informanten har vært oppdragsgiver siden 1987. Han bestyrer en idrettshall. Han leder selv det første møtet der domfelte kommer enten alene eller sammen med en representant fra frimsorgen. Han spør gjerne hva den domfelte har gjort som førte til en samfunnsstraff. En domfelt kan ha alt fra 30-200 timer i hallen. Han sier: «Nå er det nytt at de skal ha samtaler på kontoret». Han vet ikke hva de snakker om på frimsorgskontoret. Informanten synes det er bedre at de jobber i stedet for å sitte på frimsorgskontoret.

Arbeidsoppgavene i hallen består i vask av garderober og toaletter, skifte lysrør, tømme søppel, pusse vinduer, høytrykksspyle treningsområdene, vaske tribuner og «alt en vaktmester må ta seg av». Det vanligste er å ha tre timer av gangen. Oppdragsgiver forteller og viser domfelte i detalj hva som skal gjøres, hvor lang tid som skal brukes på oppgavene, hvordan han skifter pose i søppelbøttene, og hvordan alle oppgavene skal utføres. Han mener det må være et gjensidig tillitsforhold mellom oppdragsgiver og domfelt. Han henger ikke over skulderen til domfelte for å kontrollere. Dersom oppgaven ikke er ordentlig utført, sier han: «Skal vi gå og ta en titt sammen. Jeg viste deg kanskje ikke godt nok hvordan du skulle vaske under garderobebenkene.» Han tar det «på en pen og pyntelig måte» og legger ansvaret først og fremst på seg selv at han ikke ga god nok opplæring eller viste grundig nok hvordan oppgavene skulle utføres. Domfelte har vært mellom 17-60 år. Han har dem fra en time i uka til fire dager i uka. Han har ikke fått noen opplæring i å være oppdragsgiver fra kriminalomsorgen. Han mener selv han ikke har behov for det. På spørsmål om hvordan friomsorgen følger opp, sier han at de ringer og spør hvordan det går. Tidligere kom det en på besøk, men siste året «sjekker de aldri». Han mener det er ikke noen vits at de sjekker fordi han kan jobben sin. Han legger vekt på å være en slags «far» for de domfelte, hører på dem, prøver å få dem på rett kjøl og spør hva slags miljø de vanker i. Han opplever at de domfelte skammer seg over det de har gjort, og at mange er svært ensomme. Han mener det kunne være behov for å snakke grundigere med dem på slutten av dommen. For han er det fint å ha vaskehjelp i hallen. Han har stor nytte av de domfelte.

Vi sendte en enquête til et utvalg på 10 oppdragsgivere i hver region, til sammen 60 oppdragsgivere. Vi mottok svar fra nesten halvparten, dvs. 28 respondenter. I spørreskjemaet stilte vi blant annet spørsmål om hva slags kontakt oppdragsgiverne har med domfelte under og etter soning, herunder om de snakker om hva domfelte er dømt for og om framtiden etter soningen. Vi spurte også om hva som kan gjøres for å forbedre tjenesten. Her følger en kort oppsummering av resultatene fra enquêten:

Alle respondentene forteller at domfelte ikke jobber sammen med andre domfelte. Det er et mindretall på tre som oppgir at de snakker med domfelte om hva han er dømt for. Dette skjer ved inntakssamtalen. Blant øvrige finner vi svar som dette: «Vi har ikke snakket om det han er dømt for. Jeg syns ikke det er naturlig å gjøre det.» «Jeg trodde ikke det var vår sak». Nesten halvparten (46%) sier at det ellers er opp til den domfelte om han vil snakke om det han er dømt for. Bare fire svarer at de snakker med domfelte om framtiden. Åtte svarer at det er opp til den domfelte å snakke om framtiden.

Forholdet til domfelte på tjenestestedet beskrives stort sett som uformelt og preget av respekt og likeverd. «Jeg betrakter domfelte som likemenn», sier en. «Vi legger opp til naturlig vennskap og respekt», forteller en annen. Følgende utsagn beskriver hvordan de fleste oppdragsgiverne vurderer sin kontakt med domfelte på tjenestestedet når det gjelder forholdet til lovbruddet og fremtiden:

«Ved igangsettelse får de vite at de ikke trenger å fortelle noe om seg selv og det de er dømt for. Jeg har taushetsplikt (..) Noen velger likevel å fortelle om seg selv (når de) føler seg trygge og har behov for å dele noe fra livet sitt. Det hender at vi snakker om dette i forbindelse med matpauser eller under arbeidet.»

«Vi snakker om fremtiden dersom domfelte selv ønsker det, og jeg opptretr nøytralt.»

61% (17) svarte at de ikke har noen kontakt med domfelte etter soningen. Ca. 29% (8) oppgir at de har hatt en eller annen kontakt med domfelte etter soning, derav fire i forbindelse med tilbud om sommerjobb/deltidsarbeid eller frivillig arbeid.

Samarbeidet med friomsorgen får godt skussmål av nesten alle respondentene. Én mener at friomsorgen må bli flinkere til å si fra dersom domfelte ikke møter eller saken er avsluttet. En annen mener at friomsorgen burde holde domfelte med arbeidsklær. En tredje etterlyser møter med friomsorgen der oppdragsgiverne kunne få informasjon om eventuelle endringer i ordningen og utveksle erfaringer.

Vi spurte også om oppdragsgiverne hadde synspunkter mht. hvordan samfunnsnyttig tjeneste kan bidra til å hindre ny kriminalitet. Nesten en tredjedel (9 av 28) hadde ingen formening om dette spørsmålet. «Dette burde kriminalomsorgen svare på,» sier en. «Oppholdet er vanligvis så kort at jeg tviler på den store påvirkningen», sier en

annen. Øvrige svar framgår i tabellen nedenfor i litt forkortet form.

På hvilken måte kan samfunnsnyttig tjeneste forebygges?

		%
vet ikke	9	32,1
at man blir møtt som likeverdig og vist tillit	2	7,1
gjør opp for seg, er til nytte	5	17,9
ved å jobbe mer	3	10,7
domfelte kan få styrketnettverk	1	3,6
ved å være sammen med «normale»	2	7,1
domfelt får styrket selvbilde	1	3,6
forklare oss hvordan behandle dømt	1	3,6
kan virke for 1. gangskriminelle	1	3,6
domfelt ser mulighet for et annet liv	1	3,6
dersom de får ettervern – jobb, bolig	1	3,6
ved å fokusere på positive interesser	1	3,6
Total	28	100

Svarene vi fikk er en blanding av «oppgjørstenkning» – domfelte gjør nytte for seg – , «normaliseringstanken» – domfelte omgås normale, får styrket selvtillit –, mens andre peker på nettverksgevinster og nye muligheter for domfelte. Én respondent mente imidlertid at det må være friomsorgens oppgave å fortelle oppdragsgiverne hvordan de skal oppføre seg overfor domfelte for at tjenesten skal kunne virke forebyggende. Han foreslår derfor at det lages retningslinjer eller lignende, og at friomsorgen blir mer kritisk til valg av oppdragsgivere.

Følgende kom fram i våre intervjuer med lederne i friomsorgen:

Friomsorgsleder ved kontoret i Oppland forteller at de ikke har foretatt seg noe spesielt med oppdragsgiverne i 2003. Han syns arbeidsplikten er grei. Leder ved kontoret i Hordaland mener at det kanskje er fornuftig ikke å kreve mer av oppdragsgiverne enn at de sørger for at de domfelte gjennomfører arbeidsplikten, og så får det være opp til friomsorgen å ta seg av den individuelle oppfølgingen. Det er imidlertid fornuftig å samle oppdragsgivere, utveksle erfaringer og ta opp generelle problemer.

Flere friomsorgsledere er enige i at det er behov for å øke kontakten med oppdragsgiverne for å se om det går an å styrke eventuelle kriminalitetsforebyggende aspekter ved tjenesten. Leder ved kontoret i Østfold er helt enig i dette, men han

forteller samtidig at de ikke har foretatt seg noe spesielt med de gamle oppdragsgiverne. De tar ikke opp innholdet i arbeidet med gamle oppdragsgivere. Det går i det tradisjonelle sporet: «Vi er for defensive i forhold til samfunnsnyttig tjeneste. Vi burde videreutvikle samfunnsnyttig tjeneste for å gjøre det mer legitimt å bruke det», hevder han, «for eksempel se nærmere på hvordan bygge nettverk for den dømte i samfunnsnyttig tjeneste.» Det samme sier leder ved kontoret i Nordland. Han har planer om å etablere et forum for oppdragsgivere. Han ønsker at oppdragsgiverne kan bidra til at domfelte kan bygge et nettverk, som kan hjelpe den domfelte etter soning. Leder ved kontoret i Buskerud ønsker også å øke kontakten med oppdragsgiverne for å styrke nettverket til domfelte.

Selv om de fleste altså ser ut til å være enige i vår anbefaling om å se nærmere på samfunnsnyttig tjeneste med tanke på å styrke eventuelle kriminalitetsforebyggende effekter, må vi konstatere at det er gjort lite konkret for å realisere denne anbefalingen. Enkelte kontorer opplyser imidlertid at de har begynt å se nærmere på sine oppdragsgivere. Leder ved kontoret i Sør-Trøndelag kan fortelle at kontoret nå holder på med en gjennomgang av oppdragsgiverne for å se på hva slags tilbudskvaliteter de har. Han ønsker et slags register over oppdragsgivere, som han kan sjekke mot de domfelte med tanke på best mulig kobling mellom domfelt og oppdragsgivers tilbud. Leder av kontoret i Oslo vil også gå gjennom oppdragsgivere på samfunnsnyttig tjeneste og gi bedre og mer systematisk opplæring til oppdragsgivere. På hvilken måte sistnevnte skal skje, blir ikke nærmere utdypet. Noen enheter har tatt skritt mht. å etablere en dialog med oppdragsgiverne. Leder ved kontoret i Hedmark kan opplyse at de har gjennomført møter med ti oppdragsgivere i fylkets største by, og de skal ha et nytt møte i en annen by.

Assisterende regiondirektør i Region Vest har et forslag til hvordan samfunnsnyttig tjeneste kan forbedres. Han nevner muligheten for at hver arbeidsøkt kan starte med en vurdering av forventet og utført arbeidsinnsats og en spesifisering av hvilke ferdigheter domfelte kan trene på. «De må være mer systematiske på det minimale, finne fram til hva man spesifikt kan trene på», sier han.

«Gruppesoning» av samfunnsnyttig tjeneste har blitt vanlig i flere av fylkene, dvs. at domfelte arbeider sammen i en gruppe. I et fylke har de engasjert en person i 80% stilling, som jobber med å følge opp domfelte i arbeidsgrupper. De har hatt oppdrag med å rehabilitere Tvistein fyr, ryddet stier i Drammensmarka og jobber med rehabilitering av gamle hus. I et annet fylke har de øremerket 20% av en stilling ved kontoret til å lede arbeidstrening av en gruppe på fire domfelte. I Sogn og Fjordane har de

engasjert en person på deltid med ansvar for å organisere samfunnsnyttig tjeneste. De satser på tre baser for gruppesoning, felles møte og lunsj hver gang. Også andre kontorer har etablert eller er i ferd med å etablere, lignende former for gruppesoning. Under forutsetning av at de domfelte får tilsyn og veiledning, tror vi dette kan utvikles til å bli et godt rehabiliterende tiltak. Å utføre et arbeid sammen med andre domfelte kan også styrke fellesskapet og motivasjonen i gruppa. Gruppesoning er derfor også et tilbud til domfelte som har problemer med å gjennomføre arbeidsplikten hos andre oppdragsgivere.

Kontoret i Rogaland har etablert avtaler om tre arbeidsgrupper for samfunnsnyttig tjeneste. Den ene består av en gruppe på inntil åtte domfelte, som utfører renovasjonsoppgaver. En annen består av en gruppe på inntil fire domfelte, som utfører rydding og opparbeiding av friluftsområder i en kommune. Den tredje gruppen på inntil seks domfelte utfører rydding og stell av skog og mark i samarbeid med miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen.

Leder ved kontoret i Vest-Agder ser mulighet for ytterligere forbedringer av «Odderøyas venner». Der samarbeider friomsorgen med to frivillige, pensjonerte offiserer og «Odderøyas venner». Den samfunnsnyttige tjenesten utføres på et nedlagt forsvarsanlegg på ei halvøy, som lokalbefolkningen bruker som tur- og fritidsområde. Her er det fast gruppesoning to virkedager og lørdager/søndager. De domfelte så vel som oppdragsgiverne får oppfølging ved at friomsorgens saksbehandlere besøker avtjeningsstedet ofte og deltar i samtaler om ulike temaer. Enheten ønsker på denne måten å styrke innholdet i den samfunnsnyttige tjenesten, slik at den forhåpentlig kan virke forebyggende.

6.3 ANDRE TILTAK

6.3.1 Generelt

4,8% (3965 timer) er registrert under kodetypen «andre tiltak» i KOMPIS. Vi har sett på timelister og henvendt oss til friomsorgskontorene for å få vite litt mer om hva som er registrert. Vi finner mange, uensartede tiltak og aktiviteter under dette registreringsvalget. Timene har gått med til blant annet arbeidstrening, time hos lege og sosialkontor og samtaler med personer som skal hjelpe den domfelte til å strukturere fritiden. Andre tiltak er Kif-skolen,⁶⁵ tiltak i regi av A-etat, nattravnene, samtaler med rusteam og Sluseprosjektet i Telemark.⁶⁶ Vi ser at timer er gjennomført i form av informasjonsmøter, diverse kurs – for eksempel i jobbsøking, ungdommens ressurscenter, filmprosjekt med Utekontakten, Lenkene og frivillige organisasjoner. Et annet eksempel er byvandring i Drammen for å få ungdom inn i positive miljøer. Vi finner også livsmestringsgrupper med ADL-trening (trening i dagliglivets gjøremål for ressursvake).

Trondheim friomsorgskontor tilbyr «Kvalifiserende læringstiltak» i samarbeid med Brundalen videregående skole og Statens utdanningskontor i Hordaland. Siktemålet er å motivere og kvalifisere til kompetanse for en framtidig yrkessituasjon. Tiltaket består av fire moduler: Planleggingsfase, motivasjonsfase, fagopplæring og arbeidstrening/praksis. Det gis mulighet til å fortsette kvalifiseringen til full yrkesfaglig kompetanse i en modul etter endt straffegjennomføring. De forsøker å få til individuell tilpasning og oppfølging etter behov. Målgruppen er domfelte med behov for struktur og tettere oppfølging og de som har livsmestringsvansker.

65) I rapporten «Med mestring som erfaring og samfunnet som mulighet» evaluerer Ingebrigtsen og Susegg Kif-skolen i Steinkjer på oppdrag fra Statens utdanningskontor i Hordaland. KIF-skolen ble etablert i 1987 i samarbeid med videregående skole og fylkesskolesjefen. Opplæringstilbudet er basert på læreplanverket for den 10-årige grunnskolen, videregående skole og voksenopplæring. Det gis undervisning i matematikk, norsk, engelsk, samfunnsfag, naturfag og religion. I tillegg benyttes musikk og drama i undervisningen. Elevene kan ta eksamen som privatister. Elevgrunnet er prøveløslatte, personer med samfunnsstraff mfl. De vektlegger utvikling av sosial kompetanse og samhandling.

66) Prosjektet startet i 1994 som et samarbeid mellom fengselet, kommunen, A-etat og videregående skole.

I Vestfold har et tilfelle av oppfølging fra helsestasjon med undervisning i barnestell blitt vurdert som et godt tiltak.⁶⁷ I Nordland har friomsorgen etablert et samarbeid med en arbeids/rehabiliteringsinstitusjon, som tilbyr et kurs over fire uker. Kurset heter «Nye muligheter». Temaene de jobber med er livsmestring, jobb, informasjon om utdanning og yrkesvalg, rettigheter og plikter i arbeidslivet og grunnleggende data. I tillegg foretas kartleggingstester.

En friomsorgsleder sier dette om bruken av andre tiltak: «Vi jobber kontinuerlig med å finne fram til gode kriminalitetsforebyggende tiltak. Vi har tatt for oss alle samarbeidspartnere for å vurdere hvilke tiltak som har kvalitet og som kan benyttes. Vi har utarbeidet en samlet oversikt for fylket.»

6.3.2 Behandling

2% av timetallet (1682) er registrert som behandling. Dette gjelder 109 domfelte. Behandlingstimer har for eksempel gått med til timer hos psykiatrisk sykepleier på psykiatriske poliklinikker og timer hos psykologer tilknyttet stiftelsen Alternativ til Vold. Domfelte må ha time hos fastlege for å få henvisning til andrelinjetjenesten, dette er også ført som behandlingstime. Behandlingsinstitusjoner som er benyttet når det gjelder rus, er for eksempel Renåvangen, Veslelien og Tyrilikollektivet. En av regionene har et tett samarbeid med og har skrevet avtale med Brøset om sinnemestring og sedelighetsgruppe. Brøset har utdannet to sykepleiere i sinnemestring. I Sogn og Fjordane har de etablert treningskontakter i samarbeid med psykiatrien. Majoriteten av domfelte har liten mestringsevne og trenger samvær med andre, sier informantene.

I flere fylker har det vært problematisk å finne egnede tiltak for domfelte med dårlig psykiske helse, ADHD og rusproblemer. Det har vist seg vanskelig å få til et samarbeid med psykiatrien og å få domfelte inn i et behandlingsopplegg (utenom hos psykiatrisk sykepleier eller på avgiftingsplasser). Når det gjelder DPS (distriktpsikiatrien), virker det som om det er vanskelig for dem å prioritere domfelte i kriminalomsorgen, eller som en informant uttaler: «De vasser i verdige trengende og har ikke plass til våre». «Vi strever med DPS», sier nestleder ved kontoret i Oslo. Leder ved kontoret i Hordaland kan fortelle at «de som har prioritet ved ruspoliklinikken i byen, er gravide rusmisbrukere». Leder i Nordland kan fortelle at det er for liten kapasitet i rus og psykiatri.

67) Begrunnelsen var at den domfelte kvinnen nektet samarbeid med barnevernet. Den eneste innblandingen hun godtok, var fra friomsorgen fordi hun måtte gjennomføre straff, og fordi det allerede var opparbeidet et tillitsforhold til friomsorgen.

Det er vanskelig å få time, og domfelte har dessuten ofte for få timer i straffen til at man rekker å få til en timeavtale før straffen er unnagjort. Leder i Sør-Trøndelag kan fortelle at han har inngått avtale med PUT (psykiatrisk ungdomsteam) i fem saker i 2003.⁶⁸ PUT foretar først en kartlegging av domfelte og gir deretter en tilbakemelding om antall individuelle samtaletimer som kan tilbys.

Assisterende regiondirektør i Region Sør uttaler at «det å jobbe opp mot helse er en stor utfordring. Situasjonen nå er at vi jobber med å avklare hvem i hjelpeapparatet vi skal henvende oss til for å få i gang et bedre samarbeid. Her, som på andre områder i forvaltningssamarbeidet, trengs antakelig noen sentrale tiltak som kan løfte samarbeidet, for eksempel etter modell av avtalen med A-etat. Det er vanskelig å etablere lokale avtaler, og det representerer dessuten et rettssikkerhetsproblem dersom slike avtaler innebærer at det blir forskjeller i tilbudet til de dømte fra region til region.»

En representant fra Region vest håper man kan få til nasjonale avtaler med helseforetakene. Leder ved kontoret i Aust-Agder opplyser at regionen vil ta et initiativ overfor Helseregion sørvest for å se på psykisk helse. Assisterende regiondirektør i Region Nordøst opplyser at regionen har hatt ett møte med ansvarlige helsemyndigheter om helse og psykiatri, men det dreier seg om fengslene. «Her burde vi fått til noe på regionalt/fylkesnivå, men det er vanskelig», sier informanten. Assisterende regiondirektør i Region Øst kan også fortelle at regionen (pr. oktober 2003) ikke har tatt regionale initiativ i forhold til behandling, rus eller psykiatri. Men de vil se på det.

6.3.3 Ansvarsgrupper

Nesten alle fylker har timer med ansvarsgrupper for domfelte. Timetallet er imidlertid lavt. Det er utført totalt 228 timer med ansvarsgrupper i 2003. Ifølge vår opptelling dreier dette seg om 90 domfelte. Vi finner både unge og eldre domfelte blant de som har hatt time i ansvarsgruppe.

I ansvarsgrupper er det naturlig at sosialkontor og behandlingstilbud deltager. Samarbeid med sosialkontorer skjer som oftest i enkeltsaker. I ansvarsgrupper for personer med behov for langvarige tilbud skal det utarbeides en individuell plan, jf. II og rett til individuell plan.⁶⁹ Det er derfor naturlig at friomsorgens arbeid med framtidsplan tilpasses arbeidet med individuelle planer der det er aktuelt. Bruk av ansvarsgrupper vil kunne styrke arbeidet med at domfelte får oppfølging etter soning.

68) Opplysningen er bekreftet ved brev fra PUT i Sør-Trøndelag av 30.10.03.

69) Jf. Ot.prp.nr.54 (2002.2003).

6.4 Rådgivningsgruppene

I tildelingsbrevet fra Kriminalomsorgens sentrale forvaltning for 2003 står det at regionene må legge forholdene til rette for kvartalsvise møter i de fylkesvise rådgivningsgruppene, som består av medlemmer fra påtalemyndighet, domstol og regionene i kriminalomsorgen. Rådgivningsgruppene skal rapportere til regionledelsen. KSF beskriver gruppenes mandat i brev av 17.12.01. De skal informere om samfunnsstraffen og vurdere om ordningen utvikler seg i overensstemmelse med lov og regelverk. De skal foreta en løpende vurdering av samarbeidsrutiner og informasjonsflyt i straffesaks-kjeden, og de kan fremme forslag om kriminalitetsforebyggende tiltak.

Vi ba regionene sende inn referater fra møter i rådgivningsgruppene. Dersom alle fylker hadde holdt møter hvert kvartal, skulle vi ha mottatt 76 referater for 2003, fire referater fra hvert av fylkene. Vi har lest referater fra 43 møter gjennomført i 2003. Den vanligste sammensetningen av rådgivningsgruppene er:

- førstestatsadvokat, statsadvokat, politiadjutant, påtaleleder, visepolitimester eller politiinspektør
- tingsrettsdommer eller sorenskriver
- advokat/ offentlig forsvarer (deltar i Troms, Telemark, Buskerud, Nord-Trøndelag, Nordland og Vestfold)
- friomsorgskontor: enhetsleder, nestleder, saksbehandler
- regionen: i alle regionene er rådgiver tilstede på møtene. Det varierer om regiondirektør eller assisterende regiondirektør deltar.

Rådgivningsgruppene for promilleprogram er slått sammen med rådgivningsgruppa for samfunnsstraff, slik at både promilleprogram og samfunnsstraffen tas opp på møtene. Møtene finner stort sett sted i friomsorgens lokaler, av og til på politistasjonen.

Informasjonsarbeidet har stått sentralt i rådgivningsgruppene og er beskrevet i mandatet for gruppa. Det har vært lagt vekt på hvordan man kan informere domstol, forsvarere og påtalemyndighet om samfunnsstraffen. Informasjon om samfunnsstraffen er gitt av representanter fra regionen eller kontoret på møter i advokatforeninger, dommerkonferanser, på seminarer og strafferettskonferanser. Referater fra møtene i rådgivningsgruppene formidles til kolleger i politidistriktene og til tingretten i flere av fylkene.

I Region sørvest og sør har det vært avholdt felles møte for alle rådgivningsgruppene i regionen, der blant annet evalueringen av samfunnsstraffen ble gjennomgått. Både

i Region sør, nordøst, nord og vest har representant fra regionen presentert evalueringsrapporten om samfunnsstraffen. Strafferettskonferansene blir beskrevet som en god arena for informasjon. En politiinspektør forteller at strafferettskonferanser har stor virkning, og at kunnskapen om mulighetene i samfunnsstraffen kommer sakte, men sikkert inn under huden hos påtalemyndighetene.

Utviklingen i samfunnsstraffen er viet oppmerksomhet i rådgivningsgruppene. Både innkallingsrutiner, to måneders fristen på å iverksette dommen, konfliktråd, rutiner og avklaring av ansvarsforhold og straffeavbrudd er diskutert på flere av møtene. Videre er omgjøring av samfunnsstraff etter brudd på vilkår diskutert. Minimum gjennomføringstid er drøftet. Diskusjonene har dreid seg om fra 75 til 120 dagers gjennomføringstid. Innholdet i straffen er viet mye oppmerksomhet. I Region vest har de diskutert at det kan være krevende for domfelte som går på skole eller er i arbeid å gjennomføre sju timer samfunnsstraff hver uke. Dette kan føre til at samfunnsstraffen i hovedsak blir samfunnsnyttig tjeneste. Domstolen i Østfold har etterlyst tilbud til unge domfelte (17-18 åringer) fordi det er en voksende gruppe. Region øst planlegger et eget tilbud til denne gruppa. I Region nord er spesielle tilbud til kvinnelige domfelte etterspurt.

Så vidt vi kan bedømme, har rådgivningsgruppene stort sett utført sin oppgave i samsvar med mandatet for gruppene. Rådgivningsgruppene har imidlertid i liten grad bidratt til å avklare på hvilken måte samfunnsstraffen kan virke forebyggende. Dersom formålet med rådgivningsgruppene skal være å spre informasjon om samfunnsstraffen, bør representantene tenke gjennom sin informasjonsstrategi, og om man bør konsentrere seg om bestemte målgrupper – for eksempel advokater. Flere peker på behovet for mer samarbeid med forsvarsadvokatene for å kunne øke bruken av samfunnsstraff, jf. 6.5. Samtidig er det noen som mener at kunnskapsnivået blant advokatene er dårlig: «Jeg har flere ganger opplevd at forsvarsadvokatene argumenterer for samfunnstjeneste i retten. De har ikke gang fått med seg at det nå heter samfunnsstraff», sa en av våre informanter blant dommerne.

6.5 Noen erfaringer sett fra domstol og påtalemyndighet

Vi har intervjuet fire påtalejurister fra tre regioner og tre dommere fra tre regioner. Ettersom intervjumaterialet er såpass begrenset, er det vanskelig å generalisere. Vi finner likevel en del klart sammenfallende synspunkter, men det er også klare oppfatningsforskjeller. Vi velger derfor å gjengi noen utvalgte passasjer fra referatene fra våre intervjuer. Vi stilte bl.a. spørsmål om informasjon om ordningen, kjennskap til kriminalomsorgen, samt erfaringer og vurderinger knyttet til anvendelse av samfunnsstraff.

Første informant er påtalejurist og medlem av rådgivningsgruppen i fylket. Vedkommende har ikke lang påtaleerfaring. Han forteller følgende om sine erfaringer med samfunnsstraff:

Som medlem i rådgivningsgruppen har han rimelig godt kjennskap til friomsorgens tilbud i fylket. Han er opptatt av at sakene ofte mangler informasjonsgrunnlag for å kunne vite om samfunnsstraff passer som reaksjon. Man vet ikke før saken kommer opp for retten. «Sakene burde vært bedre opplyst med tanke på om samfunnsstraff er en egnet reaksjon.» Informanten tar hensyn til den allmenne rettsfølelsen når han innstiller på straff. Han innrømmer at han først tenker på samfunnsstraff når han har å gjøre med en ung lovbrøyer. «Når guttene er unge, ringer bjellene om at her burde jeg kanskje kreve samfunnsstraff.» Hensynet til rehabilitering teller også, men ung alder er et ganske avgjørende kriterium for at han vil påstå samfunnsstraff. Informanten mener at «de er på glid» når det gjelder spørsmålet om samfunnsstraff kan være en aktuell reaksjon i narkotikasaker. Men hvis rettspraksis krever fengselsstraff, vil han kreve det. Med unntak av ett tilfelle har det blitt idømt samfunnsstraff bare i saker der han selv har påstått det. Han reagerte på at en domfelt fikk samfunnsstraff fordi det i retten ble argumentert med at dersom vedkommende fikk fengselsdom, ville han havne i soningskø. Retten mente at dom på samfunnsstraff ville gi tiltalte en raskere reaksjon. Dette mener informanten er en helt irrelevant begrunnelse, og han innstilte på at saken skulle ankes. Han fikk imidlertid ikke medhold hos overordnet påtalemyndighet. Han tror at det viktigste bidraget til friomsorgen må være at de har folk som «kan snakke med de dømte». Han betrakter de individuelle samtalene friomsorgen har med de dømte som noe genuint nytt og interessant i samfunnsstraffen, og han har tro på at disse kan virke kriminalitetsforebyggende. Han synes imidlertid det er synd at de unge får så korte dommer. De trenger lenger oppfølging over tid, hevder han. Oppfølgingsperioden blir ofte for kort. Dette kan være et hinder for at påtalemyndigheten vil vurdere samfunnsstraff som et alternativ i en del saker.

Neste påtalejurist har lang erfaring fra påtalemyndighet. Han har fått informasjon om friomsorgen på strafferettskonferanser og gjennom en brosjyre fra Justisdepartementet, men han vet ikke så mye om tilbudet til friomsorgen. Han vet at de har påvirkningsprogram og promilleprogram. Opplegget skal være godt før han nedlegger påstand om samfunnsstraff. Følgende er et utvalg fra referatet fra intervjuet:

Informanten synes at domfelte har behov for påvirkning. Han henviser til promilleprogrammet der de tar med domfelte til Kysthospitalet for å møte ofre, Han mener

at kjerneområdet for samfunnsstraff er vinningslovbrudd. Samfunnsstraff kan hjelpe på soningskø, men han tror samfunnsstraffen er lite egnet til å hindre ny kriminalitet. Han tror at hvis de har sittet inne en gang først og deretter får samfunnsstraff, vil de skjønne mye mer hva det dreier seg om. Da har de unge virkelig følt på kroppen hva en straff er. Får de samfunnsstraff første gang, kan det bli for lettvent. Hvis en ungdom har kommet inn i et rehabiliterende opplegg, da skal det virkelig være et godt opplegg for at jeg nedlegger påstand om samfunnsstraff. Advokatene står oftest veldig på, men samfunnsstraff kan gjøre mer skade hvis ikke det er et fast opplegg. Personundersøkelse er greit, men ikke nødvendig, sier han. Gjennomføringstiden bør være 90 dager.

En politiadvokat i Region sør er opptatt av om handlingens grovhet er anstøtelig. I så fall er samfunnsstraff ikke aktuelt. Allmennhetens tillit til samfunnsstraffen er viktig. Her følger et utdrag fra referatet fra intervjuet:

Denne informanten fremhever at målgruppen for samfunnsstraff bør være unge, som trenger å komme ut av en kriminell løpebane. Hun er imidlertid åpen for hvordan saken utvikler seg i retten. Hun sier ellers dette om hva som skal til for å legge ned påstand om samfunnsstraff: «Personundersøkelse er grei å ha,» sier informanten, men den gir ikke tilstrekkelig grunnlag for å vurdere om samfunnsstraff er egnet. «Uansett vil jeg ikke vente fire uker på en personundersøkelse.» Hun ønsker derfor ikke en gjeninnføring av ordningen med egnethetsvurdering i forbindelse med personundersøkelse. Det forsinker saken. Vi trenger å vite mer om hva friomsorgen kan tilby. Det ville lette veldig om vi visste hva personen fikk gå gjennom i gjennomføringsplanen. Men jeg stiller spørsmål ved hva de klarer å oppnå ved korte dommer.»

En ung politiadvokat mener også at samfunnsstraff kan være egnet overfor unge i starten av en kriminell karriere eller der det ellers ville være uheldig med fengselsstraff fordi personen er inne i en gunstig utvikling:

Hun har fått informasjon om samfunnsstraffen på et seminar og i møte med kriminalomsorgen. Hun har hatt 15 saker som har endt med samfunnsstraff. Informanten ønsker ikke samfunnsstraff ved grov vold, trusler og ved vold mot offentlig tjenestemann. Hun har påstått samfunnsstraff i en sak som endte med betinget dom. Hun innstilte på anke, men statsadvokaten avslo. Når det gjelder muligheten for en utvidelse av bruken av samfunnsstraff, er hun klar på at samfunnsstraffen burde brukes mye mer i saker der alternativet ofte blir betinget dom «fordi da får de i hvert fall en reaksjon». Det er sannsynlig at hun ville innstille oftere på samfunnsstraff hvis hun ble påminnet om ordningen litt oftere, og dersom de fikk etablert flere behand-

lingstilbud til domfelte. Hun syns imidlertid at samfunnsstraffen ikke er en streng nok reaksjon. «De burde idømmes flere timer. Én time samfunnsstraff er ikke sammenlignbart med en dag i fengsel. Det er også feil at domfelte får fradrag i timene for å delta i konfliktråd. Å delta i meglings er noe domfelte skal gjøre av seg selv, av egen fri vilje.»

Neste informant har jobbet som dommerfullmektig i to år i Region sør. Hun har avsagt to dommer på samfunnsstraff. I den ene saken ba forsvareren om PU og krevde samfunnsstraff. I den andre saken forelå det også PU og legerklæring. Følgende er nedtegnet etter intervjuet:

Informanten skiller mellom behandlingen av såkalte tilståelsessaker og vanlig hovedforhandling når det gjelder muligheten for en dommer til å påvirke utfallet i saken med samfunnsstraff som reaksjon. Denne forskjellen er vesentlig, hevder hun. I en tilståelsesdom som hun fikk oversendt, sendte hun saken tilbake og ba om vurdering av samfunnsstraff. Denne muligheten har hun ikke ved hovedforhandling. Saken må da avgjøres på grunnlag av de opplysninger som allerede ligger i saken eller som kommer fram i retten. Disse opplysningene er ofte mangelfulle med tanke på å vurdere samfunnsstraff. Informanten peker på en latent motsetning når det gjelder muligheten for å ilegge samfunnsstraff: På den ene siden er tilståelsesdommene lettere med tanke på å kreve samfunnsstraff fordi dommeren da kan sende sakene tilbake og be om at samfunnsstraff blir vurdert dersom dette ikke er gjort. På den annen side er det nettopp tilståelsesdommene som er korte. Problemet er at ved korte dommer passer det ofte dårlig med samfunnsstraff fordi det er lite man kan oppnå med domfelte ved få antall timer utmålt samfunnsstraff. Informanten forteller ellers at hun ser etter en person som vil «gjøre opp for seg» når samfunnsstraff blir vurdert som et alternativ. Hun tror ikke så veldig mye på rehabiliteringsaspektet ved samfunnsstraffen, men det at folk er motiverte og villige til å gjøre opp for seg, syns hun er viktig. Samfunnsstraffen kan være et «greit instrument, men jeg tror ikke like mye på dette rehabiliteringsaspektet», sier hun. Informanten er enig i at det er vanskelig å vurdere forholdet mellom timetall og gjennomføringstid. Dette er uklart. Hun ba friomsorgen komme med et forslag. Hun nevner at Høyesterett etter hvert har kommet med noen uttalelser om dette. Hennes klareste anbefaling i forhold til å øke bruken av samfunnsstraff er «bedre opplyste saker før disse kommer til retten. Hvis målet er økt bruk av samfunnsstraff, må sakene bli bedre opplyst. Dette krever mer og bedre samarbeid mellom forsvarer og påtale. Det er for sent å starte undersøkelser i retten. At forsvarer sier '.. og så har vi jo samfunnsstraff som alternativ til feng-

sel' ved avslutningen av en rettssak, er rett og slett ikke godt nok for at retten seriøst vil vurdere samfunnsstraff,» sier hun.

Neste informant har mange års erfaring som påtalejurist og som dommer i Region øst. *Hun har hatt kanskje ti saker som har endt med samfunnsstraff. Hun kjenner en del til friomsorgens tilbud. Følgende kriterier er viktige når hun bestemmer seg for samfunnsstraff som reaksjon: Saker der fengselsstraff ikke er egnet, der personen virker overbevisende og viser vilje til endring, har tatt «tak i livet sitt» og er i ordnede forhold. Hun er glad for alternativer til fengselsstraff. «Fengselsstraff bør brukes mindre,» sier hun. Informanten er opptatt av at saken bør være godt utredet med tanke på samfunnsstraff før den kommer til retten. «Det er for sent når saken kommer i retten,» sier også denne dommeren. Hun mener også at dokumentet som inneholder krav til domfelte, og som domfelte skal gjøres kjent med i retten, inneholder altfor mye informasjon til at tiltalte kan fordøye dette i retten. Hun pleier derfor å be forsvareren om å gå gjennom dokumentet sammen med tiltalte i en pause. Hun sier også at seksårsregelen er en begrensning, blant annet fordi § 162, 2. ledd faller utenfor. Hun beklager at ordningen med betinget dom med tilsyn er opphevet fordi mange domfelte trenger lengre oppfølging enn de får med samfunnsstraffen. 30 timer samfunnsstraff er for lite. Hun ønsker seg flere behandlingsorienterte tiltak i samfunnsstraffen. Hun er også opptatt av at resultatene fra samfunnsstraffen må bli gjort kjent. Informanten har senere foreslått at det bør vurderes om samfunnsstraff bør utmåles i dager i stedet for timer for å gi økt mulighet for individuelt tilpasset straff der behovet for mer intensiv oppfølging er nødvendig.*

Neste informant har vært dommer i mange år i Region øst.

Informanten mener at de opplysningene som ligger i saken og som kommer fram i retten, ofte er mangelfulle med tanke på å vurdere samfunnsstraff. Han anbefaler bruk av PU for å få et mer helhetlig inntrykk av domfelte. «Vi må se de domfelters individuelle behov,» sier han. Han er ikke opptatt av å dele tiltalte inn i bastante kategorier. Hver enkelt må vurderes ut fra sine evner og behov i forhold til hva friomsorgen kan tilby av innhold. Men tiltalte må være i stand til å følge klokka og ha tilstrekkelig god helse til å kunne gjennomføre en samfunnsstraff. Informanten er opptatt av og har tro på prinsippene bak ideene om «Restorative Justice» («gjenopprettende rettferdighet», jf. kapittel 7). Han ser gjerne at disse prinsippene i større grad blir bygget inn i samfunnsstraffen. På åttitallet fikk vi samfunnstjenesten, som bygget på en upersonlig idé om å betale tilbake til samfunnet. Nå har vi konfliktrådene, som bygger på ideen om personlige oppgjør. «La de personlige relasjoner møtes. Dette er en annerledes måte å tenke på,» sier han.

6.6 Kort drøfting

Her følger noen betraktninger knyttet til det som er behandlet i kapittel 6.

Forskjellen mellom de fylkene som har høy andel andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste og de som har en lav andel, er stor. Bruken av samfunnsnyttig tjeneste varierer fra ca. 51% til ca. 87%. Dette reiser naturlig nok spørsmål om grensen for akseptable forskjeller mellom fylkene. Lokale forskjeller med hensyn til sammensetningen av domfelte vil uansett generere naturlige forskjeller mellom fylkene. Det som imidlertid er avgjørende her, er at bruken eller ikke-bruken av andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste faktisk kan begrunnes i en vurdering av domfeltes behov og om tiltaket er kriminalitetsforebyggende for dem som trenger slike tiltak. Økt innslag av ikke-tradisjonell kriminalitet i samfunnsstraffen vil kunne redusere behovet for sistnevnte. Det forhold at andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste i enkelte fylker nærmer seg halvparten av alle timer, aktualiserer etter vårt syn behovet for å gi gode begrunnelser for de valgene man tar med hensyn til andre tiltak. Som vist i 6.3, har det skjedd en vesentlig utvidelse når det gjelder variasjon i valg av andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste. Dersom det er riktig at resultatkrav om en bestemt andel andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste (prosentmålet) «stresser» saksbehandlerne, kan den indre sammenhengen i tiltakene trues dersom man blir mer opptatt av å fylle gjennomføringsplanen med andre tiltak enn å vurdere om tiltakene er adekvate og henger sammen.

Gjennomgangen av samfunnsnyttig tjeneste viser at lite er gjort for å følge opp vår anbefaling om å se nærmere på samfunnsnyttig tjeneste for å styrke eventuelle kriminalitetsforebyggende effekter. Friomsorgen bør ta kontakt med oppdragsgiverne og se nærmere på tilbudet deres. De bør i fellesskap forsøke å finne fram til på hvilken måte arbeidsplikten kan tilrettelegges for å styrke forebygging av ny kriminalitet. For eksempel kan man forsøke å definere konkrete mestringsmål som domfelte kan trene på i tjenesten. Det bør også kartlegges om oppdragsgiverne kan styrke nettverket til domfelte, både under og etter soning, samt om de eventuelt kan tilby arbeid eller annen kontakt etter soning for dem som trenger det. Friomsorgen bør også kunne gi oppdragsgiverne veiledning i hvordan samtale med domfelte om forholdet til kriminalitet og framtidsplaner. Som vår enquête viste, snakker flertallet av oppdragsgiverne verken om dommen eller framtiden med domfelte.

Andelen dommer i narkotikasaker har hatt en klar nedgang fra 2002. I stedet har vi sett en utvidelse i bruken av samfunnsstraff når det gjelder andre kriminalitetstyper kombinert med noe flere eldre domfelte. Det betyr trolig også at differensierings-

behovet øker blant de dømte. På den ene siden har vi fortsatt en stor gruppe av forholdsvis unge, mange sannsynligvis aktive kriminelle, med rus- og psykiatriproblemer. På den andre siden øker innslaget av eldre med kanskje helt andre eller mindre behov for oppfølging. Det får betydning for diskusjonen om hva som er det rette, samlede ambisjonsnivået når det gjelder andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste. Man bør kjenne den relative størrelsen på denne gruppen i forhold til gruppen med større behov før man kan fastsette helt generelle resultatkrav på bruken av kriminalitetsforebyggende tiltak, jf. prosentmålet i tildelingsbrevene til regionene.

Våre intervjuer med påtalejurister avdekker oppfatthet av rettspraksis og at bruken av samfunnsstraffen ikke må være anstøtelig mot den allmenne rettsfølelsen. Målgruppen for samfunnsstraff omtales gjerne som unge eller motiverte i noenlunde ordnede forhold. For øvrig uttrykkes en viss tvil om samfunnsstraffens potensial i å forebygge kriminalitet. Vi finner også ulike, personlige oppfatninger med hensyn til når samfunnsstraff bør vurderes som alternativ. En av våre informanter var for eksempel helt tydelig på at hun ønsket mer bruk av samfunnsstraff i saker som gjerne ender med ren betinget dom. Riksadvokatens rundskriv om mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen slår fast at uten nærmere utdyping at «samfunnsstraff må også benyttes aktivt og vurderes i alle saker hvor denne reaksjonsformen kan være aktuell» (side 7, rundskriv nr. 1/2003). En dommer vi snakket med foreslo at påtalemyndigheten burde kunne gi en påtegning med en kort begrunnelse hvorvidt samfunnsstraff er vurdert som straffalternativ i straffesaker som kan gi ubetinget fengselsstraff. På den måten vil overordnet påtaleledd i hvert fall få en påminnelse om denne vurderingen er gjort. Vi syns at forslaget er interessant. Representanter for påtalemyndighet og domstol som vi har intervjuet peker imidlertid på en viktig reservasjon når det gjelder spørsmålet om hvorvidt det skal ilegges samfunnsstraff eller ikke: Det hevdes at sakene er ikke godt nok opplyst til at man kan avgjøre om samfunnsstraff er et riktig valg eller ikke. Det som skjer i retten avgjør ofte utfallet. Selv om det hjelper med personundersøkelse, ser det ut til at det ikke er tilstrekkelig. Det som etterspørres, er en beskrivelse av hva samfunnsstraff vil innebære for siktede og hva man antar å oppnå med straffen.

7. KONFLIKTRÅD

7.1 Innledning

Økt bruk av megling er et uttalt mål, både som et selvstendig alternativ til straff (jf. straffeprosessloven § 71a og konfliktrådsloven §§ 16-17), som særvilkår i enbetinget dom (jf. straffeloven § 53 nr 3 litra h) eller som et tiltak i en dom på samfunnsstraff. Konfliktrådsmegling faller inn under «andre tiltak» som kan anvendes i samfunnsstraffen, jf. straffegjennomføringsloven § 53 c.

Fra og med 1. januar 2004 har staten ved Justisdepartementet overtatt ansvaret for konfliktrådene. Antall konfliktråd er redusert fra 36 til 22, og etatsstyringsfunksjonen er tillagt det nyopprettede sekretariatet for konfliktrådene. Sekretariatet skal ha det overordnede ansvaret for den faglige utviklingen av ordningen med konfliktråd. Konfliktrådene følger i hovedsak samme geografiske inndeling som politidistriktene.

Å benytte megling som en del av innholdet i straffen for ungdom idømt samfunnsstraff, er vektlagt av Justisdepartementet. I st.prp. nr 1 (2003-2004) heter det for eksempel at «Når det gjelder barn og unge som er idømt samfunnsstraff, skal det legges stor vekt på å bruke megling i konfliktråd som en del av innholdet i straffen» (s. 67).

Den generelle begrunnelsen for å bruke megling hviler på en todelt oppfatning om formålet, nemlig «oppgjør» og «læring»: «Den offisielle hensikten med megling i en straffesak eller i en avgrenset konflikt er oppgjør og læring gjennom en konfrontasjon mellom partene.» (Mørland 1995, s. 158).

Det første formålet handler først og fremst om fornærmedes behov for oppreisning og at gjerningspersonen skal få mulighet til å gjøre opp for seg. Begge parter må sette ord på egen opplevelse av lovbruddet, og dialogen skal danne grunnlag for en avtale om en eller annen konkret eller symbolsk kompensasjon til offeret, for eksempel betaling eller reparasjonsarbeid. Samtidig skal lovbryteren gjennom meglingen erkjenne konsekvensene av sitt lovbrudd og dra lærdom av dette på en slik måte at nye lovbrudd unngås. Antakelsen om meglingens kriminalitetsforebyggende verdi ligger primært i sistnevnte formål. Førstnevnte formål oppfatter vi som en selvstendig verdibegrunnelse for meglingen, jf 7.2.2.

For øvrig er det ulike oppfatninger om hvilke aspekter ved meglingen som antas å være kriminalitetsforebyggende og på hvilken måte. En konfliktrådsleder begrunner hvorfor konfliktråd kan virke kriminalitetsreducerende på denne måten: «Møtet mellom fornærmede og gjerningspersonen kan bidra til å motvirke et kriminelt handlingsmønster. I dette møtet er det viktig at domfelte får en forståelse av den krenkelsen som han/hun har påført et annet menneske. Den domfelte tvinges på mange måter til å se den andres lidelse. Å forstå den krenkede kan gi refleksjon og vekst for domfelte.»

Fra «Nytt om konfliktråd» publisert 5. januar 2004 av departementet på Odins informasjonsside, kan vi imidlertid lese at «(..) lykkes man med å kanalisere flere saker til konfliktrådene, vil dette kunne avlaste domstolene. Samtidig vil dette ha en kriminalitetsforebyggende effekt ved at megling kan forhindre at konfliktene eskalerer og ender i lovbrudd.» I retningslinjene for samfunnsstraffen står følgende om konfliktråd:

«Når kriminalomsorgen finner det hensiktsmessig, kan enkelte av de idømte timene benyttes til megling i konfliktråd. Meglingen forutsetter at:

1. konfliktrådet finner saken egnet for megling
2. den domfelte og den skadelidte samtykker til meglingen
3. konfliktrådet forplikter seg til å informere friomsorgen om antall timer som er benyttet til megling og rapportere til kriminalomsorgen hvis den domfelte ikke møter og om andre forhold av betydning for gjennomføringen.»

Det er bare det antall timer som har blitt benyttet til megling som kan inngå som en del av straffen.

Vi har valgt å se litt nærmere på konfliktråd som tema fordi samarbeid mellom kriminalomsorgen og konfliktrådene er et prioritert tiltak. Vi har i den forbindelse sendt et spørreskjema til alle konfliktrådene. Vi har mottatt svar fra 16 konfliktråd. I tillegg har vi intervjuet ledere i konfliktrådet i fire regioner. Under våre intervjuer av ledere i kriminalomsorgen, representanter for påtalemyndighetene og dommere har vi også fått enkelte synspunkter på bruk av megling i samfunnsstraffen. Vi har i tillegg analysert rapporter i KOMPIS.

7.2 Resultater

I 2002 var det registrert to timer med megling i konfliktråd. Statistikk fra KOMPIS viser at det er ført til sammen 51 timer i etatsregisteret i 2003, som tilsvarer 0,1% av alle utførte timer samfunnsstraff i 2003.⁷⁰ Timelister som vi har tatt ut, viser at det dreier seg om totalt 25 domfelte. Tabell 8.1 viser at ti friomsorgskontorer har registrert at de har benyttet konfliktråd i samfunnsstraffen. I Østfold, Hedmark, Oppland, Vestfold, Sogn og Fjordane, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Finnmark er det ikke registrert at samfunnsstraffdømte har benyttet konfliktråd. Omlag halvparten av alle timene (26) som er registrert, gjelder Rogaland, herav 23 i Stavanger. 16 av 25 domfelte er registrert med én time eller mindre. Én domfelt fra Stavanger er registrert med ni timer, og denne meglingen resulterte også i en avtale med de fornærmede parter.

De fleste enkelttimene som er registrert i KOMPIS under registreringsvalget «konfliktråd», dreier seg imidlertid om forsamtaler med konfliktrådet, dvs. samtaler med domfelte der man forsøker å avklare hvorvidt det er mulig å få til en meglingsamtale med fornærmede. Slike samtaler er egentlig ikke megling, og i henhold til retningslinjene skal de heller ikke føres som megling. Tabell 8.1 viser at 26 av 48,5 registrerte timer dreier seg om slike forsamtaler. 22,5 timer er meglingsamtaler, og seks av sakene resulterte i en avtale mellom domfelt og skadelidte. Én avtale er opplyst brutt av domfelte (pr. 20.1.04). Opplysningene om type samtale og resultatet av disse er innhentet telefonisk fra de involverte konfliktrådene.

Tabell 8.1 Domfelte registrert med konfliktråd timer i 2003

Enhet	Alder	Kjønn	Type lovbrudd	Idømt timer straff	Timer forsamtale konfliktråd og domfelt	Antall timer megling	Avtale med (minst 1) skadelidt	Merknad Df = domfelt S = skadelidt
Oslo	24	K	Underslag	60	0,5	1	Ja	
Oslo	27	M	Tyverier	36	1	1	Ja	
Ski	18	M	Vold	33	1			Df ville ikke
Ski	20	M	Vold	33	1			Df ville ikke
Ski	22	M	Vold	50	1			S ville ikke
Ski	33	K	Vold	60	1			Sak ikke avsluttet

70) KOMPIS-rapporten avrunder til hele timer. Når vi kontrollerer mot timelistene for domfelte registrert med konfliktråd, summerer det registrerte timetallet til 48,5 timer, jf. tabell 8.1.

Enhet	Alder	Kjønn	Type lovbrudd	Idømt timer straff	Timer forsamtale konfliktråd og domfelt	Antall timer megling	Avtale med (minst 1) skadelidt	Merknad Df = domfelt S = skadelidt
Ski	22	M	Tyverier	59	1			
Hønefoss	20	K	Tyverier	75	2			S uteble
Hønefoss	18	M	Tyverier	150	1	1		Df beklaget
Skien	18	M	Vold	36	1			S ville ikke
Stavanger	25	M	Tyverier	210	1	8	Ja	Avtale med alle
Stavanger	23	M	Vold	30	1			Df ville ikke
Stavanger	18	M	Heleri	60	0	1	Ja	Avtale brutt
Stavanger	43	M	Bedrageri	50	1			Df ville ikke
Stavanger	21	M	Tyverier	298	1	7,5	Ja	
Stavanger	34	M	Bedrageri	90	1			
Stavanger	20	M	Tyverier	120	1			Sak ikke avsluttet
Haugesund	18	M	Vold	45	0,5			Df ville ikke
Haugesund	18	M	Vold	57	0,5			Df ville ikke
Haugesund	27	M	Heleri	60	0,5			Df ville ikke
Arendal	17	M	Vold	80	1			
Bergen	35	K	Underslag	45	1			S ville ikke
Ålesund	18	M	Vold	45	3			S ville ikke
Mo i Rana	18	M	Vold	45	3			
Mo i Rana	16	M	Voldtekt	180	0	3	Ja	
Sum	573			2007	26	22,5	6	

Vårt inntrykk er at det har vært gjennomført flere forsamtaler med domfelte, som enten er ført under registreringsvalget «andre tiltak» eller muligens som «individuell samtale». Disse forsamtalene vil ikke fremgå av timeregnskapet for konfliktråd i KOMPIS. Det betyr også at timetallet som fremkommer under registreringskoden «konfliktråd» i KOMPIS, ikke gir et fullstendig bilde av forvaltnings samarbeidet mellom friomsorgen og konfliktrådet. Det hører også med til dette bildet at mange saker som friomsorgen ber konfliktrådene vurdere med tanke på egnethet for megling, blir returnert til friomsorgen fordi man ikke finner sakene egnet for megling. En gjennomgang av 15 besvarte spørreskjema innhentet fra konfliktrådene viser at konfliktrådene hadde forsamtaler med 20 domfelte, men det ble gjennomført megling i bare to av tilfellene. Tallet an-

tyder at et fåtall domfelte gjennomfører megling til tross for at konfliktrådet har samtaler med dem. Den vanligste årsaken som blir oppgitt til at megling ikke kommer i stand, er ifølge konfliktrådene at partene ikke er villige, som oftest den fornærmede.

Tabellen viser noen nøkkelopplysninger for hver enkelt domfelt registrert under tiltaket «konfliktråd» i KOMPIS i 2003. Det tas forbehold om eventuelle feil. «Sak ikke avsluttet» i merknadsfeltet betyr at meglingssaken ikke er avsluttet. Tabellen viser at 11 (44%) er dømt for vold. Vel en femtedel (28%) av sakene gjelder tyveridømte. Det er fire kvinner i utvalget. 10 av 25 (40%) er under 20 år. 2 er under 18 år. Gjennomsnittsalderen er ca. 22 år. Utvalget er til sammen idømt 2007 timer straff. Meglingstimerne utgjør 1,3% av totalt 1712 utførte timer i 2003.

Selv om forsamtalene og meglingsamtalene ikke har ført til avtale, betyr ikke det at samtalen nødvendigvis har vært bortkastet. En megler nevner et eksempel der en domfelt etter hennes mening fikk bearbeidet tanker og følelser om fremtiden i forsamtalen. En annen nevner at domfelte kan oppleve det som positivt å få anledning til å si unnskyld selv om samtalen ikke munner ut i en avtale. Et tredje eksempel som er nevnt, er tilfeller der det har skjedd en viss tilnærming mellom partene i meglingsamtalen selv om samtalen ikke har ført til en avtale.

Sakene kan ha flere involverte personer. Her er et par eksempler fra konfliktrådsledere vi har intervjuet: En 25 år gammel mann er dømt for tyveri. Han har en 210 timers dom med åtte måneders gjennomføringstid, hvorav ni timer er megling. Saken dreier seg om tyveri og smadring av biler. Flere bileiere og bilselgere er involvert i meglings-saken. Saken er ikke avsluttet.

I en annen sak dreier det seg om legemsbeskadigelse og et gjenginnbrudd i en hyttegrennd, der til sammen over 30 personer var berørt, derav fem gjerningsmenn, ett offer og andre involverte. Selve saken ble sendt fra friomsorgen til konfliktrådet lang tid etter at ugjerningen ble begått. Saken er fortsatt under behandling.

Flere av informantene mener at konfliktrådsmegling bør vurderes tidlig i en sak. En dommer i tingretten sier det slik:

En megling kan bidra til å «gjenopprette rettferdigheten». Intensjonene med å benytte megling som særvilkår er at det skal virke forebyggende og fremme sosialisering av domfelte. Et godt forarbeid før aktor nedlegger påstand om megling som særvilkår, er nødvendig. Dette må gjøres før hovedforhandlingene. Både politijuristene og forsvarerne må se nytten av megling. Derfor må man få til bedre samarbeid mellom forsvar og påtale. Megling må tenkes før saken når så langt som til retts-salen. Rettsprosessen i seg selv er ikke et dialogfremmende tiltak. Alle ritualene i

retten og arkitekturen der er ikke egnet for dialog. Retten er konstruert for konfrontasjoner, og rettssaken kan sammenliknes med en idrettskonkurranse, der den ene parten skal seire. Fornærmede må få mer fokus i slike saker.

Det er vanlig at konfliktrådene har forsamtaler med partene før selve meglingen finner sted. En konfliktrådsleder fremhever nødvendigheten av å ha forsamtaler: Forsamtaler gjennomføres for å vurdere om domfelte føler anger og ønsker å møte den fornærmede. Man ser etter den «genuint berørte» domfelte som forstår følgene av sine handlinger. Personer som skal møte til megling bør ha et følelsesmessige repertoar og evne til å sette seg inn i en annen persons tanker. En utfordring for konfliktrådet er å finne de rette tangentene å spille på.

Vi har spurt om de viktigste grunnene til at det ikke gjennomføres megling selv om domfelte har møtt til forsamtale i konfliktrådet og/eller fått informasjon om hva megling er. En konfliktrådsleder begrunner det slik: Selv om konfliktrådene eller friomsorgen bruker lang tid på forsamtaler med domfelte og får samtykke til megling, er det ikke bestandig at fornærmede er villig. Fornærmede kan være «ferdig» med saken, det har gått for lang tid siden hendelsen, slik at megling ikke er aktuelt.

En konfliktrådsmegler vi har snakket med, er imidlertid opptatt av at friomsorgen må gjøre mer for å motivere domfelte til megling. Det er ikke tilstrekkelig at friomsorgen sørger for at det oppstår kontakt mellom domfelte og konfliktrådet gjennom en forsamtale. Mange domfelte vil trenge ytterligere oppfølging av tilsatte i friomsorgen etter et slikt møte for å kunne ta en motivert beslutning om megling, og det er hennes inntrykk at friomsorgen ikke er flinke nok til å følge opp dette.

Det hevdes at prosessen i forkant av en megling er viktig, enten det er før saken kommer til retten, eller etter at dom er falt. Konfliktrådet må bruke tid på å finne ut hvorvidt partene i en sak vil møte hverandre. Den domfelte må kunne klare å flytte fokus fra seg selv til den skadelidte og sette seg i dennes opplevelse for at meglingen skal kunne gjennomføres. For friomsorgen og for konfliktrådet er det en felles utfordring å få tak i den domfeltes tanker og følelser rundt lovbruddet som er begått.

Selve møtet kan være følelsesmessig krevende for offeret. En konfliktrådsleder forteller følgende om dette:

Et møte mellom gjerningsperson og fornærmet kan være noe offeret gruer seg til. I en sak hadde fornærmede hatt store traumer etter et innbrudd i huset sitt. I møte med gjerningspersonen traff hun en person hun ikke var redd for. Hun torde å sove med lyset av. Magien i møte mellom disse gjorde at livet ble bedre for fornærmede. Megling kan ha stor betydning i saker som gjelder vold og ærekrenkelser. Videre kan

meglingen i seg selv ha en terapeutisk effekt gjennom at fornærmede «kan ta tak i livet sitt».

En konfliktrådsleder bruker følgende metafor for å beskrive det som skjedde i et møte mellom offer og gjerningsperson da de forsto hverandre: «Det var som om en engel svevde gjennom rommet».

7.2.1 Samarbeidet med konfliktrådene

Vi har bedt konfliktrådet vurdere samarbeidet mellom konfliktrådet og friomsorgen på en gradert skala, der seks er best, og en er dårligst. Konfliktrådene i Rogaland, Telemark, Tromsø, Kristiansand, Søgne, Sogndal, Vennesla, Oslo og Follo gir alle en sekser eller en femmer når det gjelder samarbeid med friomsorgen. Øvrige konfliktrådsledere har enten ikke svart eller oppgitt en lavere tallverdi.

Flere av informantene våre fremhever nødvendigheten av å ha tett samarbeid mellom konfliktrådet og friomsorgen. En sier følgende om dette:

Friomsorgen må lære seg til å oppdage og finne frem til den berørte part. Konfliktrådet kan være villige til «å komme på minuttet» hvis friomsorgen sitter i et første møte med en domfelt. Konfliktrådet kan på mange måter være «det tredje alternativet», som kan få domfelte til å tenke andre alternativer i livet enn kriminalitet. Vi må finne fram til hva som er attraksjonen for den domfelte og få frem at det er kraften i selve møtet som er det viktige.

Konfliktrådene som ikke har hatt meglings, oppgir at den viktigste grunnen er at de ikke har mottatt saker fra friomsorgen. En av informantene uttaler at domfelte allerede i informasjonsmøte med friomsorgen bør oppfordres til å ta stilling til meglings. Videre bør tilsatte i friomsorgen informere om konfliktrådet.

Region øst har sendt ut et eget skriv som gjelder bruk av meglings i konfliktråd som innhold i samfunnsstraffen. Regionledelsen skriver om offerets mulighet til å komme ut av offerrollen ved å innta en aktiv rolle i en prosess der urett søkes gjenopprettet. Begge parter kan gjennom dialogen i meglingsmøtet bli konfrontert med både sine egne og den andre parts opplevelser, følelser og reaksjoner. (..) Aktuelle sakstyper er eksempelvis vold, trusler, innbrudd eller skadeverk.⁷¹ Selv om regionen har vært pådriver, er det likevel ikke registrert saker i Østfold.

Ved for eksempel Hedmark friomsorgskontor går friomsorgsleder gjennom alle saker som kan ha en «fornærmet» for å vurdere om det er aktuelle domfelte for kon-

71) Brev av 13.05.02 sendt til friomsorgsenhetene og konfliktrådene i Oslo og Østfold.

fliktråd. Det vanlige er at friomsorgen plukker ut aktuelle saker og ber konfliktrådet vurdere sakenes egnethet. Leder ved Buskerud friomsorgskontor forteller i et intervju at de har utpekt en saksbehandler som skal ha ansvaret for å ha kontakt med konfliktrådet.

Flere av informantene nevner prosjektet «megling i voldssaker» som viktig å satse på. Prosjektet utføres av konfliktrådet i Hordaland. Rogaland fremheves også som et foregangsfylke med sitt meglingskurs. I kurset går konfliktrådsleder gjennom følgende tema: Verdier, normer, holdninger, fordommer og toleranse. Kurset skal bidra til at domfelte kan styrke selvbildet, bli bedre i stand til å kommunisere på en god måte, bli i stand til å identifisere en konflikt, gjøre noe med det på en positiv måte, bli klar over egne fordommer og hva som ligger bak fordommer. Kurset er i seg selv ikke megling og registreres som strukturert samtale med domfelte i gruppe.

7.2.2 Drøfting og anbefalinger

Hovedtyngden av våre informanter fremhever betydningen av å øke bruken av konfliktråd i samfunnsstraffen. Det ser ut til å være utbredt enighet om dette målet både i strafferettspleien og blant kriminalomsorgens samarbeidspartnere.⁷² Våre data tyder imidlertid på at det er vanskelig å få til en økt bruk av konfliktråd i samfunnsstraffen. Det er grunn til å stille spørsmål ved om det er realistisk å forvente en vesentlig økning i bruk av konfliktråd i samfunnsstraffen. «Samfunnsstraffdømte har saker av mer alvorlig karakter enn de sakene vi vanligvis jobber med,» hevder en konfliktrådsleder, men «det viktigste er ikke antall saker til megling, men de rette sakene». Arbeidet med å finne egnede saker er imidlertid vesentlig mer ressurskrevende enn selve meglingen, slik at flere vil stille spørsmål ved forholdsmessigheten mellom ressursbruk og resultater:

«(..) Det kan være brukt masse ressurser på å gå gjennom saker, og så kommer det lite ut av det i timeregnskapet. Selve meglingen vil kunne utgjøre to timer, mens friomsorgen har brukt mange timer på å finne saker.»

Formålet med megling er at begge parter skal komme fram til løsninger som gjør det mulig å legge det konflikten eller det straffbare forholdet bak seg, følelsesmessig og på andre måter. Dette forutsetter at begge parter fortsatt har et behov for å legge saken bak seg rent emosjonelt, og at de har grunn til å tro at meglingen faktisk kan bidra til

72) Det er helt unntaksvis at man møter motforestillinger til konfliktrådsmegling som en del av samfunnsstraffen. En kvinnelig politiadvokat vi intervjuet ga imidlertid uttrykk for at det var prinsipielt galt at domfelte med samfunnsstraff skulle få godkjent megling i konfliktråd som en del av straffen, dvs. at det gis fradrag for konfliktrådstimer i den timeutmålte straffen. Hun mente at slik deltakelse burde være frivillig, noe den domfelte gjorde av egen fri vilje, uten kompensasjon.

dette, ellers vil partene ikke samtykke til slik megling. For at megling skal ha verdi for den skadelidte, er det også av betydning at den skadelidte klarer å sette ord på sine opplevelser, sin eventuelle angst og smerte. Den skadelidte må ha tro på at dette er noe han/hun vil vinne på. I praksis viser det seg at den fornærmede kan oppleve å være ferdig med saken og ikke har noe ønske om å treffe gjerningspersonen, særlig dersom det har gått lang tid siden hendelsen. Et slikt møte kan være følelsesmessig opprivende. En annen utfordring er at gjerningspersonen må ha evne til å føle empati og forstå hva han har påført den skadelidte, samtidig som han kan sette ord på sine egne handlinger.

Mange av samfunnsstraffdommene vil imidlertid ikke være godt egnet for megling fordi lovbruddet er av en slik art at det ofte ikke finnes skadelidte i saken, eller krenkelsesaspektet er lavt for eventuelle skadelidte. En gjennomgang av lovbruddskategoriene for 1352 iverksatte dommer i 2003 antyder at om lag en tredjedel av sakene dreier seg om lovbrudd som normalt ikke rammer konkrete enkeltindivider.⁷³ I tillegg kommer en del saker der nivået av opplevd personlig skade sannsynligvis er lite, for eksempel ved økonomisk kriminalitet mot forsikringsselskap og lignende.

De viktigste grunnene for at megling ikke finner sted kan oppsummeres slik:

1. Saken passer ikke (ingen fornærmet/liten grad av personlig opplevd skade).
2. Fornærmede samtykker ikke.
3. For gamle saker, megling synes poenngløst for en eller begge parter.
4. Fornærmede er av andre grunner «ferdig» med saken, ønsker ikke å gjenoppleve ubehagelige erfaringer osv.
5. Domfelte ønsker av forskjellige grunner ikke megling, urolig for konfrontasjonen eller lignende.
6. Domfelte har ikke anger eller viser ikke tilstrekkelig empati.

Det kan være flere grunner til at fornærmede og domfelte ikke ønsker å delta i konfliktrådsmegling. I forbindelse med neste rapport vil vi intervju domfelte for å få vite mer om årsakene. En friomsorgsleder mente at det var sannsynlig at en del domfelte i utgangspunktet ville oppleve en forespørsel om megling som en «tilleggsstraff» og ikke som et tilbud. Umiddelbart vil megling lett kunne fremstå mer som en belastning enn

73) Dette gjelder narkotikasaker, trafikksaker, promillekjøring og forskjellige lovbrudd mot det offentlige (tolloven, ligninsloven o.l.).

et tilbud pga. konfrontasjonen med fornærmede. Som samfunnsstraffdømte opplever de kanskje at de allerede har fått en straff der de må «gjøre opp for seg» i form av samfunnsnyttig tjeneste og andre tiltak.

For å få til en økning i timer, kan vi oppsummere resultatene slik:

1. Friomsorgen må i samarbeid med konfliktrådene finne passende rutiner med tanke på å vurdere hvilke samfunnsstraffdommer som kan egne seg for megling.
2. Domfelte bør i første informasjonsmøte eller i første kartleggingssamtale med fri omsorgen oppfordres til å ta stilling til om han/hun kan tenke seg megling som en del av samfunnsstraffen.
3. I alle saker som kan egne seg for megling, bør domfelte uansett tilbys forsamtale med konfliktrådet med tanke på å få i stand slik megling.
4. Rutinemessige samarbeidsmøter mellom konfliktråd og friomsorgen.
5. Tilby kurs i konfliktrådsmegling.

Departementet bør vurdere å endre regelen om at bare meglingstimer skal føres under «konfliktråd» i KOMPIS. I dag føres forsamtaler mellom domfelte og konfliktrådet «skjult» under andre registreringsalternativer. Det er nødvendig å synliggjøre bruken av slike forsamtaler for å kunne dokumentere det reelle omfanget av samarbeidet med konfliktrådene. I merknadsfeltet for timelisten bør det uansett anføres hva slags type kontakt domfelte har med konfliktrådet, om det dreier seg om en forsamtale eller en meglingsamtale.

Konfliktrådsmegling faller innenfor det som internasjonalt gjerne omtales under begrepet «Restorative Justice». Ulikheter i hvordan megling gjennomføres, skaper problemer når man evaluerer disse ordningene. I en BRÅ-rapport om megling (2000:8) står det at «Det finns dock ingen enhetlig definition av medling. Medlingsverksamheter både nationellt och internationellt formulerar sina mål och syften på delvis olika sätt, även om innehållet i praktiken har mycket gemensamt (s. 11)».

I en spesialutgave om «Restorative Justice» i «British Journal of Criminology (2002)» heter det at «Restorative Justice is largely practice-led, with significant and obvious gaps and lags in the development of attendant theory, standards and evaluation (s. 475).» Det ser likevel ut til å være en utbredt oppfatning at megling mellom offer og gjerningsperson kan ha et kriminalitetsforebyggende potensial, selv om forskningsresultatene ikke er entydige:

«To date, the number of evaluations that examined the issue of recidivism is insufficient to form any definitive conclusions. In fact, the research methods utilised in most studies were not rigorous and lacked randomised control groups. And where random assignment was used, the voluntary nature of the programs still created a self-selected treatment group as referred subjects could simply refuse to participate. This bias and subsequent lack of adequate comparative recidivism rates offers limited generalisable results. The findings that are available, however, tend to indicate slight reductions in the recidivism rates of offenders within restorative justice programs compared to the traditional system» (Latimer & Kleinknecht 2000).⁷⁴

Konfliktrådsmedling forsvaret sin plass innenfor samfunnsstraffen primært som et kriminalitetsforebyggende tiltak, jf. straffegjennomføringsloven § 53 c. Det er derfor behov for mer forskning på medlingens forebyggingseffekter dersom medling skal benyttes mer i samfunnsstraffen. Det er også behov for mer forskning om hvorfor folk velger å delta i slike medlinger (Gehm 1998).⁷⁵

På den annen side fins det en annen viktig begrunnelse for konfliktrådsmedling, som står godt på egne ben, nemlig behovet for moralsk oppreisning og forsoning. Det er også viktig ikke å miste synet på dette aspektet når man evaluerer konfliktrådsmedling som et kriminalpolitisk tiltak:

«Restorative Justice is based on the perspective that a coherent youth justice system should respond to crime not only by seeking to reduce crime; it should also seek to address crime. Restorative Justice, however, is designed primarily to meet the latter objective. Hence, it would be a serious category mistake to evaluate Restorative Justice services solely on their capacity to reduce reoffending. On the other hand, if Restorative Justice turned out to increase re-offending, then this would count against its introduction as an appropriate way of addressing youth crime. Evaluating the effectiveness of Restorative Justice must therefore take both objectives into consideration» (The Scottish Restorative Justice Consultancy and Training Service, 2003, s. 12).

74) Andre undersøkelser konkluderer tilsvarende, for eksempel en rapport fra Skottland, der det heter at «It is too early yet to produce (statistically significant) findings on the effectiveness of Restorative Justice in the Scottish context» (The Scottish Restorative Justice Consultancy and Training Service, 2003:12).

75) I en evaluering av medlingsprogrammer, sier Gehm: «In truth, we know little about why individuals choose to participate in these meetings» (s. 6).

8. OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER

Vi har undersøkt hvordan anbefalingene i forrige rapport er fulgt opp av regionene og ledere i friomsorgen i 2003. Vi har konsentrert oss om støtte og oppfølging til saksbehandlere og enhetsledere, og vi har presentert resultater og utviklingstrekk i arbeidet med samfunnsstraffen. Vi har også sett på hva slags samarbeid friomsorgen har med andre instanser.

8.1 Oppsummering

Totalt 1352 dommer på samfunnsstraff ble iverksatt i 2003. 81% av iverksatte dommer ble iverksatt innen to måneder etter at friomsorgen registrerte dommen. I 2002 ble det iverksatt 379 dommer. Oslo, Akershus og Rogaland står for nesten en tredjedel (32%) av iverksatte dommer i 2003. Undersøkelsen viser at halvparten av dommene er på inntil 60 timer. Den vanligste dommen er fortsatt en dom på 30 timer og en gjennomføringstid på 120 dager. Dom for tyverier, narkotikalovbrudd eller vold utgjør to tredjedeler av dommene. Litt over halvparten av de dømte (52,8%) var under 25 år. Gjennomsnittsalder er 27 år.

Innhold i samfunnsstraffen

Nær 78% av samfunnsstraffen avsones i form av samfunnsnyttig tjeneste. Dersom vi legger sammen antall timer som har gått med til tiltak som ikke er samfunnsnyttig tjeneste (dvs. programmer og alle andre tiltak), utgjør disse 21,7%. I 2002 var den tilsvarende andelen 22,9%. I tildelingsbrevet fra KSF fikk regionene krav om hvor stor andel av innholdet i samfunnsstraffen som skal være andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste (prosentmålet). Fylkene Sør-Trøndelag (48,5%) Nord-Trøndelag (32,2%), Rogaland (26,5%) og Sogn og Fjordane (25%) har nådd prosentmålet. Ulikhet i interne og eksterne ressurser i friomsorgen kan være en forklaring på forskjellene. Gjennomsnittlig saksmengde dommer på samfunnsstraff varierte fra kontor til kontor i 2003, jf. tabell 2.9.1. Selv om prosentmålet ikke er nådd i alle fylkene, har det skjedd en volumøkning på hele 16140 timer, som tilsvarer en tidobling i forhold til volumet i 2002.

Behovet for å se nærmere på hvordan samfunnsnyttig tjeneste kan virke mer rehabiliterende, er fortsatt til stede. Det krever først en vurdering av tjenestetilbudet og en avklaring i samarbeid med oppdragsgiverne mht. hvilke forventninger man kan ha til innholdet i tjenesten. En mulig tilnærming kan være å se oppdraget mer som en «gjenopprettende praksis» (restorative practice) og forsøke å forsterke disse aspektene ved tjenesten. Friomsorgen bør forsøke å utvikle en praktisk rettet tilnærming til denne tenkemåten. I tillegg bør friomsorgen sammen med domfelte og oppdragsgiver finne fram til mestringsmål som kan virke kriminalitetsforebyggende, og som det kan trenes konkret på i den samfunnsnyttige tjenesten. På starten og slutten av hver arbeidsøkt kan for eksempel oppdragsgiver ha en samtale med den domfelte, oppsummere og gi en tilbakemelding.

Antallet timer benyttet til kartlegging var 475 i 2002 (6,2%) og 2960 i 2003 (3,6%). Relativt sett har tiden som har gått med til å kartlegge domfelte gått ned med 2,6 prosentenheter fra 2002 til 2003. Fra 2002 til 2003 har det skjedd en økning fra 417 timer i 2002 til 4845 i bruk av individuelle samtaler. Det betyr at vi har sett en relativ økning i forhold til 2002 på 0,4%, jf. tabell 2.8. Alle regionene har hatt fokus på de individuelle samtalene i 2003 og satset på opplæring i endringsfokuset rådgivning/motiverende samtale. Vår anbefaling er at ledelsen sørger for at det jobbes videre med å få til et kriminalitetsreducerende fokus i de profesjonelle samtalene.

Gruppen «andre tiltak» utgjør 17% og består av varierte og uensartede tiltak. Vi mener fortsatt det må bli klarere på hvilken måte disse tiltakene anses å være kriminalitetsforebyggende.

Friomsorgen har et relativt beskjedent omfang av programmer, selv om antall programtimer er tidoblet fra 2002 til 2003 (totalt 4055 timer som er 4,9% av alle utførte timer). Vi mener det er behov for at friomsorgen følger de utvelgelses- og godkjenningkriterier som gjelder for domfelte og tilsatte, og som er beskrevet i programmanualene. Leder bør derfor sørge for at programintegriteten ivaretas, dvs. at programmet gjennomføres etter de teorier og prinsipper som gjelder for tiltaket. Vi mener også at det er behov for en vurdering av hva slags evaluering som bør benyttes i sluttsamtalen med de domfelte. Det er en fordel dersom alle regionene evaluerer straffegjennomføringen på samme måte.

Samarbeid

Vår undersøkelse tyder på at det i flere fylker har vært vanskelig å finne egnede tiltak for domfelte med dårlig psykiske helse, ADHD og rusproblemer. Det har ikke vært lett å

få til et samarbeid med psykiatrien og å få domfelte inn i et behandlingsopplegg, delvis fordi det hevdes at dommene ofte er for korte til at man rekker å etablere slike tiltak. Når det gjelder distriktpspsykiatrien, virker det som om domfelte i kriminalomsorgen ikke prioriteres.

Friomsorgens arbeid med framtidsplan må tilpasses arbeidet med individuelle planer der det er aktuelt. Bruk av framtidsplaner bør ses i sammenheng med andre former for framtidsplanlegging, herunder individuelle planer for dem med ansvarsgrupper og planer i forbindelse med programvirksomheten. Bruk av ansvarsgrupper vil kunne styrke arbeidet med at domfelte får oppfølging etter soning.

De regionale rådgivningsgruppene har stort sett utført sin oppgave i samsvar med mandatet for gruppene. Rådgivningsgruppene har imidlertid i liten grad bidratt til å avklare på hvilken måte samfunnsstraffen kan virke forebyggende. Representantene bør tenke gjennom sin informasjonsstrategi, og om man kan konsentrere seg om bestemte målgrupper – for eksempel advokater.

Representanter for påtalemyndighet og domstol peker på viktige reservasjoner når det gjelder spørsmålet om hvorvidt det skal ilegges samfunnsstraff eller ikke. Det hevdes at sakene er ikke godt nok opplyst til at man kan avgjøre om samfunnsstraff er et riktig valg eller ikke. Det som skjer i retten avgjør ofte utfallet. Selv om det hjelper med personundersøkelse, ser det ut til at det ikke er tilstrekkelig. Det som etterspørres, er en beskrivelse av hva samfunnsstraff vil innebære for siktede og hva man antar å oppnå med straffen.

Ledelse

Regionene og mange av enhetene har jobbet med å styrke saksbehandlerkompetansen. Regionene har gjennomført felles fagsamlinger, kurs, møter og temainspeksjoner. Rutiner er endret, og rutinehåndbøker er skrevet. For ledere er det en utfordring å bistå medarbeidere som sliter med saksbehandlingskrav og/eller med å gjennomføre program og profesjonelle samtaler. Dette gjelder særlig dersom de samtidig opplever press fra regionene om at resultatene i tildelingsbrevene skal oppfylles. Våre data viser at resultatkravene i styringsdokumenter er vanskelige å oppnå for friomsorgen. En del saksbehandlere og ledere opplever fortsatt et visst press mht. innholdet i gjennomføringsplanene, jf. prosentmålet. Samtaler vi har hatt med ledere i 2004 tyder også på at resultatkrav om antall dommer som skal iverksettes senest to måneder etter mottak av rettskraftig dom, stresser enheter som har stor økning i samfunnsstraffdommer.

Vi er opptatt av at det bør være best mulig samsvar mellom hva KSF og regionene forventer at det jobbes med, og hva de tilsatte i fylkene prioriterer. Derfor er det viktig å avklare hvilke tiltak i straffegjennomføringen man har tro på kan gjennomføres med tilgjengelige ressurser og som samtidig kan virke kriminalitetsreducerende. Leder må se straffen i en helhetlig sammenheng, både ved det enkelte friomsorgskontor, i forhold til nettverk, aktører i straffesakskjeden og øvrig hjelpeapparat. Hvert enkelt tiltak må vurderes i forhold til hverandre og i forhold til tilgjengelige ressurser, slik at det er samsvar og konsistens i straffegjennomføringen. Ledelsen har et overordnet ansvar for å sikre dette.

8.2 Anbefalinger

Nedenfor følger noen anbefalinger til hva man kan arbeide videre med. Forslagene er ikke gjengitt i prioritert rekkefølge.

1. Resultatkravene til friomsorgen må bygge på samsvar mellom utfordringer og ressurser. Forholdet mellom utfordringer og ressurser kartlegges, jf. 3.3.
2. Det er behov for mer nøyaktig og fullstendig føring i KOMPIS med tanke på individuell oppfølging og videre evaluering.
3. I påvente av innføringen av OASyS er det viktig å sikre kriminalitetsfokus i kartleggingen. Økt kriminalitetsfokus også i individuelle og profesjonelle samtaler, jf. 4.15.
4. Begrunne bedre på hvilken måte innholdet i gjennomføringsplanene forventes å virke kriminalitetsforebyggende, jf. 6.3.
5. Friomsorgen og oppdragsgivere i samfunnsnyttig tjeneste bør i fellesskap avklare hvordan innhold og oppfølging med domfelte kan styrkes.
6. Det er viktig at alle domfelte får en evaluering/sluttsamtale om straffegjennomføringen.
7. Framtidsplaner må ses i sammenheng med andre individuelle planer, for eksempel i ansvarsgrupper eller i programvirksomheten.
8. En kalender over regionenes programtilbud publiseres på hjemmesiden på intranettet. Det åpnes for deltakere i målgruppen fra alle enheter i regionen. Det utarbeides en plan for implementering av programmer i hver region, jf. 5.5.
9. I alle saker som kan egne seg, bør domfelte tilbys forsamtale med konfliktrådet, jf. 7.2.2.

10. Prioritere samarbeid med rusomsorg og psykiatri, jf. 6.3.2.
11. Det bør forskes mer på forebyggingseffekten av samfunnsnyttig tjeneste og programmene som friomsorgen benytter.

LITTERATURLISTE

Andreassen, K.S. og Wadel, C. (1989): *Ledelse, teamarbeid og teamutvikling i fotball og arbeidsliv*. Flekkefjord: Seek.

Barth, T., Børtveit, T. & Prescott, P. (2001): *Endringsfokuset rådgivning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

BRÅ-rapport 2000:8: *Medling vid brott*.

Cook, T.D. & Campbell, D.T. (1979): *Quasi-Experimentation. Design and analysis issues for field settings*. Chicago: Rand McNally

Dalin, Å. (1993): *Kompetanseutvikling i arbeidslivet : veier til den lærende organisasjon*. Oslo: Cappelen fakta.

Danielsen, T. og Meek Hansen, W. (2000): *Med tunga på vektskålen. En undersøkelse om organisering av rehabiliterende virksomhet ved kontraktsavdelingen i Trondheim kretsfengsel (Tunga)*. Oslo: KRUS

Denzin, N. (1970): *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. Chicago; Aldine Publishing Company

Friestad, C. og Hansen, I.L.S. (2004): *Levekår blant innsatte*. Oslo: Fafo-rapport 429.

Gehm, J.R. (1998): «*Victim-Offender Mediation Programs: An Exploration of Practice and Theoretical Frameworks*.» *Western Criminology Review* 1 (1). Tilgjengelig på: <http://wcr.sonomma.edu/v1n1/gehm.html>.

Hellesø-Knutsen, K. (2003): *Belastninger og opplevd stress ved Operasjonssentralen, Oslo politidistrikt*. Hovedfagsoppgave i psykologi, NTNU

Højdahl T. og Kristoffersen R. (2003): *Evaluering av innføringen av samfunnsstraffen*. Oslo: Krus

Håkonsen, H.O. og Nybrodahl, S.T. Tilgjengelig på: http://home.online.no/~steinny/kap_2/3_ulike_typer_av_ledelse.htm

Juhani, L. (2000): *Mediation in Finland*. Publisert i «Victim-Offender mediation in Europe. Making Restorative Justice Work». European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed.), KU Leuven.

Latimer, J. & Kleinknecht, S. (2000): *The effects of restorative justice programming: a review of the empirical*. Research and statistics division. Department of Justice. Canada.

Miller, W. R. & Rollnick, S. (1991): *Motivational interviewing – preparing People to Change addictive Behaviour*. New York/London: The Guilford Press.

Miller, W. R. & Rollnick, S. (2002): «*Motivational Interviewing – preparing people to change*». Second edition, New York/London: The Guilford Press.

Mørland, L. (1995): *Megling i konfliktråd. Hva skjer?* Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Patton, M. (1987): *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*, Sage Publications.

Petterson, K. (2003): *Ofrene og straffeprosessen*. Aftenpostens kronikk 16.2.2003.

St meld nr 27 (1997 - 98). *Om kriminalomsorgen*

Storvik, B. L. (2003): *Straffegjennomføring etter lov av 18.mai 2001 nr. 21*, Kristiansand: Høyskoleforlaget.

The British Journal of Criminology, Volume 42 Number 3 (2002): *Special issue: «Practice, performance and prospects for restorative justice»*.

The Scottish Restorative Justice Consultancy and Training Service (2003): *Restoring Justice in Scotland's Youth Justice System*.